

Årbog 2021

45. årgang

Årbog 2021 udgivet af Gladsaxe Lokalhistoriske Forening

Forsiden

Søborg Møbelfabrik var en af de tidlige fabrikker, der slog sig ned i Gladsaxe, først på Maglegårds Allé og siden 1939 på Gladsaxevej. Som så mange andre industriarbejdspladser i kommunen måtte møbelfabrikken lukke og er nu revet ned. Kun det bevaringsværdige hovedhus ud mod vejen blev bevaret (Foto: Jens Mortensen).

Foreningens logo inspireret af lerkarret fra Højgårdsfundet

Da Slangerupbanen blev anlagt, fandt man i 1905 (mellem nuværende Helmsvej og Højgårdsvænge) en grav fra jernalderen, der bl.a. indeholdt skeletdele og et lerkar fra yngre romersk jernalder - også kaldet folkevandringstiden (år 200-400). Lerkarret, som formodentlig var til rejseproviant på vejen til det hinsidige, benytter vi i dag i bomærket for Gladsaxe Lokalhistoriske Forening.

Design: Camilla Møller, Oscar Memborg og Sarah Vielwerth, Medieskolen Lyngby.

Redaktion: Jens Mortensen (JM) (Grafisk tilrettelæggelse)
Flemming Bruun (FB)

Fotos og illustrationer: Gladsaxebilleder/Gladsaxe Byarkiv, Lokalhistorisk afdeling, Gladsaxe Bladet, Det kongelige Bibliotek, Rigsarkivet, Gentofte Lokalarkiv, Erik Parbst, Lars Spatzek, Flemming Bruun, Jens Mortensen m.fl.

Grafisk Produktion: Printdivision
ISSN 1903-0916

Indhold

Forord	5
Indlemmelsen, der gik i vasken - historien om sammenlægning af Gladsaxe og København	7
Af: Arne Fogt	
Søborg Møbelfabrik - En saga blot	25
Af: Flemming Bruun	
Observatoriet på Gladsaxe Skole	35
Af: Jens Mortensen	
Berømte sognepræster i Gladsaxe	51
Af: Martin Schwarz Lausten	
Året, hvor der kun blev 85 % jul i Søborg	73
Af: Eva Molin	
Foreningens publikationer.....	80

Forord

2020 blev et på mange måder meget anderledes år. Coronakrisen har betydet utroligt meget for vores måde at være sammen på, hvor vi har skullet vænne os til at holde afstand, samles i små grupper og senest bruge mundbind. I vores forening har det betydet aflysninger af arrangementer. Det har vi været kede af. Vi kommer heller ikke til at uddele årbogen ved et stort arrangement, men alligevel håber vi, du vil få glæde af årets udgivelse.

I 1920'erne og 30'erne oplevede Gladsaxe en voldsom stigning i befolkningstallet. Det blev dyrt for kommunen, og politikerne begyndte at se efter muligheder for at dele udgifterne. Samtidig havde også København vokseværk, og her kiggede man efter muligheder for at udbygge uden for kommunen. Arne Fogt har været lokalaviserne igennem for at følge debatten om Gladsaxes indlemmelse i København, der som bekendt ikke blev til noget.

Gladsaxe har igennem mange år været under forandring fra at være en industrikommune til en servicekommune. Erhvervskvartererne skrumper, og boligerne tager over. Senest har Søborg Møbelfabrik måttet lukke. Flemming Bruun har skrevet historien.

Den gamle Gladsaxe Skoles vartegn var et observatorium. Her residerede lærer Volmer Hegvad i over 40 år. Det var hans idé, at der skulle være et observatorium. Han fik kommunal opbakning til det. Han kom til at stå for fremvisningerne af solen og stjernehimlen for elever og borgere. Jens Mortensen fortæller historien om manden og observatoriet.

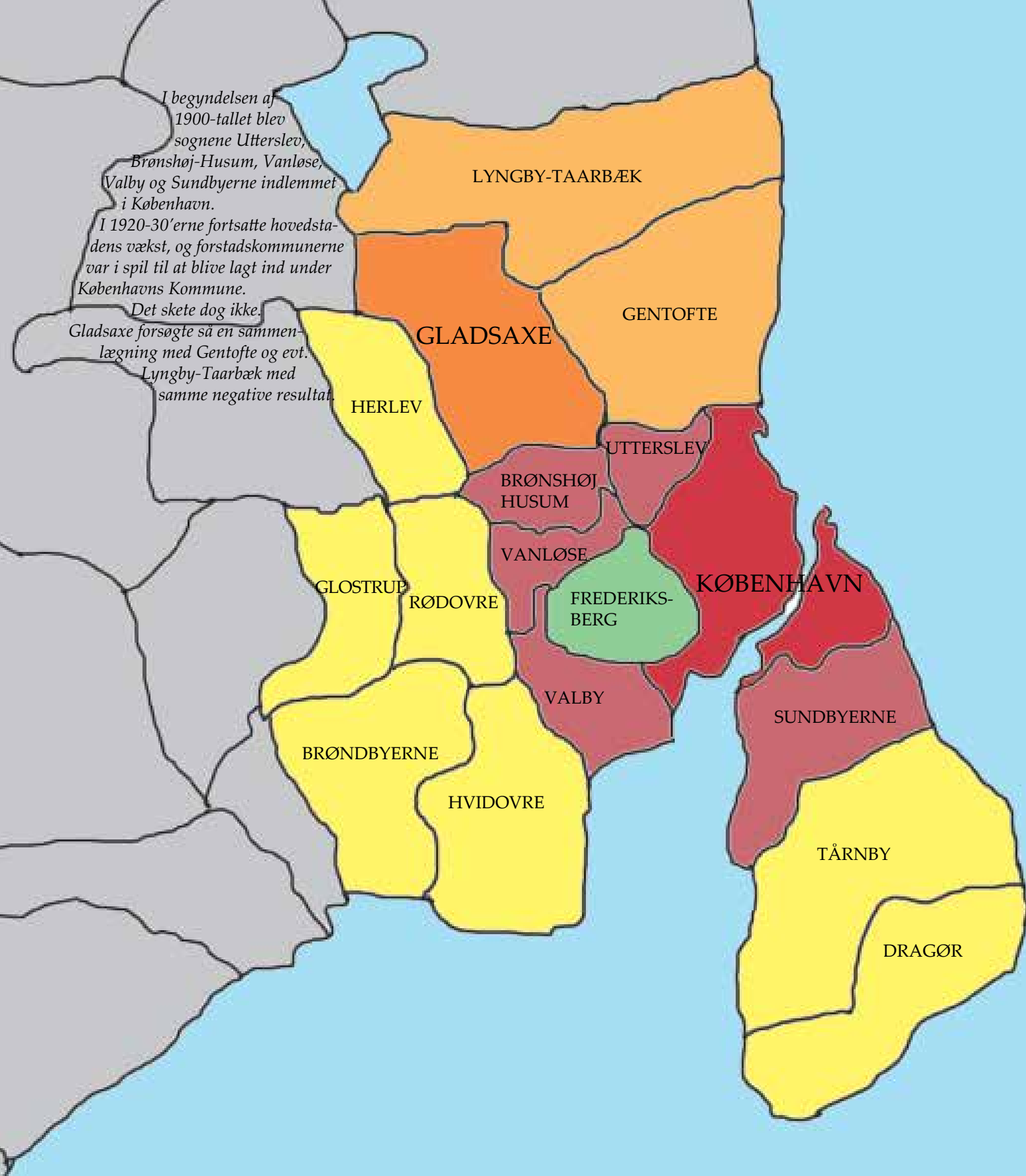
I foråret 2018 holdt Martin Schwarz Lausten, dansk teolog og professor emeritus i kirkehistorie, to foredrag om Gladsaxes kendte præster. Han har omarbejdet foredragene til en artikel, som vi bringer her. Kirken og ikke mindst præsterne har været markante for udviklingen i Gladsaxe i mange århundreder.

Eva Molin, Gladsaxe Byarkivs lokalhistoriske afdeling, har efter 27 år meddelt sin fratræden. Eva kvitterer her med en historie om julen i Søborg i gamle dage. Lokalhistorisk forening takker for mange års tæt samarbejde til fremme af Gladsaxes historie og ønsker god vind fremover.

Bagerst i bogen kan du læse om de mange publikationer, som foreningen har udgivet gennem årene. En stor tak skal sendes til Gladsaxe Kommune. Uden støtte herfra ville det ikke være muligt at udgive årbogen. Der skal også lyde en stor tak til bidragsyderne og redaktionen.

I ønskes alle en god læsning.

Arne Fogt
Formand

Indlemmelsen, der gik i vasken

Historien om sammenlægningen af Gladsaxe og København opstod i midten af 1920'erne. København havde fortsat vokseværk og problemer med at finde arealer til udbygning. Gladsaxe havde også vokseværk med øgede offentlige udgifter til følge. Over en årrække blev fjeren til fem høns, og så endte det i ingenting.

Af: Arne Fogt, formand Gladsaxe Lokalhistoriske Forening

I Folkebladet af 22. oktober 1926 blev der bragt en artikel om en mulig sammenlægning af kommunerne Gladsaxe og København. Folkebladet havde hørt om den mulige sammenlægning via et referat fra generalforsamlingen i Søborg socialdemokratiske Forening. Dette referat havde stået i Københavns Amts Social-Demokrat, og det forlød her, at Københavns Kommune var kommet med en forespørgsel, som sognerådsmedlem Frederik Willumsen havde svaret på. Referatet gav udseende af at være en officiel forespørgsel, så Folkebladet ville gerne have at vide, hvad der lå bag denne henvendelse. Derfor kontaktede journalisten sognerådsformand Nielsen-Kolding for at høre, om det virkelig kunne være sandt.

"Det skal jeg forklare Dem," svarede Nielsen-Kolding sit svar, "En mand inden for Københavns Kommunestyre, som jeg har kendt i man-

ge år, henvendte sig en dag til mig og spurgte, hvorledes jeg stillede mig til en indlemmelse i København. Herpå svarede jeg, at min stilling ganske ville være afhængig af, hvad der kunne opnås for Gladsaxe Kommune ved en sådan inkorporation. Denne side af sagen blev så drøftet ved nogle ganske private og for begge sider uforbindende samtaler, men da jeg fik det indtryk at den pågældende forespørger muligvis en dag ville gå videre med sagen for at søge den realiseret, meddelte jeg min gruppe, hvad der var foregået og foreslog nedsættelse af et udvalg, der kunne tiltræde forhandlingerne fra vor side, hvis der kom til at foreligge officielle forhandlinger. Ja, der se fjeren – hønsene har De jo hørt kagle".

Nielsen-Koldings holdning til sammenlægningssagen var i 1926, at inden der gik offentlig debat i sagen, så skulle man foreløbig ganske

FOLKEBLADET

FOR GLADSAXE KOMMUNE

LOKALT UPOLITISK ORGAN FOR BORGERNE I GLADSAXE KOMMUNE
MEDLEMSBLAD FOR GRUNDEJERFORENINGERNE I BAGSVÆRD, GLADSAXE, SØBORG, SØBORG-MAGLE, STENGAARDEN OG VADGAARDEN SAMT
FOR PARCELFÖRENINGERNE GAMMELMOSE- OG GRÖNNEMOSEGAARD

9. AARGANG

11. NOVEMBER 1927

NUMMER 45

Svend H. J. Jasmussen

Kolonial- & Grovvarer

Bagsværd

Varerne bringes overalt
Telefon 29

Tlf. Søborg 811 **E. Tommerup** Tlf. Søborg 811
Uhrmager

Kildebakkegaards Alle 109

Reparationer af enhver Art udføres samvittighedsfuldt.
Uhre forandres til 24 Timer fra Dag til Dag.
Uhrene hentes og bringes.

Syge- & Begravelseskassen „Søborg“
(statsanerkendt)

Søborg Hovedgade 86-88

Fra Tirsdag d. 15. Novbr. er Kontoret åbent daglig fra 11-3 (dog Lørdag fra 11-1) og Fredag Aften fra 5-7.
Personer mellem 14 og 40 Aar kan optages uden Lægeundersøgelse. — Optagelseskemaer udleveres paa Kontoret.

Arkitekt Ahlén
Søborgs Alle 11. Tlf. Søb. 150
Projekterer alle Slags Huse til billige Priser.

N. Westergaard
Arkitekt, M. af A. A.
Tegnestue: Frederiksborgvej 98
Telf. Søborg 260

A. Grankow Johansen
Arkitekt.

Gladsaxe og København

Indlemmelsesspørgsmaalet dukker op paany.

I nogen Tid har der været stille om Indlemmelsesspørgsmaalet. Som en Sensation dukkede det op for et Aars Tid siden, men døde saa ganske stille hen, før der egentlig blev rejst nogen

at vi maa paatage os Udgifter, vi ikke vil være i Stand til at overkomme. Jeg skal blot her nævne vort Skolevæsen. — Hvor stor er Skatteprocenten i Gladsaxe?

I den Anledning svarer „Social-Demokraten“, hvis Redaktør Hr. Marinus Kristensen jo er Medlem af Borgerrepræsentationen:

„Vi benytter Lejligheden til at oplyse, at denne Meddelelse er altfor hastet. Det, der foreligger, er, at saavel indenfor Københavns Kommunalbestyrelse som i de to nævnte Kommuners Ledelse er en stærk Sympati for et

Kunstige Tænder

til **Syggekassepriser**.
Omstilling, Reparation paa fæa Timer, Tandstrækning med Bedøvelse ved Løge.
Tredt. 2-4/10. Tirsd. og Torsd. 6/10-7/10
CH. PAULSEN
Fr.borgvej 76 .: Tlf. Søb. 663

Søborg Danseinstitut

Historien om den mulige indlemmelse af Gladsaxe i Københavns Kommune begyndte med et indlæg i Folkebladet efteråret 1926. Året efter var det forsidestof. (Folkebladet for Gladsaxe Kommune 11.11.1927).

roligt afvente, ”om de private samtaler, jeg har haft med en mand i København, resulterer i noget som helst”.

Fem høns bliver til ti strudse

Først 11. november 1927 kom der nye forlyden-der i indlemmelsessagen. Denne gang var det Ekstra Bladet, som skrev om den. Og de gik til stålet og fortalte, at indlemmelsen var lige op over! Folkebladet tog derfor straks fat i Nielsen-Kolding for at få at vide, om der havde været forhandlinger med Københavns Kommune. Nielsen-Kolding afkræftede Ekstra Bladets oplysninger, og sagde: ”I den sidste tid har vi ikke hørt noget til det... Men at spørgsmaalet vil kom-

me frem, anser jeg for givet. Vi ligger så nær København, at vi må påtage os udgifter, vi ikke vil være i stand til at overkomme. Jeg skal blot her nævne vort skolevæsen. Vor skatteprocent er på 6,4% men desuden må alle grundejere jo regne med amtskatterne”.

Journalisten ville derpå gerne høre, hvordan Gladsaxes borgere egentlig så på en mulig indlemmelse? Nielsen-Kolding svarede: ”Det tør jeg ikke udtale noget bestemt om. Der er vel nogle, der vil holde på selvstændigheden. Men på den anden side er der ingen tvivl om, at en mængde mennesker også regner med fordele ved at høre til den store by. Vi får billigere gas og elektricitet, også for skolevæsenet betyder det en del, og

der er naturligvis ingen tvivl om, at grundene herude vil stige i værdi".

Strudsene tager hovedet ud ad buskene

Den 20. januar 1928 fortalte Folkebladet, at sognerådsformand Nielsen-Kolding på fredagens sognerådsmøde havde oplæst en skrivelse. Skrivelsen var underskrevet af borgmester Hedebo, folketingsmedlem Wilmann og ham selv, og opfordrede de tre kommuner København, Gladsaxe og Lyngby til at tage spørgsmålet om en eventuel undersøgelse op til drøftelse og til at nedsætte et udvalg.

Folkebladet tilføjede for egen regning, at de regner med at der i Gladsaxe var et flertal for indlemmelsen. "Således som forholdene har udviklet sig med dyrt skolevæsen, med en invasion fra København og det øvrige land, forstår man at kommunen ikke uden betænkning ser fremtiden i møde og med tryghed ser hen til indlemmelsen i København. Man kan derfor vente, at sagen vil udvikle sig således, at først indlemmer man Gladsaxe og når det er gjort, tager man fat på en energisk bearbejdelse af Lyngby-Taarbæk". Dette blev startskuddet til Indlemmelsesudvalget.

Der stilles krav

Bagsværd Grundejerforening holdt den årlige generalforsamling, og i Folkebladet fra 23. marts 1928 blev generalforsamlingen refereret i et fyldigt. Sognerådsformand Nielsen-Kolding var forhindret i at komme. I stedet deltog C.F. Hansen for at fortælle om sammenlægningen og svare på eventuelle spørgsmål. C.F. Hansen fortalte, at der havde været et fællesudvalgsmøde på Københavns Rådhus. "Her opstillede vi vore krav. Vi krævede en forbindelse over Søborg Mose, elektricitet og gas til samme pris som i København. Største anstødssten var vel nok det krav om lokalt selvstyre, som der er en vis stemning for herude. Men det vigtigste af alt anser jeg trafikspørgsmålet for at være. Vi krævede her, at

særtaksten med sporvognen til Søborg skulle bortfalde og vi stillede krav om, at Slangerupbanen skulle elektrificeres og føres ind til Rådhuspladsen. Vore krav blev fra Københavns side betegnet som en "nederdrægtig mundfuld".

Særlig Slangerupbanens elektrificering var man skeptisk overfor i København. Der blev antydnet en anden forbindelse med hurtiggående sporvogn gennem Borups Alle over Gladsaxe til Bagsværd. Men H.C. Hansen pointerede at i Gladsaxe var borgerne i første omgang interesserede i Slangerupbanen.

Indlemmelsesloven

Da der i artiklerne ofte henvises til Indlemmelsesloven, er der grund til at fortælle lidt om den. Allerede så tidlig som i 1850'erne havde rigsdagen overvejet muligheden for at forstæderne burde sammenlægges med den købstad, de var sammenbygget med.

I lov af 17. maj 1873 om landdistrikternes indlemmelse i købstæderne, blev der bestemt, at der var mulighed for indlemmelse under visse betingelser.

I 1915 blev der nedsat en kommission, der skulle stille forslag til ændringer i loven af 1873. Kommissionens forslag dannede grundlag for lov nr. 379 af 28. juni 1920 om indlemmelse i købsteder af arealer af sognekommuner m.v., der i §5 blandt andet indeholdt en bestemmelse om, at der efter begæring fra vedkommende byråd, sogneråd eller vis del af grundejerne skulle kunne foretage indlemmelse i en købstad af de til købstaden umiddelbart grænsende bymæssigt bebyggede arealer af en sognekommunen, "når arealernes beboere ved deres virksomhed er nøje knyttede til købstaden, og indlemmelsen skønnes nødvendig eller særdeles ønskelig af hensyn til den tilbørlige udvikling af forsørgelsesvæsenet, skolevæsen, sundhedsvæsen, brandvæsen, belysningsvæsen, bygningsvæsen, afløbsforhold, færdselsforhold eller lignende foranstaltninger

Tabel 2: Indbyggere i Gladsaxe Kommune 1911-1940

	1911	1916	1921	1925	1930	1935	1940
Gladsaxe Kommune i alt	3.714	5.637	7.009	10.537	13.749	17.538	24.107
Bagsværd Stationsby	825	1.098	1.424	1.744	2.095	2.659	12.830
Buddinge	419	832	634	1.265	1.619	2.219	
Gladsaxe By	478	678	497	1.573	1.728	2.785	
Mørkhøj By	-	-	-	-	416	846	
Søborggård Sogn	1.579	2.855	4.085	5.829	7.745	8.991	11.277

(Kilde: Statistisk Aarbog for København, Frederiksberg og Gentofte Kommune).

Gladsaxe Kommune fik vokseværk fra starten af 1900-tallet. I 1901 var der 1754 indbyggere. Udstykningerne i Søborg tog fart og Slangerupbanen gjorde det muligt at bosætte sig længere væk. (Statistikken er taget fra bogen *Fra klondyke til moderne forstadskommune*).

af almen social eller økonomisk betydning eller når byens nærliggende areals beboere nyder andel i købstadens goder, medens skattebyrden er væsentlig ringere end i købstaden, således at arealet virker som skattely for købstaden”.

Gladsaxe – Gentofte - København

21. november 1930 blev forsiden af Folkebladet dedikeret til en fortælling om udviklingen i Gladsaxe Kommune gennem de seneste 25 år. Forandringen var enorm. Fra at administrere en jævn stor landkommune, skulle sognerådet nu holde rede på en stor bymæssig kommune, hvor indbyggerantallet var vokset fra nogle hundrede til ca. 14.000.

Det der især gjorde forholdene vanskelige, var den omstændighed, at alt det, der dannede grundlaget for et bysamfund, skulle skabes fra nyt. Det gjaldt først og fremmest kloak, vand og skoler. I stedet for de tre oprindelige landsbyskoler havde kommunen nu tre helt moderne skoleanlæg, og mens der for 25 år siden fandtes et lærerpersonale, der talte 5 personer, var antallet i 1930 oppe på 50. Gladsaxe Kommune var blevet en forholdsvis dyr kommune at bo i, og årsagen til det var kort sagt Hovedstaden.

Gladsaxe Kommune var på 25 år blevet en forstad til København. Og dermed økonomisk set en del af hovedstaden.

Folkebladets journalist vendte der på blikket mod øst. Mod Gentofte. Her gentog fænomenet sig. Gentofte var ligesom Gladsaxe en forstad, der levede økonomisk sammen med København. Men forskellen på disse to kommuner var meget iøjnefaldende. Mens Gentofte i kraft af sin beliggenhed var blevet bosted for en i det store og hele velhavende del af Københavnerne, var beboerne i Gladsaxe Kommunen ikke blevet rekrutteret fra et tilsvarende befolkningslag.

Journalisten gik ikke så vidt som til at mene, at det kun var fattigfolk, der havde bosat sig i Gladsaxe, men gennemsnitsindtægten var dog væsentlig højere i Gentofte end i Gladsaxe. Hvad er derfor rimeligere, end at begge kommuner blev taget ind under København, hvor de naturligt hører hjemme?

Artiklen sluttede med at konstatere, at er man først kommet op på flæsket, vil man nødig ned igen. Mange ville sikkert mene, at det var uheldigt, at loven om indlemmelse ikke var sådan skruet sammen, at Gladsaxe simpelthen kunne kræve at blive indlemmet. Ligesom det var uhel-

digt for København, at de ikke kunne kræve indlemmelse af både Gentofte og Frederiksberg.

Tal på bordet! Vi vil være københavnere!

Det var ikke fordi, der ligefrem var nyt på indlemmelsesfronten hver eller hver anden uge. Folkebladet kunne i marts 1931 berette om et møde 11. marts mellem hele tre grundejerforeninger, borgmester Hedebo fra Københavns Kommune samt personer fra Gladsaxe Sogneråd. De tre grundejerforeninger var: Grøn-nemosegaard, Søborgmagle og Søborg. Mødet foregik i Borgernes Hus og cirka 200 mennesker deltog. Efterfølgende vedtog de fremmødte en resolution, der lød: "Et møde af grundejere på Borgernes Hus den 11. marts vedtager at henstille til Gladsaxe Sogneråd, at det snarest gen-

Borgmester Peder Hedebo fra Københavns Kommune var den, der stod for indlemmelsespolitikken. Målet var først og fremmest Frederiksberg, men flere omegnskommuner var i spil. (Maleri på Københavns Rådhus. [www. https://raadhus.kk.dk](https://raadhus.kk.dk)).

*Forsørgelsesforstander
Chr. Pedersen (Foto:
Gladsaxe-billeder).*

optager forhandlingerne om en indlemmelse i København".

På mødet diskuterede de fremmødte, hvilke fællesinteresser de havde med København? Forsørgelsesforstander Chr. Pedersen indledte med en historisk oversigt over Gladsaxe Kommunes udvikling fra 1901, da den havde 1754 indbyggere, medens den nu i 1931 var vokset til ca. 14.000 - en stigning på 689%. København var i samme tidsrum vokset med 54%, Frederiksberg med 39%, Gentofte og Lyngby med henholdsvis 234 og 100%. Forsørgelsesforstanderen fortsatte med at remse tal op. "Tilflytningen er foregået således, at de 6102 stammer fra København, 537 fra Frederiksberg, 646 fra Gentofte, 848 fra andre forstadskommuner og 2959 fra det øvrige land. Af det tilflyttede var 3372 børn under 15 år, mens der i samme tidsrum kun er født 1539 børn inden for Gladsaxe Kommune. Det bevirker, at skolens budget er vokset ganske uhyre."

Christian Pedersen gik til den med tallene på mødet, for "Nu kommer vi så til det rent skattemæssigt og indtægtsmæssigt for de enkelte individer". "Tager man gennemsnitsindtægten pr. skatteyder, er den hos os 2891 kroner, i Kø-

benhavn 3233 kr., på Frederiksberg 3948 kr. og i Gentofte 5547 kr., og selv om de mange små husejere i Gladsaxe Kommune har en papirformue, er vi også rent formuemæssigt den dårligst stillede. Gennemsnitsformuen pr. skatteyder er her 6640 kr., i København 7473 kr., på Frederiksberg 14.528 kr. og i Gentofte 31.960 kr.”

Talen mandede ud i, ”at som vor kommunes forhold havde udviklet sig, var København i øjeblikket ikke stærkt interesseret i en sammenlægning”.

Slangerupbanen - en kilde til uenighed

Forhandlingerne var gået i stå. Forhandlerne fra Gladsaxe havde muligvis spændt buen for meget med de krav, som blev stillet tilbage i 1928. Den 17. april 1931 efterrationaliserede Folkebladet på det møde, som blev afholdt den 11. marts.

Journalisten skrev, at kravene ikke kunne efter-

kommes af Københavns Kommune, ”der dog tilbyder dels fuld ligestilling med hensyn til skateligningen, så at altså Gladsaxe Kommunes beboere ville få garanti for ikke at komme højere op i skat end Københavns borgere, dels en lokal repræsentation i Københavns Borgerrepræsentation i den første valgperiode efter sammenlægningen”. Men herefter fortsætter artiklen med de krav, som åbenbart er anstødsdelen til at forhandlingerne er gået i stå. ”Fra vore forhandlers side blev heroverfor arbejdet efter slagordet: *Vi vil være fuldt ud københavnerne*, hvilket ville sige, at Københavns Kommune bl.a. skulle ophæve sporvognssærtaksten Bispebjerg – Søborg samt sikre Gladsaxes borgere samme gas- og elektricitetspriser som i København. Desuden stillede Gladsaxes forhandlere formentlig også stadig krav med hensyn til Slangerupbanen, men herom fremkom ikke fuld klarhed. Af borgmester Hedeboles udtalelser fremgik der

På Slangerupbanen var der fra starten i 1906 to stationer i kommunen, Bagsværd og Buddinge. Grundejerforeningerne så med en sammenslutning med Københavns Kommune, muligheden for en elektrificering af banen. Det var borgmester Hedebo ikke indstillet på. Gode skatteydere skulle ikke flytte ud af København.

(Foto: Det kongelige Bibliotek, 1907).

Københavns Kommune købte Enghavegård (foto), Bakkegården, Hyldegården, Mørkhøjgård og Gyngemosegård. København ejede på et tidspunkt 1/8 af al jord i Gladsaxe! (Foto: Gladsaxebilleder).

imidlertid, at man fra Københavns side var meget ilde berørt over, at man havde til hensigt at elektrificere Slangerupbanen lige til dens endepunkt, da Københavns Kommune absolut ikke havde noget ønske om, at de gode skatteydere flyttede fra Østerbro og indre by til Gladsaxe. Hvad angik de dårlige skatteydere, så var det okay, hvis de flyttede, men dem følte Københavns Kommune ved borgmester Hedebol sig desværre ret sikker på, ville forblive hvor de var i byen. Hedebol slog derfor fast, at de i København rådende anskuelser angående elektrificering ikke stod til diskussion og slog fast, at tanken om elektrificeringen af Slangerupbanen lige til Slangerup ville være en meget alvorlig hindring for en sammenslutning mellem Gladsaxe og København”.

Opkøb af jord i Gladsaxe

Mens der blev forhandlet gennem årene om en sammenlægning, var Københavns Kommunens

meget aktive med jordopkøb i Gladsaxe. Især jorder, der ville ligge godt i forhold til den projekterede Hareskovvej. De købte Enghavegård i 1929, Bakkegården i Bagsværd i 1930, Hyldegården i Buddinge ligeledes i 1930, Mørkhøjgård og Gyngemosegård i Mørkhøj i 1931. Københavns Kommune ejede på et tidspunkt 1/8 af al jord i Gladsaxe!

Vi betaler for københavnernes børn

Efter indlægget om Slangerupbanen og københavnernes uvilje mod banens elektrificering, borede Folkebladet videre i forskellene på at bo i Gladsaxe og Københavns Kommuner. Den 24. april gentog Bladet, at indtægterne fra skatteyderne i København var cirka 13% højere end i Gladsaxe. Ydermere havde Gladsaxe måttet aflevere ca 45.000 kroner i erhvervsskat til København, hvilket udgjorde 6% af kommuneskatten. Men den største forskel lå i skolevæsenet. København havde 102 børn pr. 1000 indbyggere, mens tallene i Glad-

FOLKEBLADET

FOR GLADSAXE KOMMUNE

LOKALT UPPOLITISK ORGAN FOR BORGERNE I GLADSAXE KOMMUNE
MEDLEMSBLAD FOR GRUNDEJERFORENINGERNE I BAGSVÆRD, GLADSAXE-MØRKHØJ, SØBORG, SØBORG-MAGLE, STENGAARDEN
GRØNNEMOSEGAARD OG HASPEGAARDEN

3. AARGANG 1. MAJ 1931 NUMMER 18

Lilleput
Cigar-, Vin- & Kioskforr.
Søborg Hovedgade 41
Telegrammer bringes. — Alt til Fotografiering have
Lederne bringes. — Løseleder bringes. — (Filmskudtønde bringes).
Leverandør til Julepareforeningen
Rob. Meyer (ny Indehaver).
Søb. 343.

Axel Aage Bendtsen
Landsretssagfører
Amagerstov 24.
Telefon 15017.
Priv. Søborg Hovedgade 92.
Telefon: Søborg 47.

Lillebilen
Telefon Søborg 815-890
Søb. 815-890
Holdeplads: Hovedgaden 37.
A. Andersen.

Syge- & Begravelseskassen „Søborg“
Telefon Søborg 963. (statsanerkendt) Telefon Søborg 963.
Søborg Hovedgade 86-88
Indmeldelser og Kontingent modtages til
Dansk Lighrændingsforening.

Arkitekt Ahlén
Borgerhus Alle 11. Cif. Søb 130
Projekterer alle Slags Huse til
billigste Priser.

Wol Thaarup, Overretssagfører
og
Andr. Grundmann, Sagfører
Hovedgade 20. - København
Telefon 4483 og Søborg 74

Marie Rindebæk
Fodpleje ude og hjemme.
Søborg Hovedgade 38.
Træffes 11-15.
Telf. Søborg 1025.

Indlemmelse — eller ikke.

Fødekliniken „Farmen“
Plantagevej 35, Næstved. Vangede St.
Telefon Gentofte 1430
Jordemoder Fru Petra Larsen,
tidl. Holsteinsgade 52.
21-aarig Præksis.

Kunstige Tænder
til Bygekassepriser.
Omstilling, Reparation paa
faa Timer, Tandudtrækning
med Bedeværelse ved Læge.
Træff. 2-4/12. Tirsd. og Torsd. 8/12-7/1
CH. PAULSEN
Søb. Hovedg. 76. Tlf. Søb. 663

Gladsaxe Sogns Bank
Søborg Bank.
Søborg Hovedgade 88
Årsrent dagl. Kl. 9-1 og
1/2-6/12. Lørd. dog 9-1.
Boxer udløjes fra 6-12
Kr. aarligt.

Frue! drik
A. C. Gaméls Kaffe
Forhandles i Søborg af Kø
mand **Helge Bonnén**
Holmevej 69, Tlf. Søb. 2
Bringes overalt.
Samtidig anbefales mit store l
ger af Kolonial og Delikatess

Indlemmelse - eller ikke. Det var en overskrift, der blev genbrugt flere gange i de år, hvor problematikken verserede. Det var først i slutningen af årtiet, debatten døde ud. (Gladsaxe Bladet 1.5.1931).

saxe lå på 137 per 1000 indbyggere. Artiklen sluttede med at fastslå, at "alene udgifter til undervisning af de tilflyttede børn i en familie, overskrider hvad forsørgeren betaler i skat og at altså mange tilflyttere betyder penge ud af lommen på de forud i kommunen værende skatteydere".

Ikke alle følte sig velorienterede

"Er der overhovedet nogen, der tør påstå, at kommunens beboere er blevet velorienteret med hensyn til forhandlingernes udvikling og resultat i sin tid?" Sådan lød indledningen til et langt læserbrev, der ryddede forsiden af Folkebladet den 1. maj 1931. Læserbrevet fortsatte: "Kan man sige med rette, at sognerådet eller dets forhandlingsudvalg har i alle måder har lagt sagen frem for kommunens beboere, vælgerne, ledsaget af oplysninger af økonomisk og sognepolitisk art? - Aldeles ikke.

I dette for samtlige beboere af Gladsaxe kommune såre vigtige anliggende er der, og har været, for ringe forbindelse mellem sognets administration, sognerådet og vælgerne. Det er som sognerådet helt har glemt vælgerne eksistens, som om sognerådet alene i dette sogn har krav på at være orienteret".

Læserbladsskribenten var fortaler for en sammenlægning med København og det skyldtes to ting. "Fordi sognets eller kommunens beboere i overvejende grad henter deres årsindtægt i København.

Man kan udtrykke det drastisk ved at sige at de henter deres føde i København og efterlader deres ekskrementer i Gladsaxe Kommune. Den anden grund er at den store udstykning, der fandt sted i 1918-21 med sognerådets tilladelse og med store priser for køberne af grundene og med mægtige fortjenester for grundspekulanterne, har medført, at alle sociale udgifter til skolevæsen, arbejdsløshedsbekæmpelse, hjælpekasser, aldersrente, børneforsorg osv, er steget til mægtige højder".

Hvad betyder høje indkomstskatter og høje ejendomsskatter for en kommune?

Dette spørgsmål stillede og besvarede E.V.A. Nissen i et langt indlæg i Folkebladet 8. maj 1931. Svaret var, at "det betyder ringere efterspørgsel efter grundarealer og ejendomme i kommunen. Det betyder lav grundværdi og lav ejendomsværdi. Alle de, der i sin tid, i 1918-1921 købte grunde i kommunen til toppriser, har allerede nu tabt store summer og deres chance for at få solgt deres grunde er blevet forringet og forringes dag for dag, dels fordi København forsynes med boliger i større og større antal og navnlig fordi skattebyrden i Gladsaxe Kommune virker afskrækkende på eventuelle liebhavere".

Nissen fortsatte sit indlæg med at sammenligne med Gentofte Kommune, der var stik modsat Gladsaxe. "Der er de personlige skatter meget lave, og ejendomsskatterne er nede på et usædvanligt lavt niveau, der i høj grad indbyder til indflytning i Gentofte Kommune. Hertil kommer, at det i nogen grad er blevet en forfængeligheds-sag at være bosiddende i Gentofte og dette i forbindelse med det skattely, Gentofte ubestrideligt byder beboerne på".

Nissen afsluttede sit lange indlæg med ordene: "For mig er tiden inde til den endelige afgørelse om indlemmelse under København. Tiden bør ikke forpasses. Der bør ikke på nogen måde skabes hindringer ved ny dispositioner. Er sognerådet ikke i stand til at føre sagen frem til afgørelse, bør kommunens vælgerne tage sagen i deres hånd".

Fornærmede københavnere?

Drøftelser om indlemmelsen gik nu igen i stå. Næsten to år gik der, førend Folkebladet i februar 1933 kunne bringe nyt om indlemmelsessagen. Bladet skrev, at der nu var gået 6 år, siden udvalgene til forhandling om sagen blev nedsat fra kommunens side. I de år havde der næppe været ført en eneste reel forhandling. Alligevel havde

optimisterne dengang grund til at se lyst på forholdene. Thi da sagen var rejst fra Københavns side, måtte man da tro, at man nærede visse ønsker. At disse efterhånden var forduftet, syntes desværre at være en kendsgerning.

Tonen i artiklen var alt andet end positiv og skribenten havde de mørke briller på. Blandt andet slog han på, at bagsværdborgerne i begyndelsen ikke var for en sammenlægning, modsat borgerne i den mod København vendende side. De tre grundejerforeninger, der stadig i 1933 kæmpede for en sammenlægning, var de tre, der lå og ligger nærmest København, nemlig: Søborg-magle, Grønnemosegaard og Søborg Grundejerforening.

Journalisten konstaterede "Det er dog ret utænkeligt, at man i København vedblivende kan føle sig fornærmet over den tilsidesættelse man der mener, man var genstand for, da oplandskommunerne købte Slangstrupbanen. Lå der noget reelt bag ønsket fra Københavns side om optagelse af sammenslutningsforhandlingerne, og det man man have lov til at gå ud fra at der gjorde, siden sagen blev rejst derfra, så må der vel snart være groet så meget græs siden på det dårlige sted, at vejen er banet til en forståelse". Artiklens forfatter var af den overbevisning, at netop her lå hunden begravet. Der var nemlig sket det i 1929, at Slangstrupbanen blev omdannet til et kommunalt aktieselskab, da Landmandsbanken solgte en aktiepost på 1.216.000 kroner til kurs 40. Gladsaxe købte 60% og resten blev købt af Værløse, Farum, Lynge - Uggerløse og Slangstrup. Men København ville ikke med, da man havde den opfattelse, at når banen var kørt helt ned, kunne man overtage aktierne for en slik.

Indlemmelse anno 1935?

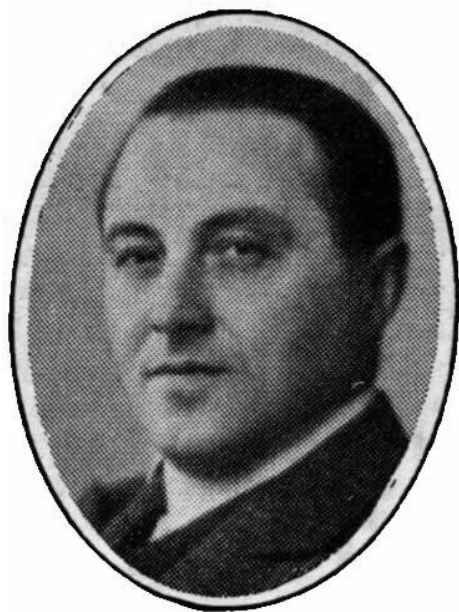
Tiden gik, og snart sagde kalenderen 2. august 1935. Under overskriften "Kan vi nu blive indlemmet?", bragte Folkebladet en stor artikel.

"Nu er der år, siden indlemmelssagen har stået

på dagsordenen og har været offentlig drøftet i Gladsaxe Kommune. Sidste gang det var tilfældet, var ved sognerådsvalget. Den har nok en gang senere vakt røre, men til gengæld da også så voldsomt, så det vist mærkedes i vort lille land, i hvert fald i København med omliggende kolonier. Nemlig for ca. halvandet år siden, da vort sogneråd henvendte sig både til borgmester Hedebol og til indenrigsminister Dahlgård for at påvise vor dårlige økonomiske stilling. Men diskussion inden for vore egne vægge gav denne henvendelse ikke anledning til. Den var, og det forstodes på alle, et udslag af en velbegrundet nedtrykthed over vor økonomi, da det viste sig

Sognerådsformand fra 1929-50 Frederik Willumsen spillede en central rolle i forhandlingerne om indlemmelsen i København. (Foto: E.W. Hansen, fra Gladsaxe-billeder).

Direktør Aage Østerberg var næstformand i Gentofte Kommunalbestyrelse. Han undrede sig over, at Gladsaxe ikke spurgte om sammenlægning med Gentofte. Det blev ikke til mere end undren. (Foto fra collage, Gentofte Lokalkiv).

nødvendigt at sætte skatteprocenten op til 9".

En af grundene til langsommeligheden fra Københavns side skyldtes også, at man ønskede at få Frederiksberg indlemmet. Desuden var en indlemmelse af Gentofte på tale, og de to rige kommuner var trods alt bedre at få under Københavns vinger end fattige Gladsaxe. Artiklen sluttede således: "vi er fuldkommen i lige så høj grad som Frederiksberg og Gentofte en del af København. Vi er blot økonomisk set ringere. Det er derfor ikke uden spænding om forholdene arter sig på den måde, at de arter sig på en sådan måde, at de drøfter åbner mulighed for at atter drøfte indlemmelse".

En Gladsaxe-Gentofte Kommune?

Ja, sådan en ide kom faktisk på bordet i september 1935. Forhandlingerne med København stod

jo fortsat i stampe, så journalisten på Folkebladet skrev: "Som bekendt gav kommissionsbetænkningen angående udligning af økonomiske forhold i de tre store hovedstadskommuner anledning til, at vort sogneråd henvendte sig til indenrigsministeren med henstilling om, at Gladsaxe kom med som den fjerde part i den sammenslutning, der altså nu var på tale de tre kommuner imellem. Blev man så modtaget der med den venlige forståelse, som man var indstillet på at møde? Var der åbne arme og et varmt hjerte? Nej, kold skulder, det var, hvad København viste. Nu sidder man der med de rigtigt tegnede cirkler. Smukke, dejlige naboer er i færd med at blive indkredsede, og så kommer Gladsaxe og vil rode rundt i den udmærkede tegning! Nej væk, ud af kredsen med jer! Nu er vi lige ved at komme til at sidde godt. Jer har vi ingen brug for. Sådan omtrent, frit oversat, lød det fra København, da Hr. Willumsen i spidsen sine kolleger henvendte sig på Københavns Rådhus." Sognerådet kunne ikke forstå, at København ikke vil tage imod Gladsaxe. Det var trods alt fra København, de fleste tilflyttere er kommet. Og de tidligere københavnere belastede nu Gladsaxe Kommunes økonomi.

Midt i pessimismen kom så lidt at glæde sig over, da Gentofte Kommune pludselig kom med et helt uventet forslag og som et lysglimt i en tåge, til stor overraskelse for alle, ganske uventet åbnede en bred favn imod Gladsaxe og inviterede kommunens borgere og politikere til at falde i den. Hvem havde nu tænkt sig denne løsning? Journalisten spåede, at en mængde mennesker her, straks vil være parate til at begive sig på vej, hvilket var fuldt forståeligt.

Journalisten håbede, at denne genvej kunne vise sig farbar. For hvem i Gladsaxe havde ikke i årevis med misundelige blikke set over på den anden side af grænsen? En sammenslutning af Gladsaxe og Gentofte ville være en økonomisk fantastisk løsning for Gladsaxe. Men hvor meget realitet, lå der mon reelt bag Gentoftes tilbud?

Personen, der lod bomben sprænge, og foreslog en Gladsaxe-Gentofte Kommune, var direktør Østerberg. Han sagde til Folkebladet, at han ikke kunne forstå, hvorfor Gladsaxe ikke tidligere havde spurgt Gentofte om en sammenlægning. "Ganske vist ser det ud, som hr. Willumsen ikke er alt for begejstret for dette gentoftetilbud, efter hans udtalelser i dagbladene. Men dermed er forhandlinger dog forhåbentlig ikke udelukket. I øjeblikket vil intet være heldigere for Gladsaxe Kommune end at gå ind i en sådan drøftelse med Gentofte. Intet kan rives i stykker derved, tværtimod".

Slutordene i artiklen lød: "Lad os tage mod den udstrakte hånd (fra Gentofte). København holder jo sin tilbage". Direktør A. Østerberg var næstformand i Gentofte Kommunalbestyrelse og valgt på Den Borgerlige Fællesliste. Henvendelsen fra Gentofte blev ikke omtalt yderligere i Folkebladet.

Indlemmelse eller udligning

"Da loven om sammenslutning af kommuner "indlemmelsesloven" i sin tid blev vedtaget, kom den som bekendt ikke til at gælde for Hovedstaden. Man kan vel gå ud fra, at København på det tidspunkt var af den mening, at loven ingen interesse havde for byen. I modsat fald må man vel tænke sig, var loven vel nok kommet til at omfatte også denne kommune". Sådan indledes en artikel den 24. april 1936.

Forhandlingerne mellem Gladsaxe og København var gået i stå, da København hellere ville forhandle med Gentofte og Frederiksberg om en sammenlægning. I stedet kom nu ordet "udligning" ind i billedet. Men anno 1936 var udligning bestemt ikke til Gladsaxes fordel. Og København var så helt optaget af spørgsmålet Frederiksberg – Gentofte, at de mindre velstillede oplandskommuner var gledet helt ud af synsfeltet. Der var adskilligt der tydede på, at kunne København få fat på de til Frederiksberg og Gentofte velstillede udflyttere fra Hovedstaden, så var de såre veltilfredse. De ringere skat-

teydere, der i væsentlig grad havde taget bopæl i de andre oplandskommuner, deriblandt Gladsaxe, når de flyttede ud fra København, dem var man ikke særligt interesseret i at komme i nærmere berøring med.

I 1936 boede der i Gladsaxe Kommune 17631 skatteborgere med en gennemsnitlig skatteindtægt på 2.327 kroner, en stigning fra 2.173 i forhold til 1934. Så fremgang var der, men ikke nok til at kommunen kunne få dækket udgifterne.

Hvordan gik det os i forhold til socialloven? På forhånd måtte man tro, at Gladsaxe Kommune hørte til dem, der var så dårligt stillet, at en udligning af de sociale udgifter landet over måtte blive en fordel for os. Men hvad blev resultatet? At kommunen i stedet fik en udgift ekstra på op mod 70.000 kroner årligt, som måtte indbetales til udligningsfondens kasse.

En "indlemmelse" – Søborg Mose

I rigtig mange år var det et stort ønske fra Gladsaxe, at der blev lavet en vej over Uterslev Mose (eller rettere Søborg Mose, som det dengang kaldtes), der forbandt Søborg og København. Den 1. maj 1936 kunne borgerne i Gladsaxe endelig læse, at vejen var under opførelse og ville være fuldført inden for en overskuelig fremtid. Selve mosen ejedes af Københavns Kommune, idet mosen for lang tid siden var blevet inddraget som led i hovedstadens vandforsyning. Men bønderne havde i lige så lang tids haft brugsret til græsning, rørsækning etc. i mosen. Den interesse for at skære tørv og lade kvæg græsse i mosen var af ret indlysende grunde minimale i 1936, så derfor var der på dette tidspunkt sat forhandlinger i gang om at København også fik brugsretten til mosen.

Folkebladet fra 1. maj citeres her: "Man kan vente, at disse drøftelser vil føre til et resultat. De går ud på, at København indlemmer under sig den del af Gladsaxe Kommune, som omfattes af mosen, og derved altså slipper for at

Frem til midten af 1930'erne foregik færdsel mellem Maglegårds Allé og Horsebakken på Københavnsiden via en træbro for gående og cyklister. I 1938 kom der betonbro. Det krævede ændringer af kommunegrænsen, og København fik vedligeholdelsespligten. (Foto: Gladsaxe-billeder, ukendt år).

betale skat af arealet til Gladsaxe. Det vil bl.a. sige, at Københavns kommunegrænse flyttes til den nuværende moserand og at de grundejere, hvis jord går ned til mosen, får København som umiddelbar nabo. Dog skal et mindre område ved vandværket, hvor Gladsaxe har nogle borehuller, vedblivende høre under vor kommune. Men som vederlag skal København naturligvis yde noget. Der foreligger, som det vil erindres, overenskomst om vejen over mosen. Den består deri, at hver kommune skal betale vejanlægget på sin side af kommunegrænsen og naturligvis ligeledes den fremtidige vedligeholdelse. Når nu hele arealet bliver Københavns Kommunes, betyder det, at Gladsaxe fritages for at vedligeholde vejene. Det københavnske vederlag kom-

mer altså til at bestå deri, at vedligeholdelsen af de nye veje kommer til at påhvile København til det sted, hvor de nuværende veje slutter på den ene side af mosen." Alt i alt regnede Sognerådet med, at den skat, kommunen skulle give afkald på, omtrent svarede til den udgift, der ville være ved at skulle vedligeholde vejen.

I slutningen af 1936 var der igen kommet skred i indlemmelsestanken. Borgmester Hedebo havde udtalt til Politiken, at Københavns Kommune ønskede udvidelse. Forhandlinger med Gentofte om sammenlægning var droppet, så der var kun Gladsaxe Kommune tilbage. Det skyldtes især, at København ejede omkring 15% af al jord i Gladsaxe og at Bagsværd var et eftertragtet område til de københavnske skatteydere, der gerne vil

bo i landlige omgivelser. Men en konkret henvendelse have Gladsaxe Kommune ikke modtaget. Og Gladsaxe Kommune var i øvrigt heller ikke længere særligt interesseret. Netop på det tidspunkt var Gladsaxe i færd med at planlægge at bygge et nyt rådhus. Og hvorfor gå i gang med sådan et projekt, hvis der var seriøse planer om en indlemmelse?

Stormøde om kommunens fremtid

Foranlediget af udtalelsen fra borgmester Hedebo, havde Grundejerns Sammenslutning indkaldt til et møde i Borgernes Hus, for at drøfte Gladsaxe Kommunes stilling, hvis der skulle komme en henvendelse. Mødet fandt sted den 17. februar 1937 med et fyldigt referat i Folkebladet af 26. februar.

Meningerne var delte blandt de mange der havde ordet. Der var både fordele og ulemper ved en sammenlægning, men sognerådsformand Willumsen var fortsat tilhænger af en sammenlægning. Han fortalte, at: "Indledende forhandlinger var efter opfordring fra København ført i 1928. De gik dog hurtig i stå og uden, at man var kommet ind på realiteter. I årenes løb havde man fra Gladsaxes side flere gange søgt at få forhandlinger i gang på ny. Blandt andet henvendte vi os både til indenrigsministeren og til København, da udligningssagen mellem Hovedstadskommunerne kom frem. Men hver gang vi er dukket op, har vi fået det svar: Gå hjem og vent. Efter den sidste henvendelse fik vi dog såvel fra statsministeren som fra borgmester Hedebo en skriftlig erklæring om, at når udligningen mellem København, Frederiksberg og Gentofte var gennemført, var man villig til at tage forhandlinger med Gladsaxe". Borgmester Willumsen havde kort forinden personligt henvendt sig til København og mindet dem om det givne løfte.

"Den 10. februar havde man derefter haft et forhandlingsmøde i København. Der var ingen tvivl om, at Københavns Magistrat nu stillede

sig velvillig over for Gladsaxe", som der står i referatet. Men om der blev flere møder, skrev Folkebladet ikke.

Fremtidens Storkøbenhavn

Fremme ved den 21. januar 1938, kunne læserne blive klogere på det, der nu blev kaldt Storkøbenhavn.

"En række hovedstadsblade har i deres nytårs-oversigter i år beskæftiget sig med det fremtidige forhold mellem København og dens omegnskommuner, specielt med hensyn til indlemmelsesspørgsmålet. I følge bladenes referater er indlemmelsesspørgsmålet ikke aktuelt for nogen af omegnskommunerne – undtagen for Gladsaxes vedkommende. Til gengæld synes de omtalte hovedstadsblade at betragte Gladsaxe Kommunes indlemmelse i København som en nært forestående kendsgerning, og denne opfattelse understreges i nogen grad af sognerådsrådsformand Willumsens udtalelser til et af hovedstadsbladene, hvor han, om end med adskilligt forbehold, udtaler sig for det ønskelige i en indlemmelse".

Artiklen fortsatte med noget, der var nyt for bladets læsere: "I den senere tid er der fra forskellig og autoritativ side, både på rigsdagen og i pressen, på ny givet udtryk for den tanke at skabe en kommunal fællesforfatning for København og alle de kommuner, der naturligt hører med til Københavns opland, for at tilvejebringe et grundlag for for alt påkrævet samarbejde, samtidig med at de frie kommuner bevares. De pågældende kommuner er ikke alene de, der i egentlig forstand grænser op til København, men også de, der i videste forstand hører med til Københavns opland fra Brøndbyerne og Glostrup i vest, til Birkerød og Hørsholm mod nord. Et samarbejde mellem alle disse kommuner på kommunalpolitiske, erhvervsmæssige og trafikale områder, yderligere med hensyn til byplanlægningen, kloakvæsen, vandindvinding osv.,

Grundtejerforeningerne i Gladsaxe var en betydende faktor i lokalpolitikken. Referater fra debatmøder blev refereret på forsiden. (Folkebladet for Gladsaxe Kommune, 26.2.1937).

vil selvsagt være af største betydning for et kommende Storkøbenhavn."

Hvad nu med indlemmelsesforhandlingerne?

22. april 1938 skrev Folkebladets journalist: "Det har stået klart for de medlemmer af vort Sogneråd, der danner indlemmelsesudvalget, at det var borgmester Hedebo, der var den drivende

kraft, og det var hans ønske at føre sammenslutningen igennem. Men efter omvæltningen inden for magistraten, efter hvilken Hedebo ikke længere er borgmester, hvordan vil forhandlingerne så arte sig, spørger jeg mig selv. Hvem skal træde i Hedebo's sted? Bliver det den nye overborgmester, hvad man vel nærmest må formode, og hvordan stiller han sig til sagen? Endnu har man i Gladsaxe Sogneråd intet hørt om alt dette, og da man skiltes sidst, var det med en aftale om, at København skulle tage initiativ til det næste møde".

Hvem skød papegøjen?

Året 1939 begyndte optimistisk. Den 11. januar var journalisten ved godt mod, selvom forhandlingerne kun var gået træt i slutningen af 1938. Københavnerne trak afleveringen af en trafikplan ud, som de ellers havde lovet at forelægge udvalgene. Men nu var der sat mere fart på. Det var dog præcis den nye trafikplan, der voldte uenighed. "Efter forlydende drejer det sig i særlig grad om Slangerupbanens forhold, skrev Folkebladet og fortsatte: "Der er tale om elektrificering til Skovbrynet. Det er vist også klart nok, at skal vi have en ordning på trafikken til vore skove, så er der næppe anden udvej end at få banen gjort i sådan stand, at den kan tage det store søndagspublikum. Denne trafik vil det næppe være muligt at klare med rutebiler eller trolleybusser".

De sidste linier der blev skrevet om indlemmelsen stod at læse den 3. februar, hvor der er et langt læserbrev, skrevet af I.C. Hansen. Han skrev blandt andet: "Hvis vort ærede Folkeblad har plads og De finder det formålstjenligt, ville jeg gerne bede om plads for nogle enkelte betragtninger i anledning af det sidste resultat ang. indlemmelsesforhandlingerne, som jo nu på den hidtidige basis er ført til ende med et negativt resultat på dette grundlag". Han fortsatte "De fleste af os i Gladsaxe Kommune har sikkert

været stemt for en indlemmelse, og resultatet må derfor i første omgang blive en skuffelse. Vi trænger jo i høj grad til her i kommunen, at der sker noget”.

Senere i læserbrevet nævner I.C. Hansen at trafikproblemet, som var en af grundene til at sammenlægningen til slut mislykkedes, ikke blev løst. ”Trafikproblemet er efter min mening blevet det altoverskyggende forhold, hvor der skal sættes ind... Tænk engang på, hvor dårligt vi er stillet i den henseende; f.eks. på Søborgmagle og tilgrænsende kvarterer, det være sig enten man skal til byen eller til amtssygehuset eller blot til Buddinge, hvor skattekontoret og hele centraladministrationen har sæde”.

Den 22. januar 1939 meddelte Berlingske Tiden-
de, at indenrigsministeren agtede at nedsætte en hovedstadskommission, som skulle drøfte samtlige nabokommuners forhold til Køben-

havn. Dermed indstilledes de ellers fremskredne forhandlinger mellem Gladsaxe og København, og et foreløbigt punktum blev sat i den sag, der efterhånden i Gladsaxe var blevet døbt Indlemmelsenssagaen.

Set i bagklogskabens lys kan man så spørge, hvem af de to nabokommuner, der egentlig skød papegøjen og vandt ved den løsning, som kom. Som borger i Gladsaxe er jeg personligt i hvert fald udmærket tilfreds med, hvordan det siden gik. Men dem, som banede vejen for os, havde helt sikkert trange tider i før- og mellemkrigstiden. Og de måtte leve med elendige veje, for få skoler, for langsom kloakering, for få tog og rutebiler, ja, rigtig meget haltede. Det tog årtier at vende udviklingen, men det skete. I dag er velfærds- og velfærdsniveauet i Gladsaxe vistnok på de fleste niveauer højere end Københavns.

Kilder

Folkebladet for Gladsaxe Kommune - flere årgange. Gladsaxe Byarkiv, lokalhistorisk afdeling.

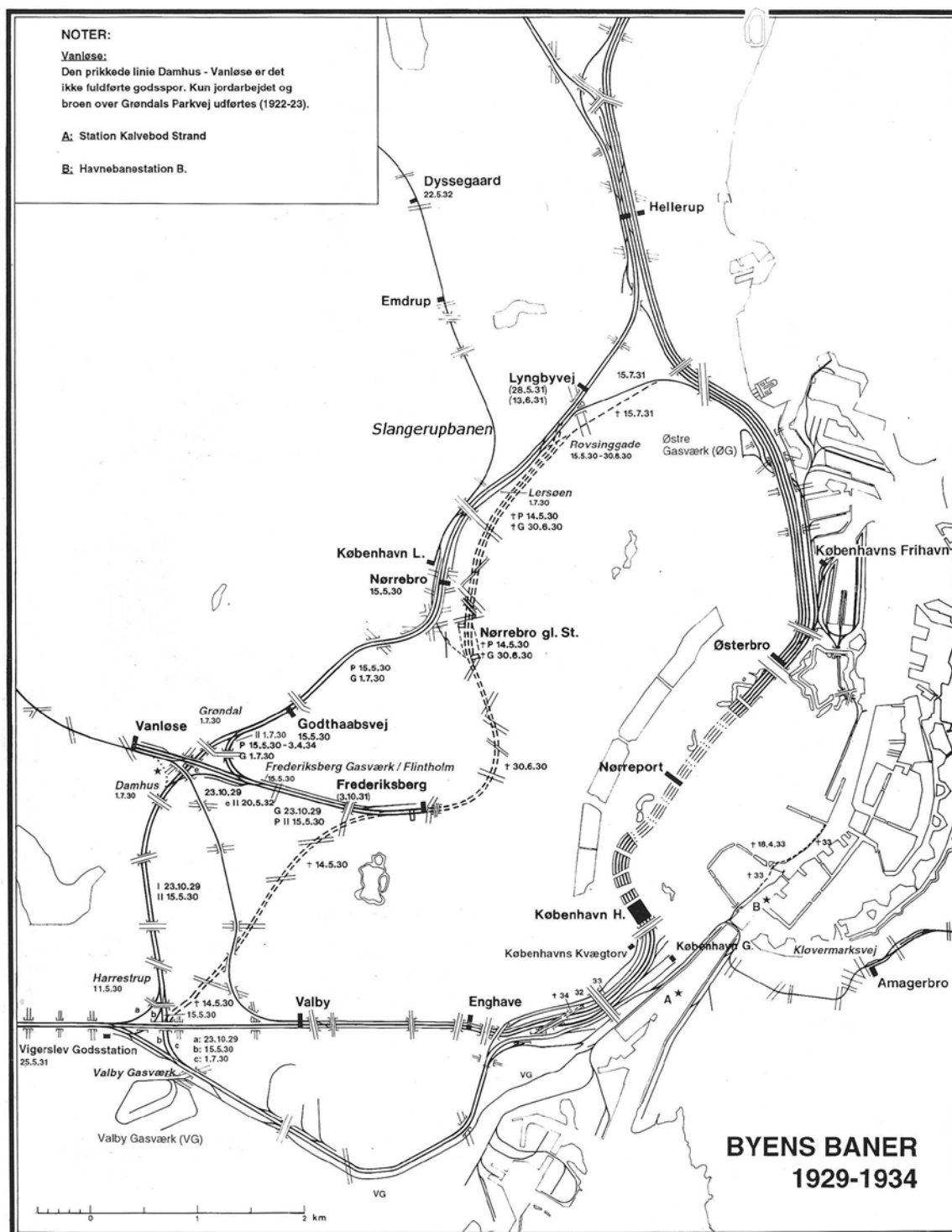
Fra Klondike til moderne velfærdskommune af Karen Juul Sørensen og Per Boje. 2001.

Indlemmelsesloven.

Gentofte Lokalarkiv.

Eventuelle sammenlægninger i hovedstaden handlede om vækst i befolkning, udbygning og de udgifter, det medførte. En af de store udgifter var til transport af personer og gods. Her spillede jernbanen en væsentlig rolle. Gladsaxe Kommune ejede en væsentlig del af København-Slangerupbanen. Den var dyr i drift, og Gladsaxe ville gerne dele udgiften med andre. Bl.a. derfor var Gladsaxe interesseret i indlemmelse i København.

(Ill.: Byens baner - jernbanen i København i 150 år af John Poulsen.)

*Søborg Møbelfabrik, Gladsaxevej 400.
(Foto: Flemming Bruun, 2009).*

Søborg Møbelfabrik - En saga blot

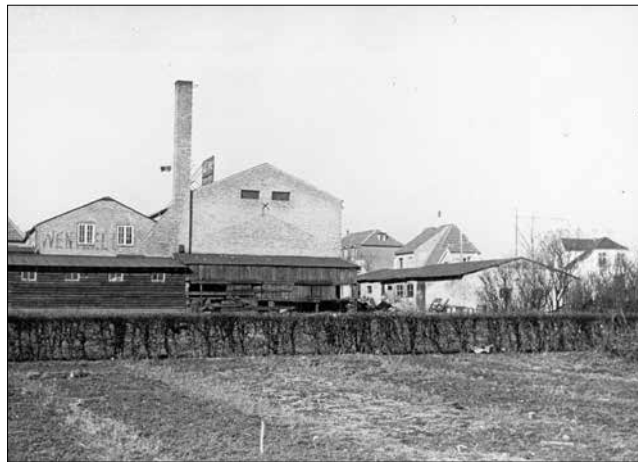
Søborg Møbelfabrik er væk på nær den bevaringsværdige og nyrenoverede hovedbygning. Det kan man ved selvsyn konstatere, hvis man besøger adressen Gladsaxevej 400, hvor der nu ligger et klippelandskab af lejligheder. Her fortælles om fabrikkens opgang og der gives nogle bud på, hvorfor den forsvandt.

Af: Flemming Bruun, Gladsaxe Lokalhistoriske Forening

Det hele blev startet i Vejle i 1890 af Jacob E. Jacobsen (1869-1962), som ikke blot var en dygtig snedker, men også en fremsynet og dristig iværksætter. Kun 21 år gammel startede han sit eget snedkerfirma i byen. Men det måtte i første omgang ske i hans mors navn, da han ikke var gammel nok. Så det er moderens navn, som står på næringsbrevet, som blev købt for den pæne sum af 36 kr. plus 8 kr. i stempelafgift den 20. september 1890 (svarende til over 3.000 kr. i dag). Det startede i det små, men voksede snart til et egentligt maskin- og møbelsnedkeri.

J. Jacobsen & Sønners Møbelfabrik

Men der måtte være større muligheder i København, må tankegangen have været, for Jacob E. Jacobsen solgte i 1918 sin forretning og etablerede J. Jacobsen & Sønners Møbelfabrik på Maglegårds

J. Jacobsen & Sønners møbelfabrik på Maglegårds Allé før den flyttede til Gladsaxevej 400 i 1939 og fik navnet Søborg Møbelfabrik.

(Foto: Gladsaxe Byarkivs Lokalhistoriske Afdeling, billede givet af Søborg Grundejerforening).

Søborg Møbelfabrik på Gladsaxevej 400 ca. 1948. Fabrikken blev siden udvidet betydeligt. Det er før anlæggelsen af Ringvejen, så Gladsaxevej går ud i Tinghøjvej. Øverst i billedet ses Buddingegårdene Tvillinggård, Tinghøjgård og Hans Nielsens gård. (Foto: Det kongelige Bibliotek).

Allé 3 (i dag Maglegårds Allé 49), idet han samtidig optog sine to sønner Arne og Orla Jacobsen som kompagnoner, og de overtog virksomheden i 1930. Stifteren havde set rigtigt. Det gik godt for virksomheden. Således kan man i vejviseren fra 1936 se, at der nu var besøgsadresse på den modsatte

side af Maglegårds Allé i nummer 6 (efter datidens nummerering).

Søborg Møbelfabrik på Gladsaxevej 400

I slutningen er 30'erne var pladsen imidlertid blevet for trang, og man byggede en helt ny fabrik på

adressen Gladsaxevej 400 i det nye industrikvarter, men beholdt indtil videre kontor og udstilling på Maglegårds Allé. Søborg Møbelfabrik med tilføjelsen J, Jacobsen og Sønner på Gladsaxevej 400 blev indviet i september 1939.

Hovedkræfterne bag den nye fabrik var sønnerne, hvor det blev snedkermester Arne Jacobsen (1899-1977), som stod med ansvaret for produktionen, og som sikrede fabrikken dens ry og høje faglige standard, mens det blev snedkermester Orla Jacobsen (1895-1980), som tog sig af salg og administration, og det blev ham, som repræsenterede firmaet i en række faglige organisationer som for eksempel Københavns Snedkerlaug og Træindustriens Fabrikantforening.

Danish Design / Danish Modern

Timing for bygningen af den nye fabrik var perfekt. Dansk møbelarkitektur var på vej mod sit absolutte højdepunkt i 1950'erne, hvor dansk

møbeldesign fejrede sine triumfer. Ved en meget dygtig markedsføring var det lykkedes at slå begreber som Danish Design og Danish Modern fast verden over, og hjemmemarkedet var nu domineret af moderne møbler. Det var i de tider, hvor alle med god smag måtte besøge de københavnske møbelsnedkeres årlige udstilling, og hvor møbelarkitekterne Finn Juhl, Hans J. Wegner, Arne Jacobsen og Poul Kjærholm var kendisser både i Danmark og i det store udland. Og som Per H. Hansen skriver i sin store bog "Da danske møbler blev moderne": Der var penge i det.

Især stolene kender vi, og lokalt kender vi Kaare Klints stole i Grundtvigskirken, som hans far tegnede. Der er mange forudsætninger for den succes, som de danske møbler fik. Men den historie, som det dygtige netværk bag succesen helst fortalte, var netop professor Kaare Klints og hans elevers samarbejde med medlemmerne af Snedkerlaugets Møbeludstillinger og den påståede alliance mellem

De ansatte på Søborg Møbelfabrik 1955 i fabrikkens gård. Arne Jacobsen står med slips yderst til venstre og Orla Jacobsen yderst til højre i jakkesæt.

(Foto: Gladsaxe Byarkivs Lokalhistoriske Afdeling, billede givet af Poul Mossin).

tradition og modernitet. Det er da også denne fortælling, som Søborg Møbelfabrik selv fremhæver. Nemlig, at de fremtrædende danske møbelarkitekter opnåede så fremragende resultater ikke mindst på grund af det meget tætte samarbejde mellem på den ene side arkitekterne og den anden side møbelsnedkerne og møbelfabrikkerne. Man så gerne sig selv som møbelsnedkere, men var dog en møbelfabrik, som man også selv kaldte sig. Det var dog ikke Kaare Klint, som gjorde danske møbler kendt, men derimod møbler tegnet af Finn Juhl og Hans J. Wegner. Historien fremhæver ofte Snedkerlauget og prisbillige møbler til folket. Det havde intet på sig. Der var tale om kostbare møbler, som de færreste havde råd til.

Fabrikken bliver en succes

Satsningen med den nye fabrik blev fra starten en succes. Allerede i begyndelsen af 1940'erne indledte man samarbejdet med spidserne inden for dansk møbelkultur: Peter Hvidt, O. Mølgaard-Nielsen, Kai Lyngfeldt-Larsen, brødrene Wohlert og Steen Eiler Rasmussen for blot at nævne de vigtigste. Alle navne, som er blevet stående som de fremmeste møbeldesignere i perioden.

Børge Mogensen tilknytted Søborg Møbelfabrik

I dag kender vi måske bedst Børge Mogensen (1914-1972), et af de største ikoner inden for dansk møbeldesign. Han var som flere af sine kollegaer udlært som møbelsnedker, inden han gik møbelarkitektvejen og blev uddannet arkitekt på Kunstakademiet. Her blev han undervist af Kaare Klint, fra hvem han hentede megen inspiration i sit senere arbejde. Børge Mogensen blev leder af tegnestuen hos FDB, hvor også Hans J. Wegner var tilknyttet i denne periode. Efter endt arbejde hos FDB åbnede Børge Mogensen egen tegnestue.

FDB havde stor succes med de billige, arkitekttegnede møbler. Søborg Møbelfabrik lagde mærke til

Børge Mogensen stolen SM 122. (Foto: Lauritz.com.)

FDB Møblers succes, og i 1950 ringede de til Børge Mogensen for at høre, om han ikke også ville lave noget tilsvarende til dem. Det blev til en større serie møbler startende med en stol med stel af egetræ og med sæde og ryg af lamineret teak med tilhørende spisebord. Møblerne blev udstillet på Kunsthåndværkets forårsudstilling i 1952. De blev hurtigt populære og kom til at stå i mange hjem. Fabrikkenes møbler fik hurtigt både danske og internationale priser. Det var en særlig anerkendelse, at Kunstindustrimuseet i 1950 købte et Børge Mogensen spisebord med stole, og at Museum of Modern art i New York også købte møbler til deres udstillinger. Finere kan det næsten ikke blive. Og Søborg Møbelfabrik fik også sin kommercielle andel i den succes, som dansk møbelindustri oplevede internationalt i midten af århundredet.

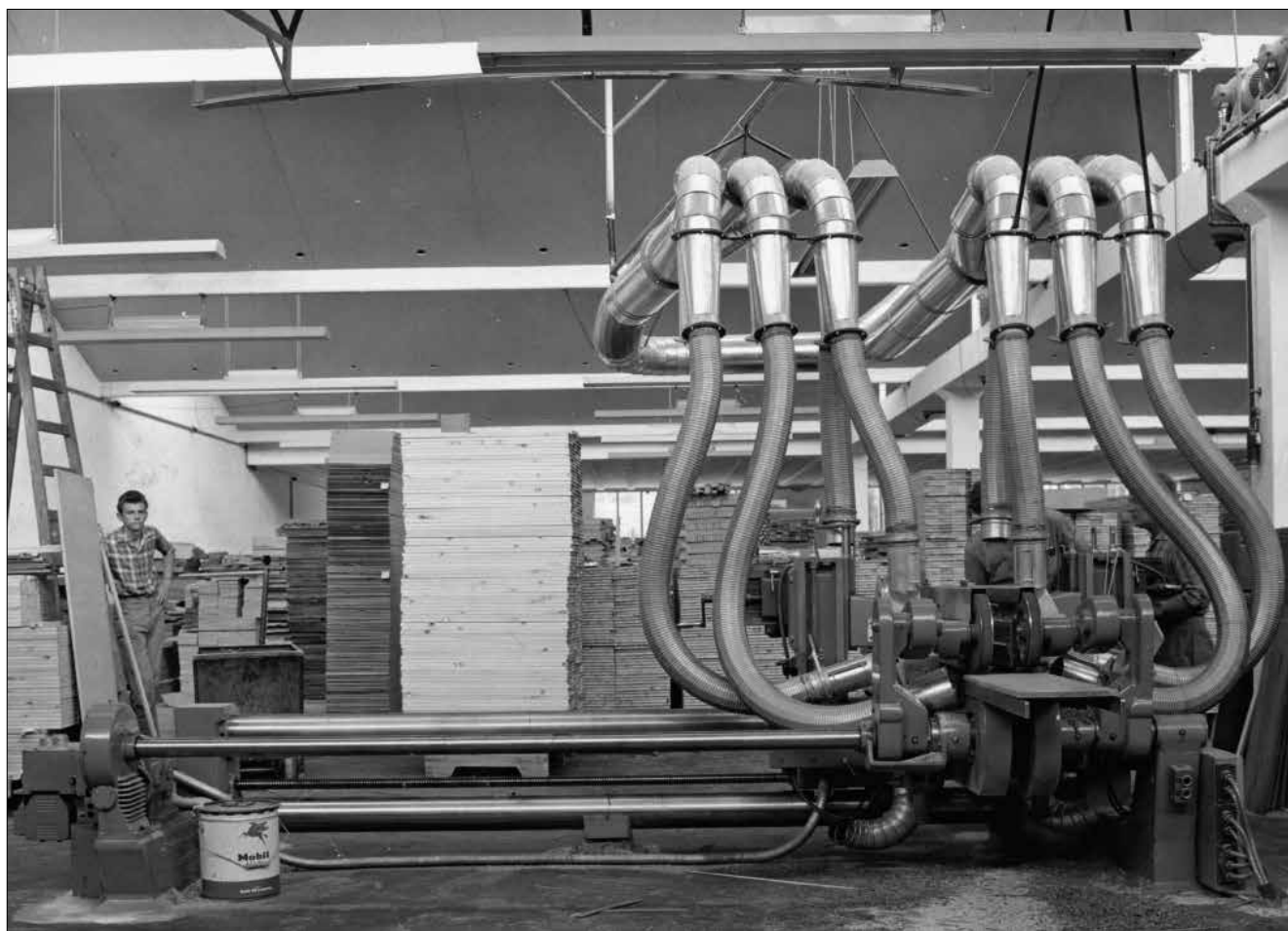
Industrielt fremstillede kontormøbler

De næste 20-30 år blev præget af en lang række fremragende møbler især tegnet af møbelarkitekterne Peter Hvidt og Orla Mølgaard-Nielsen. Det var bemærkelsesværdigt, at de mere og mere tegnede møbler, som var tilpasset industriel produktion.

tion. Det blev Peter Hvidts søn Christian Hvidt, som stod bag en helt ny epoke i fabrikkens historie, nemlig produktionen af moderne kontormøbler, som blev påbegyndt i 1976 under navnet SM76 og senere udvidet med serien SM88. Introduktionen af disse møbler må have betydet, at produktionen nu for alvor blev industriel og samlebåndsagtig. Det har været et indlysende valg i et vigende marked for håndværksfremstillede, dyre møbler, men må samtidig have kostet virksomheden dens kendte identitet og selvopfattelse. Det er underligt, at fabrikkens 100-års jubilæumsskrift helt forbigår kontormøbelserien SM70 tegnet

af Børge Mogensen kort før dennes alt for tidlige død i 1972. Måske har man i 1990 anset serien for gammeldags; man ville nok hellere reklamere for den nye SM88 serie.

De tidligere nævnte møbelarkitekter omtales i jubilæumsskriftet. Slår vi imidlertid op i dansk møbelindeks i Design Museum Danmark finder vi 222 modeller fra Søborg Møbelfabrik. Blot tre navne står imidlertid for langt de fleste modeller. Børge Mogensen 105 (de fleste fra midten af 1950'erne), Peter Hvidt 31 og sønnen Christian Hvidt 52 (mest kontormøbler). Flere af de andre har kun tegnet en enkelt eller to modeller. Det

Interiør fra Søborg Møbelfabriks snedkeri for industriel møbelfremstilling. (Foto: Erik Parbst, 1960. Gladsaxe Byarkiv)

betød nok noget at kunne nævne de fine navne, men fabrikken har altså være afhængig af ganske få møbeldesignere.

Særleverancer

I 1970'erne og især i 1980'erne satser man på kontormøblerne, men hænger nok fast i nogle gamle forestillinger om, hvem man er, og hvad man kan. I hvert fald bruger man mange ressourcer på at vinde prestigefyldte særleverancer. I disse år specialfremstiller Søborg Møbler inventar til institutioner som Herlev Rådhus, Horsens Rådhus, Idrættens Hus og Tingbjerg Kirke. Det har drejet

Søborg Møbelfabrik leverede inventaret til Tingbjerg Kirke, som blev indviet i 1983.

(Foto: Flemming Bruun, 2020).

sig om små serier af møbler, som det næppe har givet det store overskud at producere.

Jubilæum i 1990

I 1990 fejrede Søborg Møbelfabrik sit 100-års jubilæum. Måske var nedturen allerede åbenlys på daværende tidspunkt. I hvert fald synes det profetisk, når direktør og ejer af fabrikken, snedkermester Vagn Jacobsen, i jubilæumsskriftet takker "for godt samarbejde og velvilje overfor Søborg Møbelfabrik gennem en lang årrække". Det profetiske ligger i, at han ikke nævner fremtiden med et eneste ord. Måske har han allerede mentalt lukket fabrikken på det tidspunkt.

Dansk møbeldesign på retur

Tiden, hvor FDB producerede kvalitetsmøbler og gennem Samvirke markedsførte dem overfor sine medlemmer, var for længst forbi. Sagen er vel, at møbelklassikerne tegnet af Hans Wegner, Finn Juhl, Arne Jacobsen, Poul Kjærholm og Børge Mogensen aldrig blev et hit i den brede befolkning. Måske på grund af prisen blev køberne en overklasse af akademikere og andre med selvudnævnte rigtige holdninger, som med møblerne kunne skilte med deres æstetiske sans.

Udviklingen i erhvervslivet med mange sammenlægninger ikke mindst på pengeinstitutsiden betød også, at der blev langt færre direktionsskontorer at levere specialfremstillede møbler til. Og antallet af rådhus, kirker m.m. er jo trods alt begrænset i et lille land som Danmark. Ja selv rådhus har vi i dag langt færre af end tidligere. Samtidig har historien lært os, at meget ondt ofte kommer fra Sverige. I den ubetydelige smålandske flække Agunnaryd langt ude på landet grundlagde Ingvar Kamprad verdenssuccessen IKEA, som med sine enkle og billige møbler i den grad støvsugede markedet for møbler til den brede befolkning. Den var det ikke lykkedes de "fine" møbelfabrikanter at overtale til at købe

Den renoverede bygning mod Gladsaxevej med klippelandskabet af lejligheder i baggrunden, som i marts 2020 er ved at blive færdiggjort. (Foto: Flemming Bruun).

deres smukke, men dyre møbler. Tiden var blevet en anden. Det kan tilføjes, at da FDB afhændede FDB Møbler i 2003 var omsætningen 83 mio. kr. IKEA, som blev grundlagt samtidig med FDB Møbler, havde da en omsætning på 80 mia. kr. Møblerne fra dengang omtales også i dag som tidløse, klassiske og moderne på samme tid. Som om de ikke er bundet til den tid, hvor de blev skabt. Derfor er det overraskende, når man i dag ser de "moderne" møbler i datidens kataloger, at se, hvor gammeldags de ser ud. De var bestemt ikke tidløse.

Det vanskelige generationsskifte

Det fremhæves ofte i avisernes erhvervssektioner, at nye generationer ofte knækker halsen i forsøget på at videreføre de familieejede virksomheder. Undersøgelser viser, at blot 12 % er levedygtige i

tredje generation og kun 3 % lever frem til fjerde generation. Denne triste statistik passer også på tilfældet Søborg Møbelfabrik, hvor det blev fjerde generation, som endegyldigt lukkede virksomheden i to omgange. Den første del handlede om salg af de materielle goder, nemlig grund og bygninger, til DADES. Her kender vi i dag resultatet, hvor den bevaringsværdige randbebyggelse langs Gladsaxevej lykkeligvis overlevede projektudviklingens hårde betingelser og i dag er smukt renoveret. Bag ligger så klippelandskabet af nye boliger og Gladsaxe mistede endnu en produktionsvirksomhed.

Carl Hansen & Søn tager over

Netavisen fyens.dk kunne den 4. september 2017 berette, at Carl Hansen & Søn, Gelsted på Vestfyn, som det fjerde i rækken nu har købt den knap 130

*Jagtbordet tegnet af Børge Mogensen i 1950 produceres atter.
(Foto: Carl Hansen & Søn).*

år gamle Søborg Møbelfabrik. Lidt inde i artiklen præciseres det dog, at det blot er produktionsretighederne, der skifter hænder.

Der nævnes Børge Mogensen kollektionen, som bl.a. tæller hans Jagtbord fra 1950.

Hermed var der sat endegyldigt punktum for Søborg Møbelfabrik.

Møblerne er blevet samleobjekter

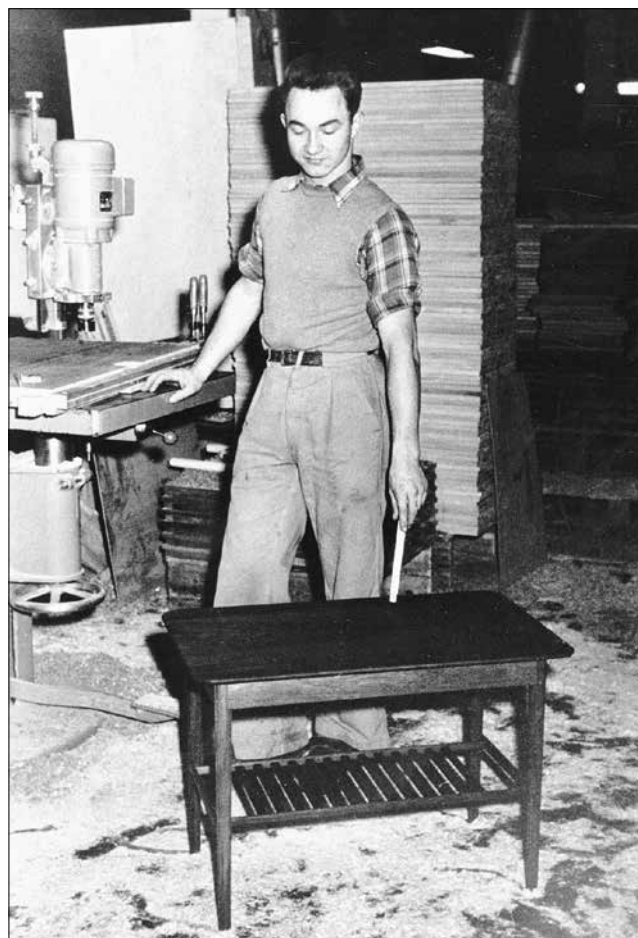
Men fabrikens navn og ry lever videre. Når møbler kommer på auktion, bliver det altid fremhævet, hvis det kan konstateres, at de er fremstillet af Søborg Møbelfabrik. Danske møbler blev af samtiden fremhævet som demokratiske møbler for den jævne mand. Nu er de ironisk nok endt som kostbare samleobjekter under begrebet vintage retromøbler.

Børge Mogensen atter at købe

Og på Carl Hansen & Sønns hjemmeside kan vi nu læse om, at "Børge Mogensen designede BM1160 Jagtbordet til Københavns Snedkerlaugs Møbeludstilling i 1950. Bordet kombinerer fremragende træarbejde og elegante metaltværstænger i en markant og organisk helhed."

Jagtbordet er blot et eksempel på, hvad Carl Hansen & Søn har købt retten til af Søborg Møbelfabrik.

Så nok er Søborg Møbelfabrik nu en saga blot, men de smukke møbler, fabrikken introducerede i samarbejde med landets førende møbelarkitekter, lever videre. De produceres igen, nu blot på Fyn.

Fabrikken havde mange lærlinge. Her ses Poul Mossin ved sit svendestykke i 1956. (Foto: Gladsaxe Byarkivs Lokalhistoriske Afdeling, billede givet af Poul Mossin).

Interiør fra Søborg Møbelfabriks maskinsnedkeri. (Foto: Erik Parbst, 1960. Gladsaxe billeder).

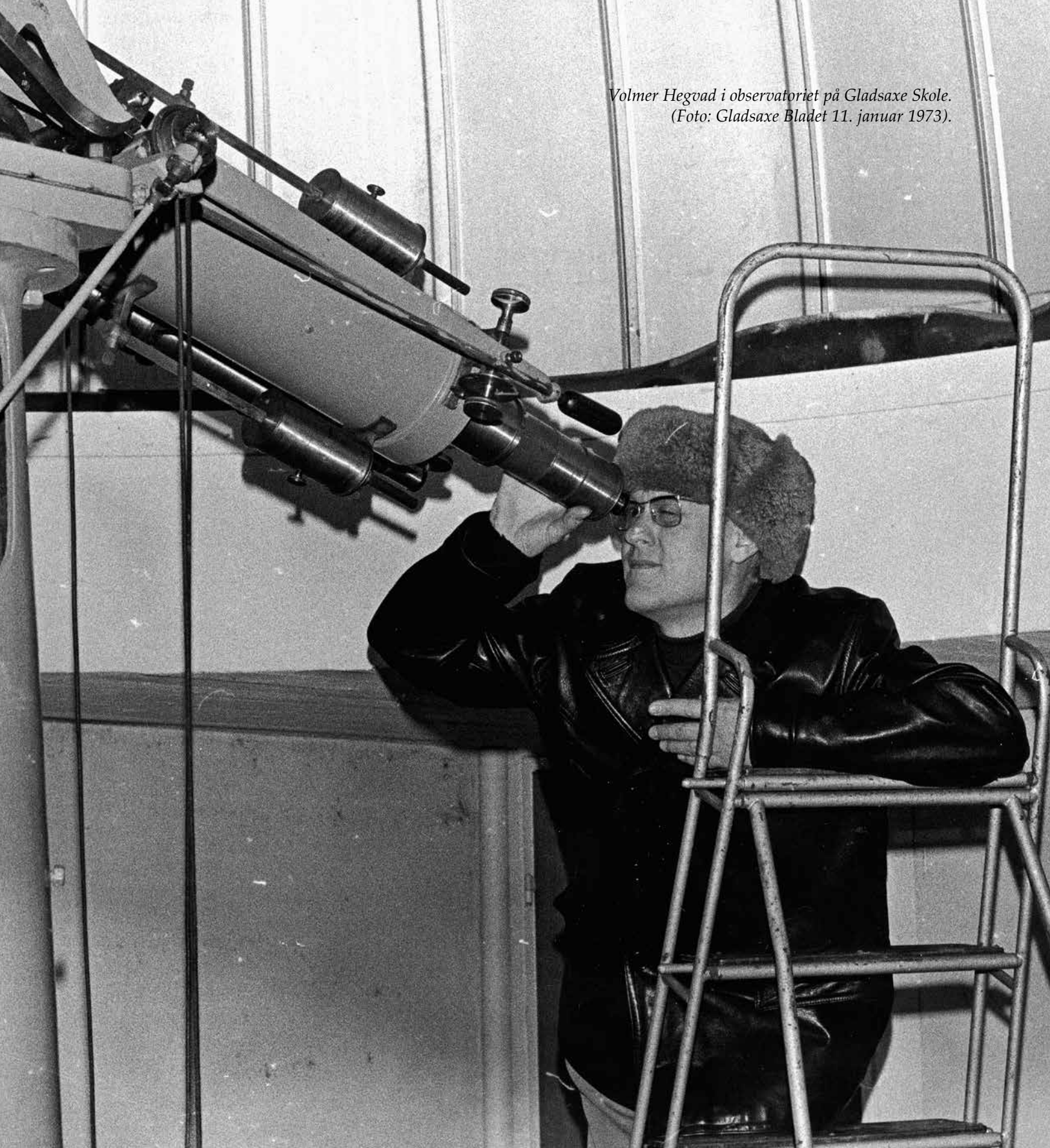
Kilder

100 år – Søborg Møbelfabrik 1890-1990 – Jubilæumsskrift
Da danske møbler blev moderne af Per H. Hansen, Syddansk
Universitetsforlag 2006

Derfor blev danske møbler en international succes – Artikel
af Torben Weirup i Berlingske den 10. juli 2014

Hjemmesider:
skandinaviskdesign.dk
loppefund.wordpress.com/tag/soborgmobelfabrik
furnitureindex.dk

*Volmer Hegvad i observatoriet på Gladsaxe Skole.
(Foto: Gladsaxe Bladet 11. januar 1973).*

Observatoriet på Gladsaxe Skole

I 40 år var der et observatorium på Gladsaxe Skole. Det var i høj grad en mands værk: Overlærer Volmer Hegvad. Han fik overbevist myndigheder, skaffede kikkerten, rådgav om opførelse og indretning af observatorium, og holdt det åbent for elever, aftenskoler, kolleger, foreninger og borgere i Gladsaxe i alle årene.

Det er slut nu, og når dette læses i december 2020, er skolen revet ned.

Af: Jens Mortensen, Gladsaxe Lokalhistoriske Forening

Volmer Hegvad blev ansat som lærer på Gladsaxe Skole i 1952. Han var sproglig student fra Frederiksberg Gymnasium og tog lærereksamen fra Blaagaard Seminarium 1944. Det var før, der var noget, der hed linjefag, og Hegvad kom til at undervise i bl.a. fysik, kemi og engelsk, ja, tysk kunne han også. Han havde forskellige vikar- og lærerjob, inden han kom til Gladsaxe, hvor han blev til sin pensionering i 1984.

Volmer Hegvad fortæller i et interview i Gladsaxe Bladet 1973, at interessen for astronomi begyndte under besættelsen, hvor byen var helt mørkelagt. Han blev fascineret af stjernehimlen og har været det siden. Selv i 1930'erne var der meget lysforurening fra bl.a. gadelamper, så det var nyt for ham at se så mange stjerner, da mørklægningen blev pålagt danskerne af den tyske besættelsesmagt allerede d. 9. april 1940.

I interviewet harcelerer han over lysforureningen: "Bylyset og alle de forbistrede lysstofrør ødelægger fuldstændig himmelen. Vi er jo nogle energisjuskere ud over alle grænser. For hver eneste kilowatttime der forbruges, brændes en portion svovlholdig olie af et eller andet sted, som forurener atmosfæren." Det var 8-9 måneder før oliekrisen brød ud, og fik verden til at åbne øjnene for andre energikilder.

Han blev tidligt medlem af Astronomisk Selskab. Han købte sig en mindre stjerneikkert, og med den foretog han de første observationer fra hjemmet på Frederiksberg. Dette observatorium er opført i Astronomischer Jahresbericht. Nat 1950 30-32 Nordiske amatørobservatorier. Han offentliggjorde en artikel 'Om okularer' tilbage i 1947 i tidsskriftet Urania årgang 4.

I 1950'erne var astronomi en del af undervis-

ningen i faget fysik. Eleverne på Gladsaxe Skole syntes, det var lykken, når Hegvad medbragte sin egen lille stjernekikkert. Så kunne man stå i det lille vindue ved gangen ud for fysiklokalet, og se skolepedel Palle Hansens fine messingskilt helt tæt på; der var ikke så mange muligheder for at betragte himlen i dagtimerne (Notat fra Jørgen Olsen, der var elev på skolen 1948-58).

Observatorium på privat initiativ

Volmer Hegvad ville mere end kigge på dørskilte. Efter sommerferien 1958 sendte han en ansøgning til skolekommissionen.

Af referat fra mødet d. 11. september fremgik: "Lærer ved Gladsaxe Skole, Volmer Hegvad, ansøger i skrivelse af 30. f.m. om at et fritliggende areal på ikke under 4m2 stilles til rådighed til etablering af et privat observatorium. Udgifterne til opstillingen af hus og kikkert agter pågældende selv at afholde. Volmer Hegvad underviser realklassen på Gladsaxe Skole i bl.a. astronomi. Skoleinspektør V. Heldam anbefaler."

Dette fik ligeledes skolekommissionens anbefa-

ling. Allerede ugen efter var det på dagsordenen i skoleudvalget, som også anbefalede ansøgningen.

Referatet er svært læseligt, men det ser ud, som om udvalget er villige til at finde midler til at bistå med opsætning. Det er igen på dagsordenen d. 15. januar 1959, hvor Hegvad orienterer om, "at han i samråd med vejinspektøren og kommunegartneren har udvalgt et areal til opstilling af observatorium på kommunens areal mellem Lyngby Radio og Nybrogård". Det anbefales af skoleudvalget, der vil have indhentet priser til forelæggelse.

Der findes desværre ikke fotos af det lille skur, der rummede observatoriet. Tidligere driftsingeniør i Gladsaxe Kommune Keld Serup oplyser, at da han gik på Gladsaxe Skole i 1952-62, var han med Hegvad ude i et skur og se på stjerner. Imponerende er det, at Volmer Hegvad fik Gladsaxe Kommune med på ideen. Det er svært at forestille sig, at et privat initiativ i dag ville opleve samme opbakning.

Og dermed var der åbnet for større tanker. Pudsigt nok var 1958 året, hvor astronomi udgik som en del af den obligatoriske del af fysikundervisningen i realskolen.

Gladsaxe Skole gennem tiderne

Den første skole i Gladsaxe var en såkaldt rytterskole. Rytterskoler var en idé fostret af kong Frederik d. 4., der var optaget af de franske oplysningsfilosoffer. Uddannelse skulle ikke kun være for folk ved hoffet og adelen. Derfor blev der opført 240 rytterskoler rundt om i Danmark. I Gladsaxe blev skolen opført i 1722 i den oprindelige Gladsaxe landsby. I bygningen var der skolestue, lærerbolig og sågar plads til køer og får. Den lå på Gladsaxe Skolevej, en vej mellem Gladsaxe Møllevej og Stengårds Allé, der blev sløjft ved anlæggelsen af bebyggelsen Ved Branddammen. Skolen var i brug i 200 år, men befolkningstallet var øget i starten af 1900-tallet,

Volmer Hegvad fotograferede i en tiårig periode et bestemt felt på himlen for at studere stjernernes variabilitet. Det var usædvanligt at amatører foretog observationer over så lange perioder. Resultatet blev offentliggjort, da det havde videnskabelig interesse.

(Foto: Volmer Hegvad, ukendt år).

Faktaboks

Kikkerten fra Præstø

Kikkerten i observatoriet på Gladsaxe Skole har en lang historie. Den kan spores tilbage til 1887. Her købte amatør astronomen Victor Nielsen kikkerten, som er en 6" fra Reinfelder & Hertel i München. Victor Nielsen havde et privat observatorium på Frederiksberg stort set i krydset H.C. Ørstedsvvej-Åboulevarden, som senere blev flyttet til Dronning Olgas Vej med navnet Urania-observatoriet. Han var især kendt for sine studier af månen, hvor han udarbejdede store månekort med skyggelagte bjerge.

Kilderne er usikre, men han solgte kikkerten i 1890'erne til pastor Theodor Hansen i Præstø, muligvis med hattemager Juhl i København, der hjalp til med måneobservationerne, som mellemhandler. Også pastor Hansen var en ivrig amatør astronom, og han fik bygget et observatorium i forbindelse med præstegården. Her foretog han især solobservationer, der indgik i et større internationalt projekt ledet fra Schweiz.

Inden han gik på pension i 1927, fik han bygget en større ejendom med 4 lejligheder og observatorium på toppen, hvor han selv og kikkerten flyttede hen. Han kunne så nyde himlen fra sit eget observatorium frem til sin død i 1933. Derefter overtog hans gode ven advokat Knudsen hus og observatorium. Lokale skoler brugte observatoriet i en årrække. Under besættelsen ville tyskerne bruge stedet som observationspost. Det forpurrede real-skolebestyreren, der skilte det tunge instrument ad, bar det i kælderen og skjulte det bag brændsel i den inderste kælder. Efter krigen satte han det op igen. Efter nogle år blev kikkerten pakket væk, og så i 1963 solgt til Gladsaxe Skole.

(Hans Leth-Sørensen: Victor Nielsen 1855-1918 og Torben Højholt: Powerpoint præsentation af Astronomisk Selskab Præstø).

Victor Nielsens
privatobservatorium på
H.C Ørstedsvvej.

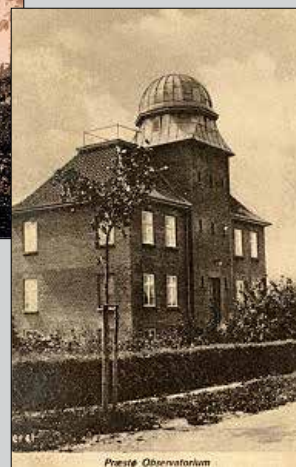
Pastor og amatør-
astronom Theodor
Hansen i Præstø.

Observatoriet ved
præstegården.

Observatoriet på
Lindevej 34 i Præstø.

så man besluttede at bygge en ny 400 m derfra på daværende Tinghøjvej, i dag Tobaksvejen. Den blev taget i brug i 1922. Det var en trefløjet bygning med 6 klasseværelser, skole- og folkebad, gymnastiksal samt lærer- og pedelbolig. 40 år senere var den udtjent og blev revet ned. I 1935 opførtes den gule bygning ud mod Tobaksvejen.

Ny tilbygning på Gladsaxe Skole

Den gamle bygning blev delvist revet ned i løbet af 1965 samtidigt med, at den nye vestfløj i 3 etager blev opført.

Allerede i 1961 meddeler skolens lærerråd skolekommissionen, at man "har nedsat et udvalg på 5 medlemmer til at forhandle med skoleautoriteter og arkitekt angående ombygningen af Gladsaxe Skole ... Vi må vel gå ud fra som en selvfølge, at udvalget i spørgsmål om særlokaler eventuelt kan supplere sig med de respektive faglærere."

En af disse faglærere må have været Volmer Hegvad, for på det tidspunkt har han sikkert luftet tankerne om et observatorium.

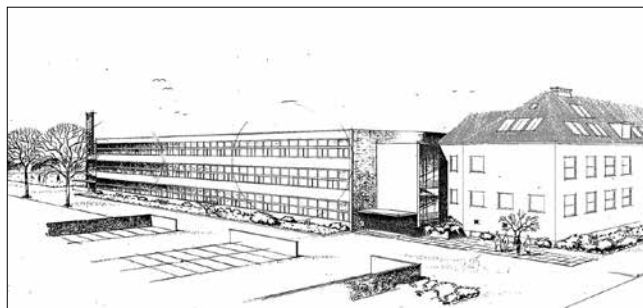
I et interview i Gladsaxe Bladet 11.1.1973 fortæller Hegvad, at han foreslog skolekommissionen at opføre et observatorium på toppen af den nye

tilbygning. Det er ikke lykkedes af finde referatet, hvor endelig stillingtagen hertil er taget i hverken skolekommission eller skoleudvalg. Lærer Kjeld Glückstadt skriver i sit skrift Rids af Gladsaxe Skoles historie – 1722-2010: "Der blev givet en ekstra bevilling til opførelse af observatoriet, så den nyerhvervede stjerneikkert kunne bringes i anvendelse."

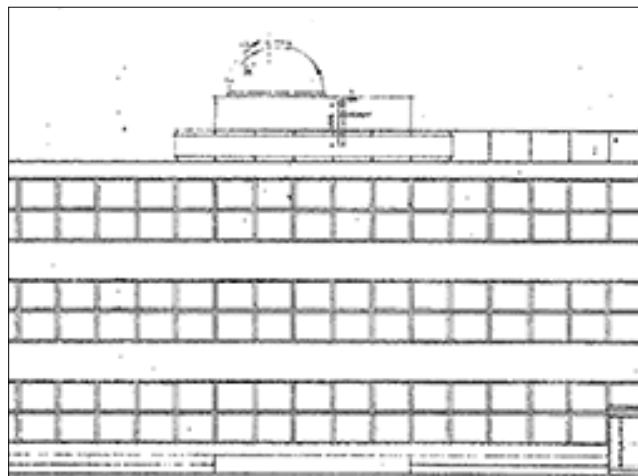
Stjerneikkerten blev behandlet af skoleudvalget fra 26. april 1962: "Overlærer ved Gladsaxe Skole, Volmer Hegvad, har på et tidligere tidspunkt gjort opmærksom på, at der i Præstø var en kikkert til salg. Imidlertid blev kikkerten solgt, og nu har hr. V. Hegvad modtaget tilbud om køb af kikkerten for kr. 8.000,00 og forespurgt, om tilbuddet har interesse for skolevæsenet." Skolekommissionen ville gerne se en erklæring fra en sagkyndig om, at kikkerten var tilstrækkelig, så ville man anbefale købet af kikkerten.

Tilsyneladende gik sagen herefter lidt i stå, og først til november 1962 fremsendte Hegvad rapport om kikkerten til skoleudvalget. Det kørte så lidt frem og tilbage mellem kommission og udvalg, og det endte med, at kikkerten blev anskaffet via fælles konto.

Og det var meget heldigt, for i mellemtiden var

I prospektet fra arkitekten, hvor man ser ned langs tilbygningen, er der ikke angivet noget observatorium på toppen. Vognmand Frederiksens villa i nr. 8 er jævnet med jorden. Der var faktisk overvejelser om at købe villaen, men det blev ikke til noget, villaen ligger der stadig. (Linhard & Skovgaard Jensen arkitekter).

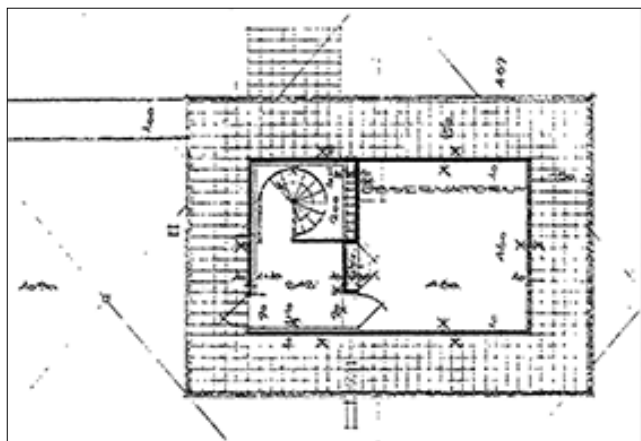
På denne tegning set fra gården er kuplen med. (Linhard & Skovgaard Jensen arkitekter).

der kommet et tilbud fra Sverige på 10.000 kr., men sælger valgte altså at stå ved sit tilbud til Gladsaxe Kommune.

Byggeprocessen

Arkitektens prospekt, der viser den nye tilbygning vinkelret på Tobaksvejen, angiver ikke, at der skal være et observatorium på toppen. Det skal man lede efter i sagsmappen. I et bilag til byggemøderne er der en oversigt over indkomne tilbud ved indbudt licitation 1.9.1964. Heraf fremgår der tilbud på Akrylkuppel til 17.500 kr. og drejemekanisme (smedearbejde) til 10.000 kr. Fra november måned 1965 tager arbejdet med observatoriet form. Der udføres forskalling og armering (23.11.), materialer til kuppel tilkørt byggepladsen (4.12. i referatet kan man læse: **FORSIGTIGHED MED ARBEJDER OMKRING KUPPEL UDBEDES**. Entreprenører bedes informere samtlige ansatte på byggepladsen), støbning (9.12. - det var ifølge byggereferatet -10 gr. C om natten, der var vintre dengang!), kuppel opsat og færdigmonteret (18.12.), kuppel prøvekørt (21.12.).

I april 1966 optræder Hegvad første gang i et byggereferat. Her kan man læse: "Har i dag gennem-

Grundplan over observatoriet med spindeltrappe, forrum med udgang til terrasse og observatorium, hvorpå kuplen blev monteret.

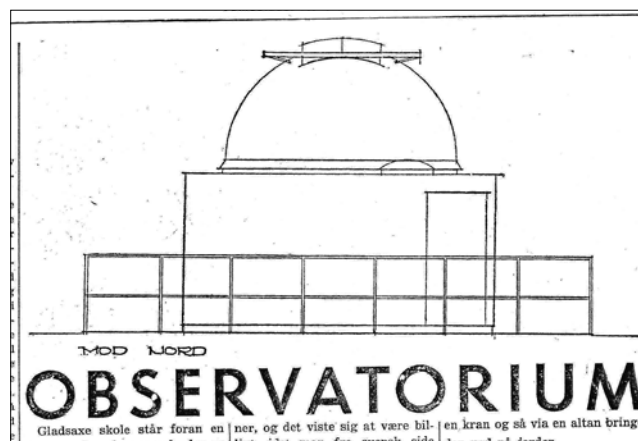
gået observatorium med lærer Hegvad og elektriker, arbejdet udføres som aftalt i dag. Tavle for transformer og betjeningsanlæg anbringes over skrivepult. Der opsættes 4 stk. stikkontakter for betjeningsanlæg. Der føres 6 volt, 30 watt frem til kikkert, lys i observatorium skal kunne neddæmpes. Evt. andet armatur til lys ved skrivepult."

Driften fra 1966 til 2005

Som nævnt var astronomi taget ud af fysikundervisningen allerede i 1958. Det har næppe forhindret Hegvad i at introducere sine elever til faget astronomi, når lejlighed bød sig. Og han var også til at overtale til en fremvisning selv for de elever, han havde i f.eks. engelsk (som skribenten). I en del år var der aftenskoletilbud om astronomi.

Han var nok lidt ærgerlig, i dag ville man sige frustreret, over, at observatoriet ikke blev brugt mere i skoleundervisning. Han lod sig ikke slå ud, og i Kontaktbladet for hjem skole og erhverv udsendt af Gladsaxe Kommunes skolevæsen maj 1971 kommer han med en opfordring:

"Mange ved det formentlig ikke, men vi har faktisk et fortrinligt astronomisk observatorium til rådighed for Gladsaxe skolevæsen og for andre interesserede. Det ligger på Gladsaxe skoles flade

I Gladsaxe Bladet fra 9. maj 1963 omtales det kommende observatorium, og der vises en stregtegning af selve bygningen på taget.

*Kontakbladet for hjem, skole og erhverv udsendt af
Gladsaxe Kommunes skolevæsen Nr. 30, maj 1971, hvor
Volmer Hegvad fortæller om mulighederne i observatoriet.*

tag. Man går op ad en spindeltrappe, som fører op i et mindre forrum, hvorfra man dels kan gå ind i kikkertrummet, dels kan komme ud på taget, hvorfra man har næsten frit udsyn til stjernehimlen.

Kikkertrummet er ca. 5 X 5 m firkantet, og herover hvælver sig en kuppel ca. 3,60 m i diameter. Både åbning af spalte og drejning foregår ved hjælp af el-motorer dirigeret fra et kontrolpanel i observationsrummet. I rummet findes desuden et stjernetidsur, der i forbindelse med delekredsene på kikkerten tillader opsøgning af klare stjerner midt på dagen og svage - for det ubevæbnede øje usynlige stjerner - om natten.

Desuden findes der et stjernekort, som drejes af et ur, således at man altid kan se, hvilke stjerner der er synlige over horisonten. Kikkerten er et fortrin-

ligt instrument med en diameter på 16 cm og en længde på ca. 2,50 m. Det tillader forstørrelser op til 420 gange.

Vi har også udstyr, så vi kan vise solen, dens pletter og protuberanser (dvs. brintskyer i dens atmosfære), så observatoriet kan altså også bruges om dagen.

Hidtil har skolerne benyttet sig for lidt af de fine muligheder for astronomiundervisning, som næppe findes bedre ved andre skoler i Danmark. Jeg har meget ofte besøg af folk blandt kommunens borgere (jfr. annoncer i lokalbladene), som med stor interesse følger mine forevisninger. Mon der ikke blandt orienteringslærerne er folk, der kunne have lyst til at arbejde med astronomiske emner med støtte af observatoriets udmærkede udstyr?

Jeg indleder gerne et samarbejde om opgaver m. m. Forevisninger kan til enhver tid aftales med mig på telefon. Vi plejer at etablere en telefonkæde, således at jeg ringer til læreren, når vejret er brugbart. Han ringer videre til 2 elever, der hver især ringer til 2 andre o. s. v. Erfaringen viser, at

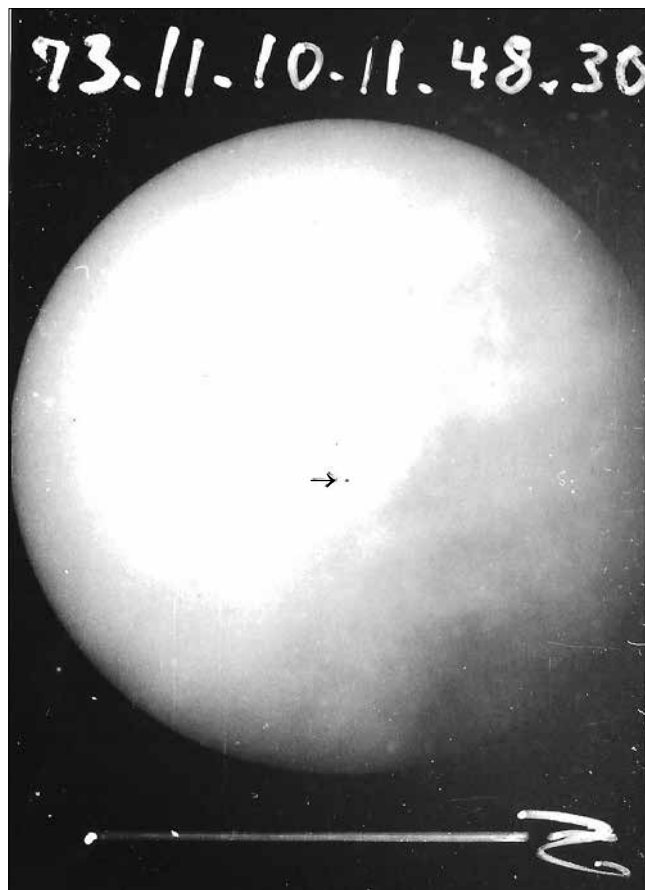

Observatoriet var et vartegn for Gladsaxe Skole, og det kunne ses på god afstand. Her er det set fra Maskinvej, en sidevej til Tobaksvejen. (Foto: Jens Mortensen).

man får besked rundt på mindre end en halv time. Men jeg kan sagtens klare flere forevisninger.”

Samarbejde med lærer fra DDR

Inspiration til undervisning i astronomi fra DDR Volmer Hegvad fandt i starten af 1970'erne ud af, at der var udgivet gode fagbøger til undervisning i astronomi i folkeskolens ældste klasser i det daværende Østtyskland/DDR. Han kontaktede lærerbogsforfatteren Klaus Lindner, Leipzig, for at få tilsendt eksemplarer af hans bøger:

Volmer Hegvad har fotograferet denne Merkurpassage hen over solskiven 10. november 1973 fra om formiddagen til hen på eftermiddagen; der er en hel række fotos af passagen. Der er en lille pil, der peger på den lille bitte prik, der er Merkur. (Foto: Volmer Hegvad).

Faktaboks

Teknik i kikkerten

Stjernebikkerten i Gladsaxe Skoles observatorium:

Reinfelder und Hertel 6" refraktor svarende til en linsediameter på 162 mm (En refraktor eller refraktorteleskop er et dioptrisk teleskop, der bruger en optisk linse som sit objektiv til at danne et billede.)

Den er ca. 2,5 m lang.

Den kan forstørre op til 450 gange.

Objektivet er med al sandsynlighed en Fraunhofer med åbningsforhold 1:17 – 1:18.

Den er forsynet med et urværk, der følger stjernernes gang.

Kuplen er købt hos Ash Domes i USA. (forum.astronomisk.dk)

I følge Hegvad selv var det en kikkert fuldt på højde med den, der er i Rundetårn.

Faktaboks

Folkeobservatoriet

Det første observatorium i Søborg

I 1910 købte assurandør F.H.L. Møller en grund på Erik Bøgghs Allé. Bagest på denne grund havde en privatmand allerede i 1904 opstillet en lille stjerneikkert og indrettet et observatorium. Dette observatorium blev i 1914 udvidet en del, men det fungerede stadig som privat observatorium. I 1916 gik Fru koncertmesterinde Mathilde Marius Hansens Folkekoncerter (en velgørenhedsforening) for alvor i gang med at forbedre observatoriet, og man installerede straks en større kikkert - den fjerdestørste i København. I 1922 tog man det helt store spring og fik installeret Skandinaviens største kikkert i observatoriet. Man tog en beskedent entre på 50 øre for almindelige besøgende, men større skolebørn havde gratis adgang. Der var åbent hver onsdag og lørdag aften, hvis det var stjerneklart, og man kunne også lave aftaler om særforestillinger. Her ses det nybyggede observatorium Astræa ved ungdomshjemmet på Erik Bøgghs Allé 7. Under en hvilepause soler hele styrken sig på trappen til tårnet, foreløbig den eneste på grunden stående bygning i 1922. Observatoriet måtte i 1934 lukkes pga. brandfare, og kikkerten m.m. blev solgt til skolebrug i Roskilde Kommune. Den er senere blevet nedtaget og flyttet til Brorfelde Observatoriet i den såkaldte 40 cm kupel, hvor den fungerer den dag i dag. (Gladsaxe Byarkiv om Søborgs historie samt billedtekst Gladsaxe-billeder.dk)

Volmer Hegvad med sit eget teleskop klar i Ungarn 1999, hvor der var total solformørkelse. (Privat foto).

Astronomielehrbuch für die Oberschule, Klasse 10 og Unterrichtshilfen Astronomie (en lærerhåndbog). Det udviklede sig til et årelangt venskab, hvor Hegvad og hans kone Ingrid var på besøg i Leipzig på campingferie. Det modsatte kunne desværre ikke lade sig gøre pga. jerntæppet.

I 1973 ansøgte Volmer Hegvad om en studierejse til DDR for at se nærmere på astronomiundervisningen. Det fik han støtte til af Undervisningsministeriets udlandskontor. Han gennemførte den i efterårsferien.

Som gæst i DDR's undervisningsministerium blev han behandlet fornemt med indkvartering

på luksushoteller og med transport i bil med egen chauffør. Hegvad havde undret sig over, at man i en udelst skole kunne have en så avanceret undervisning. Der var ikke megen individualisering og hensyn til det enkelte barns forudsætninger.

I den sammenfattende bedømmelse af rejsen til Undervisningsministeriet skriver Hegvad: "Der er for mig ingen tvivl om, at der arbejdes målbevidst og systematisk af både elever og lærere i de østtyske skoler. Man sporer en vis tendens til at vende ryggen til problemet individuelle forskelle – de bliver jo ikke mindre af, at man nægter deres eksistens. ... Vi står her utvivlsomt over for en skole, der ikke har nogen målsætningsdebat, der ikke forplumres af mere eller mindre målbevidste psykologer og sociologer med politiserede meninger, og det giver ro i skolebilledet." Det var fem år efter ungdomsoprørets opgør med autoriteterne. Her 50 år efter kan man stadig finde lærere i Danmark, der vil sætte pris på 'lidt ro i skolebilledet'!

Oplevelser i kuplen gennem tiden

I skoletiden/dagtimerne var fremvisningen af solpletter og brintskyer i solens atmosfære et sikkert hit. Månen har også jævnligt været på

Volmer Hegvad med skoleelever i observatoriet i 1990. De eneste to fotos, det er lykkedes at finde af undervisningssituationer - desværre i lille opløsning.

(Kilde: Powerpoint om Præstø observatorium af Torben Højholt).

Efterårets stjernehimme

På denne årstid er det behageligt at kikke stjerner. Vejret er ikke særligt koldt, og mange interessante stjerner er synlige. Næsten i Zenit har vi Svanen. Den ligner en gammel dags papirdrage eller et kors. Øverst i korset står dens klareste stjerne, der hedder Deneb. Nederst i korset står en noget svagere stjerne. Den er dobbelt, og de to komponenter har forskellig farve. Der skal dog en ret stor kikkert til at vise denne farveforskel.

Lidt længere mod vest men stadig højt på himlen står den meget klare stjerne Vega i billedet Lyren, som også indeholder den berømte ringtåge. Igen skal der en ret stor kikkert til at vise den. Vi rykker nu lidt mere mod vest og finder stjernebilledet Herkules med den kugleformede stjerne Messier 13. I meget store kikkerter viser den sig bestående af et utal af stjerner, men allerede i en prismekikkert ses den som en tågeklut.

Planetmæssigt er himlen for

tiden temmelig kedelig. Uranus er ganske vist synlig, men den er så langt borte fra jorden, at den kun ses som en stjerne, den viser næsten ikke skive.

I den fase hvor Månen er bedst at se, nemlig i første kvarter, når den er halv, står den på denne årstid meget lavt på himlen. Hvis man ellers kan komme til at se den, viser den allerede i en prismekikkert bjerge. Kikkerten skal blot holdes stille, den skal helst støttes mod et fast underlag eller sættes på et fotostativ.

I december kommer ringplaneten Saturn frem på aftenhimlen, og til foråret kan vi se Juiten, og til den tid står månen også godt højt på himlen i første kvarter.

Hvis man vil se to millioner år gammelt lys, skal man se på østhimlen i stjernebilledet Andromeda med vores nærmeste mælkevejsnabo Andromedatågen.

Som stjerneikker kommer man ikke ret langt uden at anskaffe et stjernekort, f.eks. et med drejelig horisont. Et sådant kan købes i Planetariet.

Jeg skal endelig meddele, at der er opdaget en ny komet. Den ser ud til at blive interessant også for amatører. Den bliver så klar, at den kan ses uden kikkert. Måske vil den få hale. Kometers baner kan forudberegnes med ret stor nøjagtighed, derimod er deres klarhed ikke så let at forudsige. Denne komet blev opdaget i Kalifornien af Don Machholz, der er en formidabel kometjæger. Det var hans tiende kometopdagelse. Den kommer fra december højt op på himlen og bliver formentligt et flot objekt i januar.

De fleste læsere vil nok ikke uden hjælp selv kunne finde det meste af, hvad jeg her har omtalt. Gladsaxe kommunes observatorium er imidlertid som sædvanligt åbent for offentligheden. Ring til mig på 44 98 98 65 og meddel jeres telefonnummer, så ringer jeg jer op, når vejret og andre omstændigheder tillader observation. Man må dog være klar til udrykning med kort varsel, sådan er vejret jo i Danmark.

Volmer Hegvad

Nedsæt olieforbruget

Nu står fyringssæsonen for døren – og oliepriserne er absolut ikke blevet mindre siden sidste vinter. Men husejerne kan faktisk nu spare rigtigt mange penge ved hjælp af et tilsætningsprodukt kaldet PD-3.

Produktet hældes direkte ned i tanken, helst inden olien påfyldes, og i forholdet en flaske PD-3 på 250 ml. til 1.000 liter olie. PD-3 går ind og automatisk renser filter, slanger samt eventuelt slam eller anden belægning i tanken. Efter kort tid vil al sod og øvrige urenheder fra olien være væk – og det gælder også både filteret og fyrets hedeplader. Resultat: mindre olieforbrug.

PD-5 er et miljørigtigt tilsætningsstof, som er så rent, at en menneske faktisk kan drikke det uden risiko. Det er engelske forskere, som via "nanoteknologi" har udviklet produktet, som også har vist sig at kunne reducere brændstofforbruget i biler, lastbiler, generatorer, skibe, havetraktorer og motorbåde – eller sagt på en anden måde, alle steder, hvor der anvendes fossile brændstoffer.

Yderligere informationer kan fås hos miljøfirmaet PD-5 Gruppen på tlf. 55 93 06 94 eller på www.pd5.dk.

www.gladsaxe.dk

Hvert år i oktober bekendtgjorde Volmer Hegvad i Gladsaxe Bladet, at man igen kunne komme i observatoriet og se stjernehimlen. Han gennemgik som regel de forskellige

himmelfænomener, så man kunne planlægge sit besøg. Det sluttede i midten af 00'erne, hvor kuplen satte sig fast. (Gladsaxe Bladet 5.10.2004.)

*Gladsaxe Skole i forfald med smadrede vinduer og tilgroet skolegård. Observatoriet anes på toppen.
(Foto: Jens Mortensen, juni 2020).*

himlen. Merkur og Venus har været mulige at se i morgentimerne, og det har Mars, Jupiter og Saturn også, omend lavt på himlen.

Som noget særligt har man haft mulighed for at se Merkur passere forbi solen, en såkaldt Merkurpassage. Det sker med $3\frac{1}{2}$ til 13 års mellemrum. I 1973 fotograferede Hegvad en sådan.

En Venuspassage er kun forekommet en gang i observatoriets levetid, og det var i 2004. I 1999 var der en total solformørkelse i Ungarn. Den var Hegvad nede for at opleve. I hans fravær tilbød lærer og kommentator i daværende Radio Gladsaxe Willi Bjerregaard at åbne observatoriet, og tage en klasse med derop.

Om aftenen, når der kom gæster via Gladsaxe Bladets omtale eller foreninger og aftenskolekursister, var der flere ting at se: Mælkevejen, stjerner og stjernehober, galakser og de fjerne planeter som Uranus og Neptun.

Kometer har med års mellemrum været forbi jorden. I 1986 var det Halleys Komet, som man kender omløbstiden på, 75 år, og i 1990'erne kom de uforudsete kometer Hale-Bopp og Hyakutake, som har været synlige for observatoriets gæster.

Frem til lukningen

Volmer Hegvad fortsatte som lærer på Gladsaxe Skole til 1984, hvor han valgte at gå på tidlig pen-

sion som 61-årig. Han ville dels give plads til yngre kræfter, dels skåne sig selv for udfordringerne med nye elevtyper.

Derefter fortsatte han yderligere en snes år med fremvisninger i observatoriet for offentligheden, der hvert år i oktober blev offentliggjort i Gladsaxe Bladet. Man kunne ringe til Hegvad personligt og tilmelde sig. I fald det var overskyet ringede Hegvad tilbage med en aflysning.

Så i midten af 00'erne satte drejemekanismen sig fast, og den blev ikke repareret. Det var en alvorligere fejl, der ville kræve, at der kom en tekniker fra Ash Domes i USA, der havde leveret kuplen 40 år tidligere, og det ville skolen ikke betale for.

Folk fra Kroppedal Museum demonterede kikkerten og pakede den forsigtigt i en kasse til videre transport.
(Foto: Lars Spatzek, Kroppedal Museum, april 2014).

De tungere dele af kikkerten, monteringen, blev bragt ud af kuplen med en kran.

(Foto: Lars Spatzek, Kroppedal Museum, april 2014).

Endelig var der heller ikke en lærer på skolen, der var interesseret i at tage over efter Hegvad. Dermed var en epoke slut.

I 2010 blev Gladsaxe Skole sammenlagt med og flyttet til Egegård Skole med det fælles navn Gladsaxe Skole. I et par år var der 10. klassecenter på Tobaksvejen, men siden har bygningen stået tom og under hastigt forfald.

Flytningen til Kroppedal

I foråret 2014 blev Lars Spatzek fra Kroppedal Museum, der bl.a. rummer en astronomiudstilling centreret omkring Ole Rømer, opmærksom på, at ikke bare Gladsaxe Skole, men også obser-

vatoriet var ved at forfalde. Man var klar over, at der var tale om en meget fin kikkert, som man gerne ville redde. Et eftersyn viste, at Hegvad havde passet godt på kikkerten, og at den stadig var fuldt funktionsdygtig. Derfor iværksatte museet en redningsaktion. Museumsfolk, flyttefolk og en kran var klar d. 10. april 2014 til nedtagning af kikkerten.

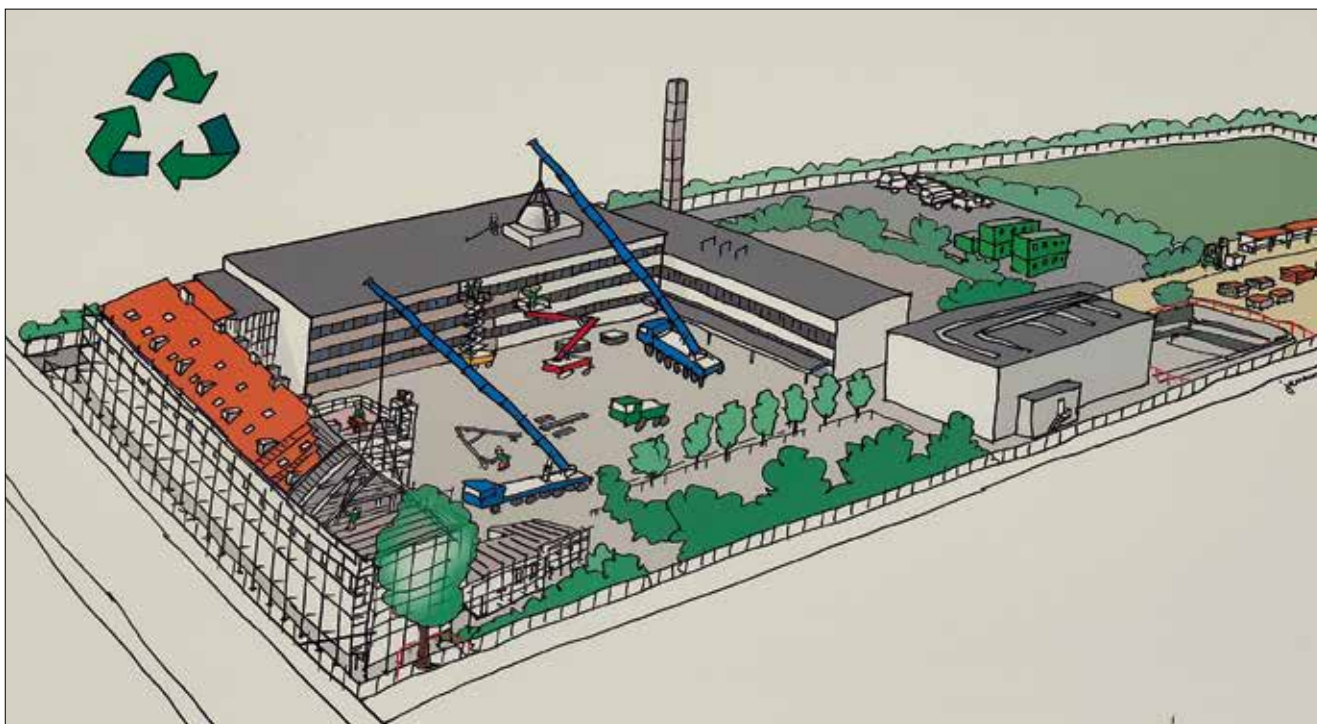
Lars Spatzek fortæller i indlæg på forum.astronomisk.dk: "Jeg har fået opgaven med at koordinere og stå for projektet, faglig garant for, at man fik skilt teleskop og opstilling ad, uden at man fik problemer med processen. Jeg er glad for, at det

hele gik fint, at min planlægning og sekvens var rigtig, og at Kroppedal har fået et historisk instrument, der ville kunne fungere i fremtiden. Det er jo en opstilling med både "motor" med optræk og tunge lodder samt delkreds på timeaksen. Det var stadig fuldt funktionsdygtigt, men kuplen var stendød."

"På Kroppedal er den gamle kikkert nu kommet på magasin. Forude er der et arbejde med at renovere delene og få et observatorium bygget. Så snart går jagten ind på midler til et sådant projekt", lyder det optimistisk fra Lars Spatzek.

*Gladsaxe Skole midt oktober 2020. Nedrivningen er i fuld gang, og kuplen er nænsomt fjernet med en kran.
(Foto: Jens Mortensen).*

Gladsaxe Skole bliver revet ned efter cirkulære principper. Det betyder, at alt materiale skal genbruges og så vidt muligt på stedet. Man ser en kran fjerne kuplen på observatoriet. Det er tanken at kuplen skal genbruges som tag på et leghus på den kommende børneinstitution. (Ill.: Byggepladsskilt fra entreprenøren Tscherning).

Et lille minde søges bevaret

Volmer Hegvad oplevede, at se sit livsværk pakket væk og gemt for eftertiden. Han døde i november 2019, 96 år gammel.

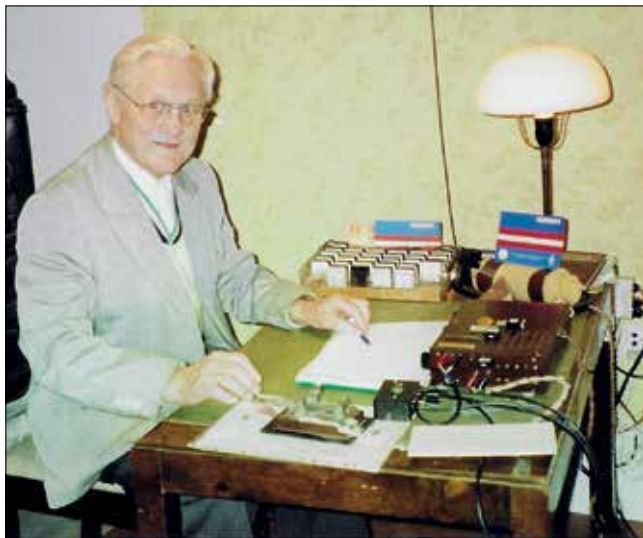
Som led i Gladsaxe-strategien, der bygger på FNs 17 verdensmål, bliver skolen revet ned efter cirkulære principper. Byggematerialerne bliver sorteret, for efter planen skal bl.a. mursten, teglsten, tagspær, stålplader fra facaden, cykelstativer, ribber og gulve fra gymnastiksalen genbruges i det nye børnehus, man vil opføre efterfølgende. Dermed får det nye børnehus sin helt egen fortælling. Forældre, som selv har gået på Gladsaxe Skole, vil eksempelvis kunne genkende uret fra skolegården i orangeriet, og kuplen fra skolens observatorium bliver et leghus på legepladsen.

Tegning er fra projektforslaget til nyt børnehus på grunden, hvor Gladsaxe Skole lå. Bagest til venstre på legepladsen ses en pavillon, hvor taget er kuplen fra observatoriet. (Kreditering tegning: Lendager Group).

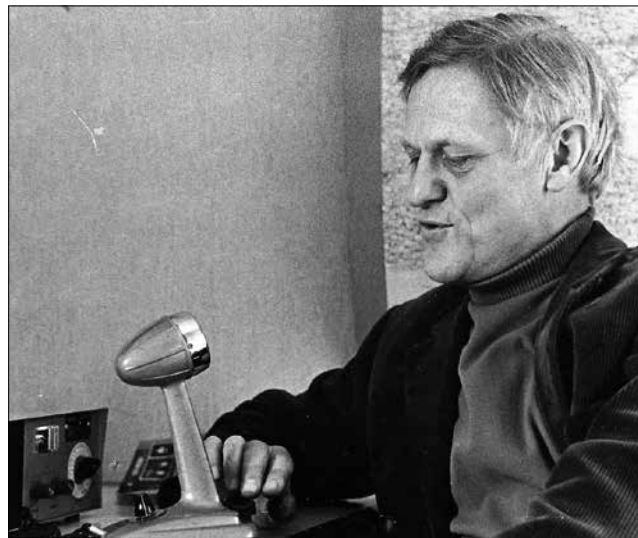
Et ualmindeligt rigt otium

Afslutningsvist kan det nævnes, at Volmer Hegvad havde et rigt liv med mange andre interesser end astronomi. Han var i mange år aktiv i Eksperimenterende danske radioamatører (OZ1 BGP) som kreds- og hovedbestyrelsesmedlem og med i diverse arbejdsgrupper. Han var frivillig omvi-

Volmer Hegvad var aktiv omviser på Frihedsmuseet indtil dette brændte i 2013. (Foto: Privat).

ser på Frihedsmuseet indtil dette brændte i 2013. I en alder af 80 blev han medlem af Møllerlauget på Frilandsmuseet. Her modtog han en skrivelse med anerkendelse for deltagelse gennem 13 år med 300 mølledage, stort set hver søndag i åbningsperioden. Lokalt var han aktiv i Stengårdens Grundejerforening.

Han var også radioamatør, og han havde en stor antenne i haven på Christoffers Alle. (Foto: Privat).

Kuplen er nedtaget og anbragt på boldbanen sammen med de øvrige materialer til genbrug.

Kilder:

Volmer Hegvad: Beretning fra rejse til DDR med henblik på studium af astronomiundervisning under anbefaling af det danske Undervisningsministerium, 1973.

Skolekommissionens Forhandlingsprotokoller 1960-65.

Skoleudvalgets dagsordener med bilag 01.08.1960-31.03.1965

Skoleudvalgets forhandlingsprotokoller 1955-58, 1958-61, 1961-64 og 1964-67. Gladsaxe Kommune 50-0.

Byggeudvalgsreferater. A-VII-I Byggeri - 1,5, 1958-70 I.

Hans Leth-Sørensen: Victor Nielsen 1855-1918.

Torben Højholt: Powerpoint præsentation af Astronomisk Selskab Præstø.

Kontaktbladet for hjem, skole og erhverv udsendt af Gladsaxe Kommunes skolevæsen Nr. 30, maj 1971

Gladsaxe kikkert flyttet på forum.astronomisk.dk

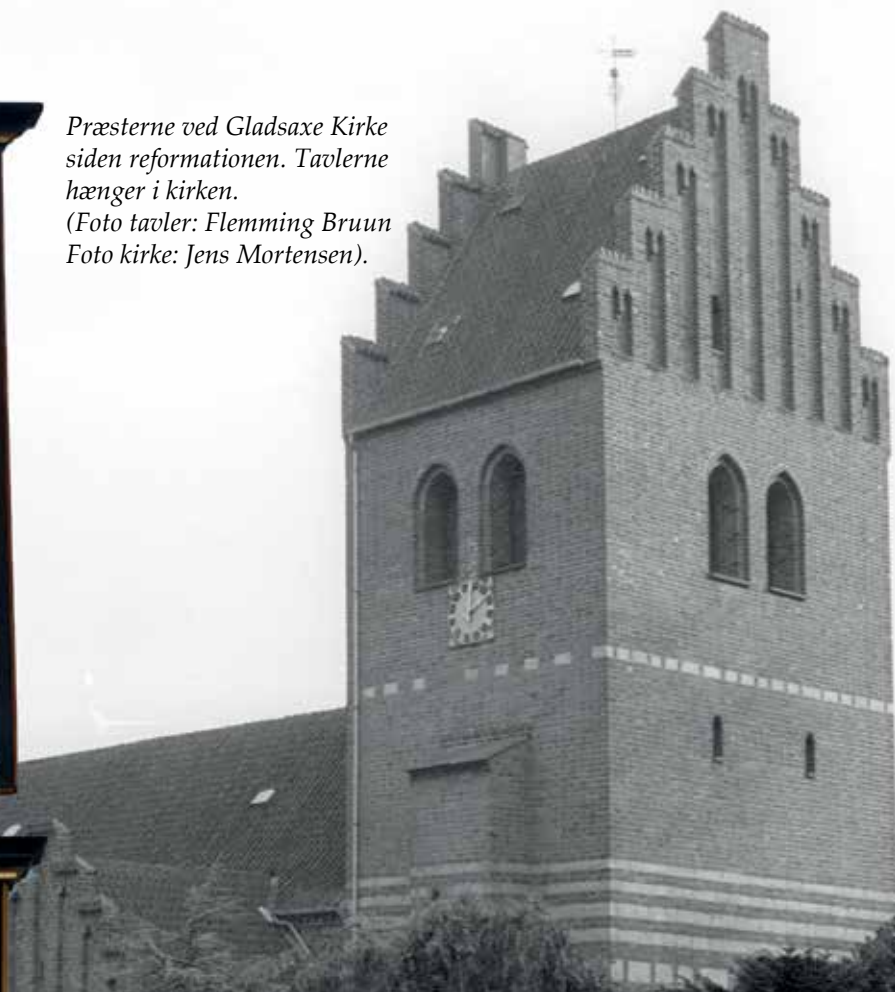
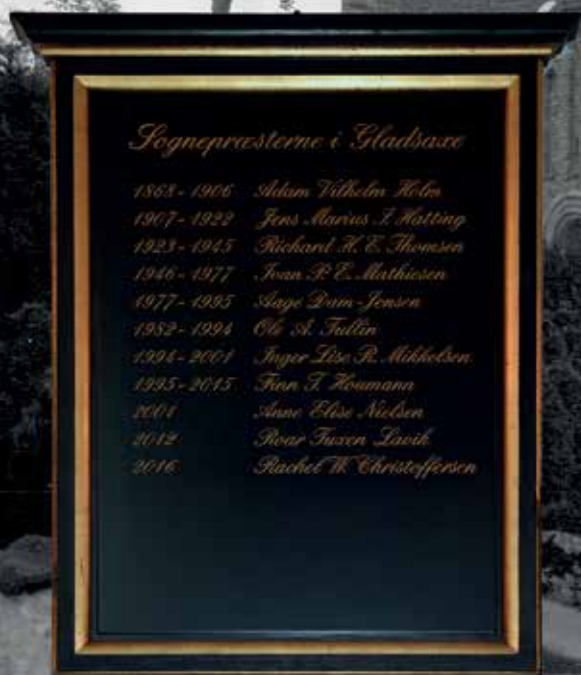
Gladsaxe Bladet 9.5.1963 og 5.10.2004

Weblager.dk (Bygningstegninger).

Præsterne ved Gladsaxe Kirke
siden reformationen. Tavlerne
hænger i kirken.

(Foto tavler: Flemming Bruun
Foto kirke: Jens Mortensen).

Berømte sognepræster i Gladsaxe

Kirken og især præsterne havde stor indflydelse i samfundet til langt op i det 20. århundrede. Flere af Gladsaxes præster blev kendt langt uden for sognets grænser. En blev biskop, flere blev provst. En skrev salmebog, en anden udgav bøger. Og så var der flere i familien Grundvig på prædikestolen i Gladsaxe.

Af: Martin Schwarz Lausten, professor emer., dr.theol.

Københavns universitet og Gladsaxe kirke før og under reformationen. Hvad i alverden havde de to med hinanden at gøre? Forbindelsen går tilbage til middelalderen. Her gjaldt den ordning, at medlemmerne af Kollegiatkapitlet, dvs. forsamlingen af præster ved Vor Frue kirke i København, kunne få tillagt kirker i København eller uden for byen som en del af deres indtægter. I 1422 omtales Dominus Nicolaus Jacobi de Glathsaxe, presbyter et vicarius perpetuus in ecclesia Hafnensi, men ordningen går formentlig meget længere tilbage i tid.

Efter at universitetet var oprettet i 1479, blev der et sammenfald af de gejstlige ved kirken og universitetet. Ofte sådan, at Vor Frue kirkes dekaner, kantorer, kanniker og vikarer tillige var "læsemestre" ved universitetet. Dvs. at Vor Frue kirke bidrog væsentligt til universitetets økonomi. Vor

Frue ejede gods ude på Sjælland, både bygninger og kirker. Det var Roskildebiskoppen, som administrerede, og i 1505 traf biskop Jens Jepsen af Ravensberg bestemmelse om, at Gladsaxe og Herlev kirker skulle bruges til aflønning af en af professorerne. Men de mænd, som således blev præster ved Gladsaxe kirke, kunne jo ikke selv varetage kirkens pligter med gudstjenester, dåb, konfirmationer, vielser, begravelser og de mange helgenfejring og processions i årets løb.

De ansatte vikarer, som arbejdede i deres sted. Disse vikarer var fastlønnet af embedsindehaverne, som selv fik hele embedets indtægter. Derfor ser man også, at mennesker i Gladsaxe sogn kan give gaver til Vor Frue kirke i København, fx skænker Gunhild, Peder Blas' hustru i sit testamente en gård i Gladsaxe og en i København til kirken, 1421. Man kan også nævne, at rådmand i

København Laurens Nielsen (Vinnere) i 1423 giver noget gods, som han ejer i Gladsaxe sogn til et af ham oprettet alter for S. Oluf og S. Gertrud i Vor Frue kirke. Begrundelsen lyder, at Paulus skriver, at vi alle skal stå til regnskab for Guds domstol for vor sjæl, og Jesus siger selv i evangeliet: "skaf jer venner ved hjælp af den forgængelige mammon, så I kan gå ind i himmeriget, når I dør". Indtægterne til alteret skal komme fra gårde, som han ejer i Gladsaxe sogn. Det er sket til hjælp og frelse for givers sjæl og for de koners, han har haft efter hinanden, nemlig Margrete, Lucie og Karine. ja, til hjælp for alle kristne sjæle. Præsten skal holde fire messer for dem hver uge og deltage i kortjenesten.

Adelsmanden, ridder Anders Jepsen Lunge stifter et alter i Vor Frue (1424), et Treenighedsalter, og det betyder, at der skal ansættes en præst der, som skal udføre messetjenester for stifteren og hans familie. Midlerne til dette skal komme fra 5 gårde i Gladsaxe.

Han nævner direkte, hvem der bor i de gårde nu, og hvor meget de skal udrede til dette fromme formål. Hvad skal der foregå ved det alter? Det oplyses detaljeret i gavebrevet, at der i ugens løb skal afholdes følgende messer: Søndag: messe for treenigheden; mandag for alle kristne sjæle; tirsdag: for Johs. Evangelist; onsdag: for S. Nicolaus; torsdag: for det hl legeme; fredag: for det hl kors; lørdag: for Vor frue. Alt dette skal foregå "til evig tid", for givers sjæl, hustruers og forældres, ligesom det alters præst også ved højalteret skal holde årtider to gange om året for ham og afdødes hustru. Giver skal have ret til at udpege den pågældende præst.

Fra den sidste katolske tid var professor i det filosofiske fakultet Magister Matthis Persen, medlem af kapitlet, og universitetets vicekansler, var sognepræst ved S. Peders kirke, han fik i 1530 Gladsaxe kirke. Han har været temmelig velhavende, han ejede bl.a. 10 gårde i København. Han var i øvrigt vist nok identisk med den hr. Mads, som

forsvarede katolicismen i 1530 over for de lutherske prædikanter. Det var hos ham, Luthers nære ven og kollega i Wittenberg Johannes Bugenhagen boede 1537-39, da han var i København for at hjælpe kong Christian d. 3. med at reformere kirken. På den tid prøvede han, forgæves, at omvende Matthis til lutherdom. Endnu under forhandlingerne i 1543 forsvarede Matthis stærkt katolicismen. Han følte sig presset til at konvertere, men døde samme år.

Rekonstruktion af Vor Frue kirke på reformationstiden.
(Foto: universitetshistorie.ku.dk).

Under borgerkrigen, Grevens Fejde, i 1534-1536, gik universitetet i opløsning, men ganske som i de lutherske områder i Tyskland var genoprettelsen af universitetet et vigtigt og nødvendigt led i reformationens gennemførelse. Den evangeliske teologi skulle fremlægges, teologi var samfundsrelevant. Det teologiske fakultet fik ikke færre end tre professorer – medicinerne kun 1 og juristerne også kun 1.

Det københavnske universitet blev, naturligt nok, oprettet i bedste forståelse med de berømte teologer ved Wittenbergs universitet, Luther, Melanchthon og Bugenhagen. Som andre steder var det Melanchthons universitetsplaner, som man i København anvendte. Det gamle universitet fra 1479 var "pavens", grundlagt på en bulle fra pave Sixtus IV. Pavens forlængede arm, Roskildebiskoppen, var universitetets "kansler". Nu ved reformationen blev det en kongestyret institution, og dets verdslige leder blev kongens kansler, Johan Friis.

Hvad forholdet mellem universitet og kirke angår, forstærkedes forbindelsen mellem universitetet og Vor Frue kirke i København. Hele universitetsarbejdet lå fortsat i religiøse rammer, højtideligheder, rektorskifte, dele af undervisningen, akademiske handlinger som fx disputationer foregik i kirken, professorer og studenter var fortsat forpligtet til et religiøst liv i dagligdagen osv. If. fundatsen blev Vor Frue kirke nu stillet ind under universitetets "patronat", således, at konsistorium - universitetets "bestyrelse" - var den øverste myndighed næst efter kongen. Foruden Vor Frue kirke hørte nogle landsbykirker under universitetet, de fleste fra den katolske tid.

Her kommer Gladsaxe kirke ind i billedet. Efter reformationen fortsatte den gamle ordning, at nogle af professorerne fik deres løn fra landsbykirkers indtægter, mod at de til gengæld lod præstearbejdet ved den udføre af vikarer eller kapellaner. Professoren var altså kirkens "ejer" og forsvarer, dvs. han havde ansvaret for, at kir-

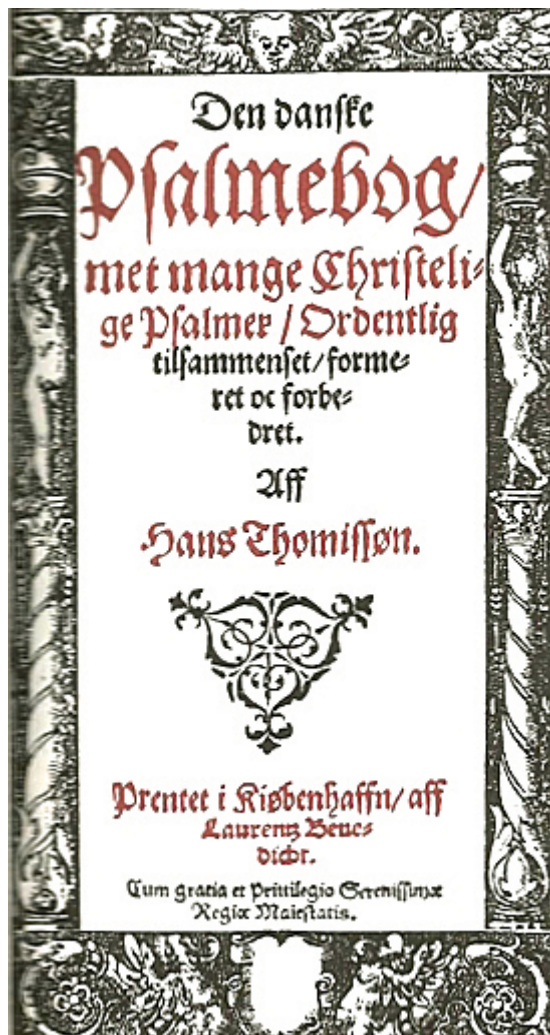
ketienden og andre indtægter blev brugt til vedligeholdelse og andre fornødenheder. Andre kirker, som universitetet ejede, var bl.a. Faxe, Sæby, Eggitslev, Ledøje-Smørum og Hvidovre. Til de kirker havde universitetets konsistorium kaldsret til præste- og degneembeder. Desuden måtte det opkræve en årlig afgift af disse præster og degne. Det havde også ret til kirkens indtægter og skulle til gengæld ved kirkeværger drage omsorg for disse kirker.

Universitetet rådede således over Gladsaxes kirkes økonomi, men ikke over den del af tienden, som kaldtes kongetiende. Det var den tidligere bispetiende, som kongen nu lagde ind under sig. Han kunne fx bruge den som gave til dårligt stillede præster eller til kgl. embedsmænd. Da fx Sjællands biskop Hans Albretsen – Peder Palladius efterfølger – afgik ved døden i 1569, gav kongen hans enke, Karine Andersdatter, kongetienden af Gladsaxe sogn samt en gård i Brønshøj, som tilhørte kongen.

Nu har vi desværre ikke bevaret noget videre materiale om de første lutherske præster i Gladsaxe, ud over deres navne. Den første, Søren Koch, døde i 1564, dvs. han har formodentlig været præst fra 1536/37. Måske var han den tidligere katolske præst, som gik over til den lutherske tro.

Ved reformationens gennemførelse blev alle katolske præster siddende i deres embeder og skiftede så over til lutherdom den 30. oktober 1536! Men desværre ved vi ikke, hvad det var for mænd, som universitetet udpegede til at være præst i Gladsaxe i den første tid. Man kan måske formode, at det var mænd, som først havde udmærket sig ved universitetet eller ved Vor Frue kirke? Altså, at embedet i Gladsaxe var noget særligt fint, at man skulle gøre sig fortjent til det. I hvert fald synes det være tilfældet i 1700-tallet, hvor man kaldede mænd, som først havde haft embeder ved Vor Frue kirke. Og vi skal da også se, at det blev fremtrædende teologer, som var præster i Gladsaxe.

Allerede i reformationstiden får vi af det sparsomme kildemateriale et enkelt glimt af, at Gladsaxe kirke var en af de fremtrædende kirker på denne tid. I sommeren 1561 blev der afholdt et præstekonvent i Gladsaxe. Alle herredets præster skulle møde frem og vælge provst for Sokkelund og Smørum herreder. Man valgte her den kun

Den Danske Psalmebog (1569), den første officielle autoriserede salmebog efter reformationen. Udarbejdet af Hans Thomesen, som på et præstemøde i Gladsaxe (1561) blev valgt til provst.
(Foto: Det Kongelige Bibliotek).

29-årige Hans Thomesen. Han havde taget magistergraden i Wittenberg, var blevet rektor i Ribe (1557) og var i pinsen 1561 netop blevet valgt til sognepræst ved Vor Frue kirke i København, det vigtigste sognepræsteembede i den danske kirke på den tid. Liturgien her blev mønster for alle kirkerne, embedet var ofte springbræt til et senere bispeembede.

Hans Thomesen blev kendt for den salmebog, som han skabte. Det var den første officielle og autoriserede danske salmebog, "Den danske Psalmebog med mange christelige salmer ordentlig tilsammenstet, formeret og forbedret". Foruden ca. 200 salmer, indeholdt den en kalender med kirkehistoriske notater, anvisning for, hvornår man skulle lade sig årelade, oplysninger om landbrugsforhold, madretter, med nodetryk, katekismus og nyttige registre. Thomesen døde i 1573.

Rettroenhedens periode, 1600-tallet

Af universitetets Acta Consistorii – dvs. protokollerne fra universitetets styrende organ – ses, at en kapellan Samuel ved Vor Frue havde ansøgt om at blive præst i Gladsaxe, og at professorerne bevilgede dette d. 21. februar 1611. Da var sognepræst Ole Christensen netop død.

Desværre har vi næsten ingen skriftlige kilder vedrørende Gladsaxepræster i denne periode i kirkehistorien. Men når man ikke har skriftlige kilder, så kan man udnytte andre slags kilder, nemlig gravsten og epitafier, og dem har vi bevaret et par af fra 1500- og 1600-tallet. Udstyr og tekst på dem kan give lidt indblik i tidens kristendom.

En ligsten over sognepræst, magister Samuel Thomsen, hans hustru Karen Olufsdatter og deres datter Lene beretter, at Her ligger begravet denne salig Mand med sin kiere Hustrue, som døde i augusti maaned begge på otte dagis tid med deris datter Lene Samuelsdatter.

De døde i løbet af samme uge i 1619. Et epitafium over dem har kun svage spor af personerne. De er knælende, og epitafiet er forsynet med deres bo-

mærker. Hans blot med M.S.T. men hendes K.O.D. samt et rødt skjold, med en pyramide, hvorpå der sidder en due med et grønt blad i næbbet. Indskriften oplyser, at i "1611 blev den nu salige mand magister Samuel Thomsen kaldet fra Vor Frue kirke i København, hvor han havde været præst ("medtjener") i 14 år til præst i Gladsaxe og Herlev i 9 år, at han er begravet med sin kære Hustru, Karen Olesdatter. Hun hensov i herren i sit 31. år, d. 1. august 1619, og den 9. august sagde han denne verden god nat, han var da 49 år. De levede sammen i ægteskab i 16 år, fik 2 sønner og 7 døtre. Gud give dem med alle Guds udvalgte en glædelig opstandelse".

Epitafium over sognepræst i Gladsaxe og Herlev Samuel Thomsen (død 9. august 1619) og hustru Karen Olesdatter (død 1. august 1619). Maleri på træ (Gladsaxe kirke). (Foto: Flemming Bruun, 2020.)

Epitafium over Hans Nielsen Sæbye og hustru Malene Andersdatter. Teksten lyder: "Af Gud, Ved Gud oc til Gud ere alting. Hannem Være ære i Evighed, amen. Er da Gud med os, huem Vil Være emod os. Ligger her Neden Begræuet Hans Nielsøn Kaldet fra Vor frue K. i Kiøb. Aar 1619 oc insatt s. michels dag En Sognepræst her at Være Sambt hans Kiereste hustrue Malene Andersdaatter som Bleff Begræuen manda 20 Mais 1650 der de haffde Leuet Samen 34 Aar 2 man. ha(n)d hensou Udi Herren 1653, 24. oct. Gud giife dennem en ærefuld opstandelse i Christo Jesu Ame(n). Ja kom H Jesu". Teksten lidt længere nede lyder: "Udi al Modgang oc Brøst Var det Vor eniste trøst at Christi Blod har os førløst". (Gladsaxe kirke). (Foto: Flemming Bruun, 2020).

Den næste er magister Hans Nielsen Sæby. Universitetets protokol meddeler under d. 25. september 1619, at sognepræst ved Vor Frue kirke, Peder Skjelderup og magister Hans Nielsen Sæby havde været indkaldt for konsistorium. Skjelderup sagde da til rektor, at han og professorerne var blevet enige om at kalde Hans Nielsen Sæby til Gladsaxe og Herlev.

Han blev indsat d. 29. september 1619. Der findes en ligsten i våbenhusets væg over ham og hustruen Malene Andersdatter, og i koret er der et epitafium: Hun døde 1650 og han den 24. oktober 1653. Begge knæler med sammenlagte hænder foran kroppen. Mellem de to personer ses Kristi himmelfart.

Efterfølgeren blev Mikkel Sørensen Lemvig, præst fra 1653-1690. Der synes ikke efterladt skriftlige kilder om ham, men hans ligsten er bevaret. Den er sat ind i en træramme. Desuden et er der et epitafium over ham og hans første hustru, Lucie, som døde i 1676. Han blev gift 2. gang med Lisbeth Mikkelsdatter, som døde i 1688. Hun skulle åbenbart ikke nævnes på epitafiet!

På det 8-kantede epitafium ses han i ornat med en bog i højre hånd. Hun har sort hovedtøj med hvidt lin og sort dragt med hvide underærmer og bærer en svær guldkæde om halsen og et guldarmbånd på venstre håndled. Hænderne er sammenlagte foran kroppen. Kristus på korset ses bagved i midten bag grå skyer. På epitafiet står, at han blev præst der i 1650, men forgængeren døde dog først i 1653. Har en kapellan virket i de tre år?

Jens Jensen Bircherod, Gladsaxe-præsten, som blev biskop i Norge

Næsten lige ved århundredskiftet fra 1600-tallet til 1700-tallet begynder de skriftlige kilder at flyde lidt mere, og fra nu af dukker en række spændende og indflydelsesrige Gladsaxepræster frem. Den 8. april 1690 blev den kun 25-årige Jens Jensen Bircherod (1664-1720) kaldet til sognepræst. Han var søn af den berømte teologiske profes-

sor, dr. Jens Jensen Bircherod (1623-1686). Hans fætter var Jens Bircherod (1658-1708), som i 1693 blev biskop over Ålborg stift og kendt som forfatter til en række dagbøger, som består af ikke færre end 51 bind. De indeholder et væld af kir-

Epitafium over sognepræst i Gladsaxe og Herlev Mikkel Sørensen Lemvig og hans første hustru Lucie Svendsdatter. Teksten under billedet lyder:

"Gud till Ære oc Kircken till Prydelse haffuer Her Mickel Søffrenson Lemvigh Sognepræst her till Gladsax oc Herløff Sogner, med sin K: Hustrue Lucia Svendsdaatter till en Christelig ihukom(m)else ladet opsette oc bekoste dette Epitaphium. Hand er fød i Lemvigh i Jutland Aar 1622 I Novemb. Kaldet til Gladsax oc Herløff Aar 1650. Døde Aar 1690 d. II Martij. Hun er Fød i Kiøpinge Præstegaard i Skaane 1612 Døde 1676, 24 Octbr". (Gladsaxe kirke). (Foto: Flemming Bruun, 2020).

kehistoriske og kunsthistoriske og rent historiske oplysninger.

Vi befinder os nu i "ortodoksiens" periode, og typisk for den tid er udarbejdelsen af store samlende værker om teologien.

Det tog den teologiske professor Jesper Brochmand sig af. Med værket *Det teologiske system* (latin: *Universæ Theologiæ Systema*, 1633) skrev han den første omfattende dogmatik i den danske lutherske kirke og skabte samtidig monumentet over denne rettroenhedens periode.

To svære latinske bind på henved 4000 sider, hvor fremgangsmåden var den, at han behandlede hvert lærepunkt ud fra tre synsvinkler: Først gennemgik han begrebets rette betydning ud fra Bibelen og de oldkirkelige teologer. Derpå nævnte han de falske opfattelser af det pågældende begreb. Det kunne være katolikkernes, kalvinisternes eller jødernes meninger, som han derpå gendrev i en hård og streng tone. Endelig redegjorde han for, hvordan man i det praktiske kristenliv skulle leve efter den rette artikel, og her fulgte formaninger og opfordringer til et moralsk levned.

Men i vores sammenhæng er det nu vigtigt, at professor Jens Bircherod, altså faderen til Gladsaxepræsten af samme navn, udarbejdede et sammendrag af det store værk. Han kaldte sin håndbog *Synopsis locorum communium theologicorum*, i dansk oversættelse: En synopse af de vigtigste teologiske begreber. Den blev autoriseret til brug i gymnasierne, var på latin, for undervisningen foregik på det sprog, og den fulgte samme disposition som Brochmands værk. Bogen var et ualmindeligt dygtigt arbejde; den kan faktisk den dag i dag virke som et fortræffeligt hjælpemiddel til på en bekvem måde at finde rundt i den lutherske dogmatiks labyrint.

Men ortodoksiens periode var dog ikke udelukkende statskirketvang og ensretning. Der udkom på samme tid en lang række salmer og opbyggelige skrifter, som vidner om en ægtefølt fromhed,

en levende kristendom, som samlede sig om en inderlig, personlig gudsdyrkelse.

På begge disse store områder, lærebøger i luthersk kristendom, og prædikener, ser vi nu Jens Bircherod, Gladsaxe, i fuld aktivitet. Sammen med sin bror, Hans Bircherod (1663-1720), som var professor i historie og geografi ved universitetet, sørgede han for at genudgive to værker af deres far, den berømte professor Jens Jensen Bircherod (1623-1686). Det drejer sig først om et kronologisk arbejde fra 1687, "et lidet Compen-

På titelbladet til Gladsaxepræsten Jens Bircherods udgivelse af faderens håndbog i kristen dogmatik bemærkes bl.a., at her præsenteres den sande kristne religion, at den bygger på biskop og tidligere professor Jesper Brochmands håndbog, og at den udkom i Frankfurt i 1690.

dium Historiæ Sacræ udj Chronologica methodo, som hand med stor Vmage oc Bekostning hafver forfattet", som kongen udtrykte sig, da han gav sit "privilegium", autorisation, til udgivelsen. Bircherod havde, da han ansøgte kongen om privilegiet, skrevet, at det ville blive en bog, som Gud ville have ære af og kongen få berømmelse af. Men den travle og nu svage professor nåede det ikke, så nu følte de to sønner sig åbenbart forpligtet til at udgive bogen, og det skete så i 1687. Desuden udgav de faderens efterladte latinske

prædikener, Conciones Latinæ, som i sin tid udkom i Frankfurt am Main, 1688. Jens Bircherod udgav desuden alene andenudgaven af faderens Synopsis.

Fortalen viser, at sønnen stod på samme teologiske stade som faderen, dvs. han var erklæret tilhænger af den gamle ortodokse teologi. Sin historiske interesse viste Jens også, da han i 1704 udgav en bog om et særligt emne, nemlig Elefantordenens historie. Det var dog ikke Jens selv, som havde skrevet værket. Manuskriptet stammede fra hans onkel Iver Nielsen Hertzholm (1635-1693), jurist og assessor i Overhofretten i Norge. Han havde i 30 år studeret dette emne, men ikke blevet færdig med det.

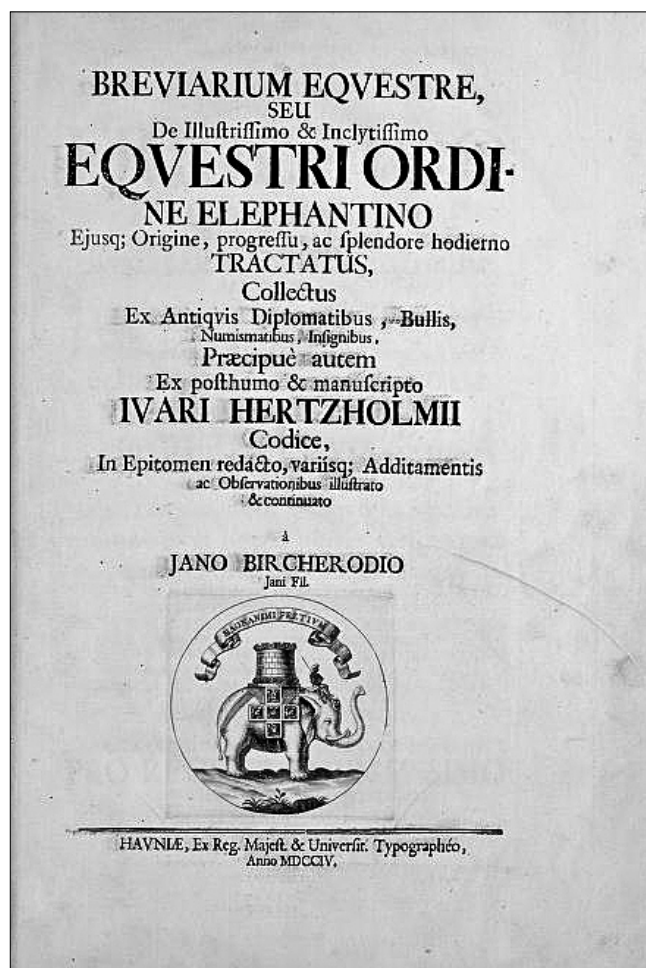
Kort efter skiftede Jens Bircherod løbebane, idet han i 1705 blev kaldet til biskop i det daværende Christianssand stift, i Norge, der som bekendt endnu var en del af Danmark. I 1918 fik det navnet Agder bispedømme, og stiftet hedder nu Agder og Telemark bispedømme.

Man kan roligt slå fast, at Jens Bircherod nu oplevede helt andre slags forhold, end han havde været vant til i det sikkert stille Gladsaxe. Opgør, stridigheder, retssager fulgte i en lind strøm. Allerede året efter at han var indsat kom han i voldsom strid med rektor for byens lærde skole, Tobias Jensen.

Skolen er skammeligt forsømt, påstod Bircherod, ingen elever var i stand til at fortsætte til højere uddannelser, velhavende folk lod børnene undervise privat o.a. Bircherod fik efter klage til regeringen i København rektor afsat (1707), men Højesteret gav ham embedet igen 9 år senere.

Det var ikke just fremmende for forholdet mellem de to! Bircherod blev også indviklet i en retssag med en sognepræst, som havde vist sig ulydig og angrebet sin provst. Som biskop måtte han desuden dømme i en række sager ved provsteretten.

Det drejede sig bl.a. om mænds utilbørlige behandling af hustruer, mødres ihjelligelse af

Jens Bircherods udgivelse af onklen Iver Nielsen Hertzholms bog om Elefantordenens historie, 1704.

Maleri af Jens Bircherod, sognepræst i Gladsaxe 1690-1705, senere biskop i Norge (1705-1720).
(Foto: gladsaxekirke.dk).

spædbørn – en ulykke eller forbrydelse, som hændte af og til – kvinders undladelse af ”kirkegangen”, dvs. den skik, at kvinde, som havde født, nogle uger senere skulle indledes i sognekirken af præsten.

Der fandtes også mange steder alvorlig drukenskab ved og under gudstjenesten. Der rejstes anklager mod byens soldater, som ikke gik til gudstjeneste eller mødte frem, når Bircherod og provster kom på visitats.

Det er svært at gennemskue, om Bircherod var en strid karakter, eller om det var stiftets befolkning, som var temmelig ligeglade med kirken og kirkedisciplinen.

En norsk kirkehistoriker fra midten af 19. årh., Andreas Faye, mener, at Bircherod var virksom, alvorlig og expedit mand, som hadede og revsende dovenskab og uorden, han holdt på bispembedets værdighed, men var også rede til altid at stille op og forsvare sine præster imod urimelige angreb. Den med Bircherod næsten samtidige kirkehistoriker Erik Pontoppidan hævder, at hans død fremskyndedes af ærgrelsen over stiftets slette skolevæsen, som han gjorde meget for at forbedre. Han blev begravet d. 14. februar 1720 i domkirken.

Den lærde Søren Lemvigh, som blev lærer for jødiske konvertitter

Traditionen med, at universitetet kaldede en veluddannet og lærd mand til sognepræsteembedet i Gladsaxe fortsatte, da man den 9. maj 1738 udpegede Søren Lemvigh (1709-1760). Efter den teologiske eksamen foretog han i 4-5 år studierejser til Tyskland, Holland og England. Et par måneder efter ansættelsen i Gladsaxe tog han magistergraden – det havde universitetet sikkert forlangt – men vi kender ikke noget videre til hans virke som sognepræst her. Undervejs oplevede han den katastrofe, at præstegården brændte (d. 12. maj 1750).

Den 11. maj 1754 forflyttedes han til Garnisonskirken i København. Her blev han involveret i et par specielle sager. Det drejede sig om jøderne i København. Det var sådan, at sidst i 1600-tallet udstedte regeringen de første opholdstilladelser i Danmark til jøder.

I 1674 var de mere end 10 voksne, og de søgte derfor om tilladelse til at holde synagogegudstjenester. Det er et historisk tilfælde, at det jødiske samfund nu skulle til at etablere sig i det kristne Danmark samtidig med, at en ny bevægelse vandt frem i Danmark, nemlig pietismen. Den ville gøre de kristne mere personligt ”fromme”, og den ville gøre ikke-kristne til de kristne. Derfor indledte pietisterne en mission blandt jøder i Danmark. Det-

te pres og flere andre grunde bevirkede, at en hel del jøder ansøgte om at blive kristne.

Regeringen havde fastlagt en bestemt procedure: Den pågældende skulle ansøge hos Sjællands biskop, som boede i København, og skriftligt og ofte mundtligt redegøre for sit motiv. Derefter skulle biskoppen sende den jødiske mands ellers kvindes ansøgning ind til Danske Kancelli, med anbefaling eller afvisning.

Biskoppen skulle også spørge, hvad den pågældende ville arbejde med efter omvendelsen. Godkendte kongen ansøgningen, skulle biskoppen udpege en præst i København, som skulle undervise den pågældende. I undervisningstiden fik ansøgeren ugepenge. Lykkedes det hele, fandt dåben sted, hvis den pågældende havde kunnet svare fyldestgørende på spørgsmål efter undervisningens afslutning.

Dåben foregik derefter som en stor offentlig begivenhed i en af byens kirker. Folk fra hoffet og den højere administration deltog som regel og forærede den nye kristen fine gaver. En sådan begivenhed kunne måske virke tiltrækkende på andre jøder.

I 1759 havde en 23-årig jødisk mand, Ausie, født i København, henvendt sig til biskop Ludvig Harboe og bedt om at blive kristen. Han havde i 12 år, dvs. siden 12 års alderen, været kusk hos en vognmand i København, og biskoppen mente, at hans ønske om at gå over til kristendommen var alvorligt ment.

Han udpegede nu Søren Lemvig til underviser. Men af sagens akter i Rigsarkivet kan man se, at biskoppen kort efter måtte notere, at Ausie lige efter tilmeldingen "bleff usynlig", han havde med andre ord fortrudt. Desværre kan vi ikke se, hvilken forklaring, der var på dette. Søren Lemvig slap således for undervisningen denne gang.

Men tre år senere havde to andre jødiske mænd henvendt sig, Efraim Moses og Isac Isachsen. Sidstnævnte, 24 år, var født i Nakskov, og ville gerne være guldsmed.

Biskoppen henviste ham igen til Lemvig, efter at han havde spurgt sig for i den skole, hvor Isac havde gået. Der var ikke noget at udsætte på ham, sagde man. Han gav ikke, skrev biskoppen, anledning til nærmere eftertanke. Men det ser ikke ud til, at Søren Lemvig fik ham døbt. Han nævnes ikke i Garnisonkirkens dåbsprotokol fra den tid. Vi kan ikke se, hvorfor.

Vi har et andet minde om Lemvig. I 1749 var det 300 år siden, at Christian d. 1. blev konge i Danmark. Lige siden havde der siddet en af den oldenborgske slægt på den danske trone. Det

Landets
Jubel-Sang
og
Jubel-Saab,
paa
Jubel-Sæsten
den 28 Octobr. 1749,
Forestillet
i en Brædiken
over Texten Ps. LXXXIX. v. 1 til 6.
af
Mag. Søren Lemvig,
Sogne-Præst for Gladsaxe og Herluf Menigheder i Sjælland.
København,
Trykt hos Christoph Georg Glasning 1750.

Søren Lemvighs Landets Jubel-Sang, 1750, hvor han bl.a. meddeler, at kongen er en Guds engel, hvis majestætiske fuldkommenhed er så enorm, at man simpelthen ikke kan udtrykke det efter fortjeneste.

besluttede kongen, at man skulle fejre med festgudstjenester, "Jubelgudstjenester" i hele riget Danmark-Norge. Det skulle foregå på tre dage den 28.-29.oktober 1749. Alle præster i riget skulle holde prædiken over den samme tekst, nemlig Davids salme 89, 1-6. Det gjorde Søren Lemvig naturligvis også søndag den 28. oktober 1749 i Gladsaxe kirke, og han sørgede for, at den endog blev trykt og udkom som en selvstændig lille bog året efter.

Prædikenen fylder ikke færre end 37 trykte sider! Den indledes af en 4-sider lang bøn, hvor Lemvig takker Gud for de regenter, som Gud har givet landet i de sidste mange hundrede år, for "vi ønsker ikke og kan ikke ønske os bedre konger". Efter at have citeret prædiketeksten følger en 8 sider "indgang". Der forklarer han, at netop denne tekst er god til at fortælle undersåtterne om deres pligter over for Gud og over for øvrigheden. Det udvikler han så nærmere i det følgende.

Oplysningstidens Gladsaxepræster

I sidste del af 1700-tallet banede en ny verdensanskuelse sig vej inden for alle kulturlivets, videnskabens og kristendommens områder. Den blev båret af en umådelig optimisme og tillid til menneskets evner og muligheder, og det førte til en voldsom aktivitet for at fremme den menneskelige lyksalighed. Men for de sande oplysningsfolk blev den nye verdensanskuelse altomfattende, således at den også fik skæbnsvangre følger for synet på kristendom og moral.

Det blev den værste krise, som kirken i Danmark havde oplevet. Alle mennesker bar i sig forestillinger om moral og ret, sagde oplysningsfolkene. Fornuftens og samvittighedens stemme i menneskets indre var derfor den bedste rettesnor for tænkning og handling. Mennesket blev suverænt, mennesket kunne klare sig selv. Alt dette betød, at Bibelens autoritet og kristendommens krav om at være menneskets eneste mulighed for frelse begyndte at vige. I al almindelighed var oplysnings-

folkene dog ikke direkte kirkefjendske, men de ville bedømme kristendommen efter dens overensstemmelse med fornuften. En række ledende intellektuelle angreb kristendom og kirke på en måde og i et sprog, som man aldrig havde oplevet før.

Sjællands biskop Nicolai Edinger Balle og hofprædikanten Christian Bastholm prøvede at forsvare kristendommen, men i hvert fald sidstnævnte var også selv grebet af de nye tanker. Fx foreslog Bastholm, at gudstjenesten skulle ændres, så den blev "kort, interessant, opmuntrende og afvekslende" – et forslag, som ikke er ukendt også i vor tid! – og han mente, at landsbypræster burde sætte sig ind i agerbrug og kvægavl og så overlade lærde studier til købstadspræsterne.

Den første Grundtvig kommer til Gladsaxe

I 1780 blev Christian Ottesen Grundtvig (1737-1797) sognepræst i Gladsaxe. Dermed får vi her den første præst af den berømte Grundtvigslægt ansat. Christian var søn af Otto Grundtvig, sognepræst i Vallekilde-Hørve (1704-1772), men endnu mere vigtigt er det, at han var broder til Johan Ottosen Grundtvig (1734-1813), sognepræst i Udby-Ørslev, på Lolland, og denne Johan blev far til den kendte salmedigter og teolog N. F. S. Grundtvig (1783-1872).

Det vil sige, at Gladsaxepræsten Christian Grundtvig var farbror til den berømte salmedigter og teolog. Kun 20 år gammel blev Christian gift med en pige fra Sejerø, hvor faderen var sognepræst, Anna Rasmusdatter Østerballe.

Ved folketællingen i 1787 boede de 14 personer i præstegården her. Deraf var de 4 tjenestefolk. Gladsaxepræsten er ikke særligt kendt. Han har åbenbart ikke efterladt sig bøger eller andet skriftligt. Han omtales heller ikke meget i bøger om Grundtvig slægten. Men vi har et lille glimt af hans person og virke som præst. Det var Sjællands biskop Nicolaj Edinger Balle, som i 1785 var på visitats i Gladsaxe. Han førte protokol over

Sognepræst Jens Winther Benzons afskedsprædiken i Vor Frue kirke, København (1797), inden han blev sognepræst i Gladsaxe.

sine visitatsrejser, og han skriver om tilstanden her i sognet:

"Gladsaxe og Herløv: En stor Deel af de Voxne gjorde meget god Rede for sin Kundskab. De Svage, hvis Antal ikke var stort, maatte anklage deres egen Forsømmelse. Skolebørnene viiste god Forhaabning. Sogne-Præsten Hr. Grundtvig er duelig, flittig, velbegavet og ferm. Han prædiker smukt og opvækkende. Skoleholder Satler havde megen Ære af sine Skolebørn".

Bekæmper af oplysningsfolkene, Jens Winther Benzon

Inden vi ser på den næste Grundtvig-præst, skal en anden markant Gladsaxepræst omtales, nemlig Jens Winther Benzon (1743-1823, sognepræst 1797-1823). Han afviste oplysningsfolkenes angreb mod kirke og kristendom.

Dermed var han en af de yderst få præster, som havde mod til at gå imod samtidens retning inden for kristendom og kultur, og han stillede sig på biskop Balles side for at forsvare kristendommen. Det skete i småskrifter, anmeldelser og artikler.

Men dermed lagde han sig ud med kendte oplysningsmænd i samtiden, som hånede og spottede ham offentligt. Til sidst blev kampen for meget for ham. Han var nu så heldig at blive valgt af universitetet til sognepræsteembedet i Gladsaxe i 1797.

Maleri af sognepræst Jens Winther Benzon. (Foto: gladsaxekirke.dk).

I sin afskedsprædiken i Vor Frue kirke kom han meget ind på det fortrolige forhold, som han følte, der havde bestået mellem ham og menigheden. Hvorfor rejste han da nu til Gladsaxe? Det forklarede han ganske direkte: "Fader-Omsorg for 9 uforsørgede Børn har overtalt mig til at tage det Vissere frem for det Uvisse", men han fremhævede stærkt, hvor det bedrøvede ham at forlade den københavnske menighed.

Med andre ord: Han ville økonomisk bedre kunne klare at forsørge sin store familie, hvis han blev sognepræst i Gladsaxe. Derved slap han også ud af de enerverende teologiske stridigheder i hovedstaden!

I 1805 blev Bentzon valgt til provst over Sokkelund herred, men det blev en kort fornøjelse, for allerede året efter indførte man en ny struktur. Nu skulle der være en amtsprovst for hele amtet, og under ham nogle distriktsprovster. Bentzon skulle være en af dem. Men det syntes han ikke var så tiltrækkende, så han tog sin afsked som provst. I sit afskedsbrev skrev han direkte, at han "ikke vil tjene som medhjælper for Amtsprovsten". Han fortsatte så i sognepræsteembedet i Gladsaxe, indtil han afgik ved døden som 80-årig i 1823.

Der er bevaret enkelte prædikener af ham, og de viser, at nogle af hans vendinger ligefrem kan lede tankerne hen på pietismen, uden at man dog kan placere ham i den bevægelse. Ved vi noget om, hvordan Bentzon virkede som præst i Gladsaxe? Ja, det er så heldigt, at vi også har bevaret de notater, som biskop Balle foretog om ham, da han besøgte ham to gange på visitatsrejserne. I 1799 noterede biskop Balle således:

"1799, d. 30. Maj: Gladsaxe og Herløw Sogner. Sogne Præsten Hr. Bentzon prædikede over 1 Ioh. 4, 16 ordentligt, grundigt, bibelsk, opbyggeligt. Han catechiserer og messer godt. Degnen Sr. Lorentzen synger gandske godt og catechiserer temmelig. Ungdommen var i skikkeligt Antal forsamlet. En Deel deriblandt svarede af Lærebogen meget vel, med god Forstand, og nogle gjorde temmelig

Sognepræst Jens Winther Bentzons gravsted på Gladsaxe kirkegård.

(Foto: Flemming Bruun, 2020).

Rede efter Forklaringen. Ellers var Kundskaben antagelig. Ogsaa vidste man noget af den bibelske Historie og havde lært Psalmer. Boglæsningen var meget god. Der svarede at ey noget var at klage. Embedsbøgerne findes i vedbørlig Stand. Kirkerne ere begge i god Stand. Præstegaarden er i meget god Stand".

Nogle år senere (d. 19. maj 1805) kunne biskoppen notere de samme gode ord om sognene, og han tilføjede, at de fleste, "fornemmeligen iblandt Qvindekjønnet besad en god kundskab i katekismestoffet". Han var denne gang endnu mere rosende i sine bemærkninger: "Den indsigtsfulde, fortrinligen oplagte og retskafne Kirkens Lærer

(dvs. sognepræst) Hr. Bentzon, fortæner at høste megen forønskelig Frugt af sine Bestræbelser. Gud mangfoldiggjøre sin Velsignelser over ham og styrke ham!"

Den anden Grundtvig kommer til Gladsaxe

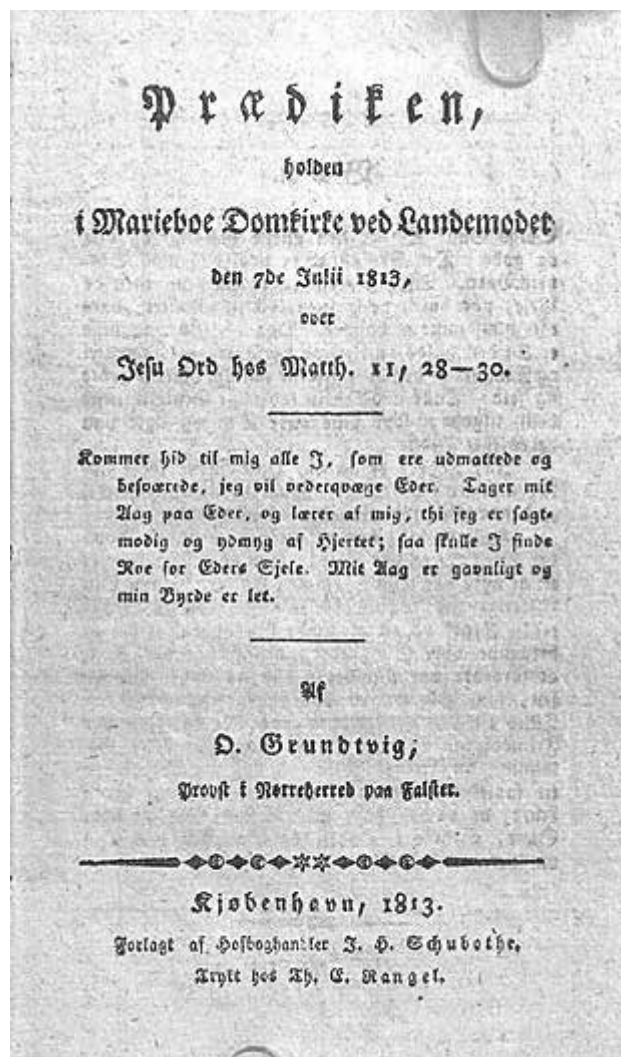
Gladsaxe fik endnu en Grundtvig som præst, nemlig Otto Grundtvig (1772-1843, sognepræst her 1823-1843. Han var bror til N. F. S. Grundtvig og som nævnt nevø af den første Grundtvigpræst i Gladsaxe, Christian Grundtvig. Efter kandidat-eksamen i teologi virkede han som præst bl.a. i København og i Torkildstrup på Falster.

I 1805 blev han provst i Nørre-Herred på Falster. Her skrev han en beretning om kilden i det gamle valfartssted Kippinge (1822) og sagde, at den var blevet oprenset nu, men "den var ikke længere mineralsk". Han blev derefter sognepræst i Gladsaxe og Herlev. Gift med Maria Amalia Balle, datter af biskop Balle.

Få år efter ansættelsen her blev han involveret i broderen N.F.S. Grundtvigs opgør med statskirken. Under den såkaldte kirkekamp med den teologiske professor H. N. Clausen blev N.F.S. Grundtvig dømt for injurier imod professoren, og det endte med, at Grundtvig nedlagde sit præsteembede. Det kom som et stort chok for hans venner og tilhængere. Vi ved fra samtidige, at broderen Otto var sammen med Grundtvig i de dage, men hvor vidt han har prøvet at få Grundtvig til at trække sin afskedsansøgning tilbage, er vist temmelig uklart.

Otto har efterladt sig flere prædikener, som blev trykt både for sig selv og i tidsskriftet Theologisk Maanedsskrift af L.N. Fallesen, hvor han også skrev om præsteembedet og andre faglige emner. Sjællands biskop på den tid var J. P. Mynster, en dygtig teolog med et stort forfatterskab, streng, nøjeregnende, fjende af salmedigter Grundtvig og faktisk imod oprettelsen af den nuværende folkekirke. Flittig med visitatser, hvor han om-

hyggeligt beskrev den enkelte præster, degne, menigheder. I Wibergs "Alm. Dansk Præstehistorie" (I, 1870, 459) siges om Otto Grundtvig, at han var "brav og værdig, begavet og dygtig, kraftig og livlig". Men hvad mente den strenge biskop Mynster om ham? Det kan vi se i hans bevarede visitatsprotokoller, hvor han under året 1836 om Gladsaxe og Herlev bl.a. skriver: "Den 10de Junii visiterede jeg i Gladsaxe Kirke.

Provst Otto Grundtvigs prædiken ved landemodet i Maribo d. 7. juli 1813.

Kirken, som tilhører Universitetet, er temmelig stor og i meget god Stand, forsynet med et ret smukt Orgel, som Menigheden har bekostet for 200 R. Provst Grundtvig prædikede over Gal. 6,7.8: "Naar saae vi for Aanden? Og hvilke Frugter kunne vi vente at høste af denne Udsæd?" Tyndt og løst; Foredraget gammeldags, temmelig kraftfuldt. Mange Ældre vare tilstede, og en talrig Ungdom. Af denne svarede Nogle godt, mange Andre kun maadeligt. De, jeg prøvede, læste godt i Bog. Provsten katechiserer ret godt. Efter hans Sigende kan Katechisation i Kirken ikke finde Sted, fordi næsten ingen Ungdom indfinder sig. Kirkegangen overalt sløv."

Ved landemodet i Maribo domkirke den 7. juli 1813 holdt Otto Grundtvig prædiken over Matt 11, 28-30: "Kom hid til mig alle I, som er udmattede og besværede.....". En typisk prædiken fra den gamle Oplysningsteologi. Han bringer først en samfundsbeskrivelse og derefter en opfordring og trøst. Den fylder ikke færre end 24 trykte sider. Som en typisk repræsentant for oplysningsteologerne beskriver han først de elendige sociale og politisk kår i landet nu under krigen. Derefter den åndelige nød, dårlige præster ("lærere"), få til gudstjeneste, helligdage er blevet arbejdsdage. "Man ved næsten ikke mere, hvad det er at bede og takke Gud".

Derefter følger i anden del en direkte opfordring til præsterne: "Kristi religion hjælper både åndeligt og legemligt. Glædeligt, at der dog stadig holdes gudstjeneste, Bibelen er der stadig. I skal lære dem, at den menneskelige visdom har ødelagt meget, men alligevel regerer den alvise Gud, alle folk på jorden er hans børn. Han sender os også prøvelser. Vi skal udvide standhaftighed i dem. I skal selv være lysende eksempler for dem og vise dem borgerlige og kristelige dyder. I skal fremstille Jesus som det store eksempel. I har nemlig fået pålagt opdragelsens byrde. I skal prædike om Guds faderlige forsyn, Lad sund

C.A.H. Kalkar. (Foto: open.smk.dk).

ved Jesu religion opklaret fornuft regjere os, så vil vi få belønningen efter døden."

Belysende for hans tankegang er også den tale, som han holdt i Det Lolland-Falsterske Selskab til Oplysningens og Industriens Fremme, den 6. oktober 1813.

Det er en typisk tale fra oplysningstiden. Den drejer sig om, hvor vigtigt det er at oplyse og hjælpe især landmænd til at dyrke rigtigt og plante frugttræer, og at de og deres hustruer er flittige med at væve, sy osv. Han prøver at trøste folket under krigens modgang og udtrykker her en stærk optimisme. "Alfaderen" – et typisk udtryk fra Oplysningstiden om Gud - skal nok sørge for, at det går godt til sidst. Der er intet

om kristendom. Det er, for nu et sige det direkte, en aldeles fladpandet "oplysningstale". Han er åbenbart selv medlem af denne forening.

Rabbinersønnen, som blev Gladsaxepræst

Christian Andreas Herman Kalkar (1802-1886), sognepræst i Gladsaxe 1843-1868, havde en bemærkelsesværdig baggrund og livsbane.

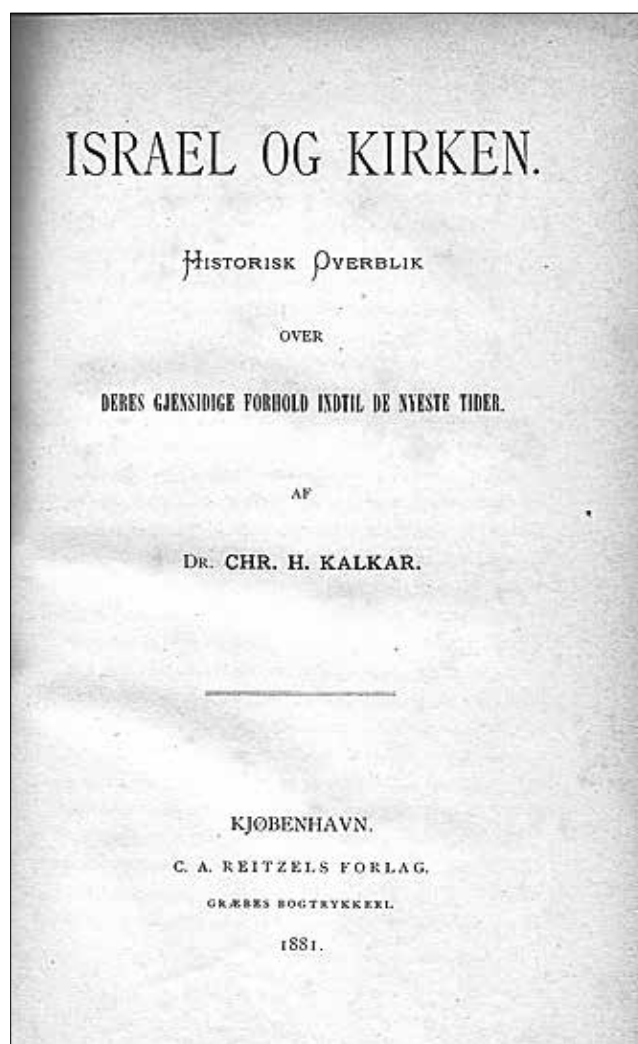
Han var født i en jødisk familie, hvor faderen Simon Isaac Kalker fra Wandsbeck længe forgæves havde ansøgt om arbejds- og opholdstilladelse. Denne far arbejdede en tid på en strømpefabrik og underviste jødiske børn.

Efter at han havde skrevet nogle festsange, digte og kantater til kongehuset opnåede han det eftertragtede mål. Men kort efter rejste han og hustruen Hedda til Stockholm, hvor han valgtes til rabbiner i den jødiske menighed (1796-1805). Derefter virkede han fra 1808 til sin død i 1812 som rabbiner i Westfalen, højt respekteret som en skarpsindig jødisk lærer ("talmudist").

Sønnen Herman tog parret ikke med, men overlod ham til den jødiske københavnske jurist Moses Delbanco. Han var en fremtrædende skikkelse både inden for og uden for det jødiske miljø og var i øvrigt en af fortalere for den jødiske oplysningsbevægelse. Han lod sine børn døbe, men gik ikke selv over til kristendommen.

I denne interessante familie voksede Herman op. Mange faser i hans ungdomsliv kender vi ikke noget til, kun ved vi, at han i 1823 gennemlevede en religiøs krise: "Kristi Evangelium aabnede sin Fylde for ham og lærte ham at finde Livets sande Gud".

Kalkar forlod jødedommen og blev kristen. Han skrev senere om, hvor stor en åndelig kamp, han måtte udkæmpe, inden han tog dette skridt. Hans teologiske studier ved universitetet afsluttedes med cand. theol. eksamen (1826). Derefter blev han adjunkt i græsk, hebraisk, latin og religion ved katedralskolen i Odense, og han indledte så

En af de mange fremstillinger, hvor Kalkar behandlede jødedommen, forholdet mellem den og kristendommen, mission blandt jøder og aktuelle emner.

samtidig en forskerkarriere, blev dr. phil. ved universitetet i Kiel (1833). Afhandlingen drejede sig om et af skrifterne i Det gamle Testamente, jødernes bibel, Deboras sang i Dommerbogen kap. 5, et af de ældste digte i bogen.

Få år senere blev han dr.theol. ved Københavns universitet på en afhandling om de såkaldte Klagesange i Det gamle Testamente. Derefter foretog

3) Ydre Mission var Kalkars store passion. Han var formand for "Dansk Missions Selskab" 1861-1873 og sørgede for oprettelsen af en skole, hvor missionærer kunne uddannes til deres kommende arbejde ude i verden blandt ikke-kristne. Især

Uddrag af Kalkars indsendte skrivelse om fremgangsmåden, når en kristen og en jøde ville giftes med hinanden. (Foto: Rigsarkivet).

Hans overordnede synspunkt var, at man skulle missionere blandt jøder for at få dem til at blive kristne, men han tog stærkt afstand fra Martin

Christian Andreas Herman Kalkars gravsted på Gladsaxe kirkegård. (Foto: Flemming Bruun, 2020).

Luthers barske jødehad. Jøder i Danmark var, mente han i modsætning til andre i kirken dengang, danske borgere, ikke gæster i landet, men almindelige danskere, blot ikke kristne. Regeringen anvendte ofte Kalkar som konsulent i emner, hvor der kunne opstå problemer mellem jøder og kristne. Det kunne fx dreje sig om blandede kristne-jødiske ægteskaber. Han stillede sig skeptisk over for dem, og udtalte sig om ritualer om præsters eventuelle frihed her, om eventuelle børns opdragelse og andet.

Et andet emne, som han også udtalte sig om til

øvrigheden var ændringer i den såkaldte jødeed. Fra de ældre tider skulle jøder aflægge ed i retssager på en anden måde end kristne. Kalkar foreslog ændringer, så diskriminationen af jøder blev mindre.

Ved Kalkars begravelse i Vor Frue kirke, København, nævnte Sjællands biskop J.B. Fog, at Kalkars søn ved dødslejet skulle nedskrive disse ord: Efter en dyb Anger over mine Synder går jeg som en benaadet Synder ind til den Helligaands Glæde.

Richard Thomsen og den kristeligt-sociale bevægelse

Med Richard Thomsen (1877-1945), sognepræst i Gladsaxe fra 1923 til 1945, skal vi bevæge os ind i et andet område af det kirkelige og det samfundsmæssige liv. Det er et emne, som spillede en meget stor rolle sidst i 1800-tallet og begyndelsen af 1900-tallet, nemlig det, som man i samtiden kaldte Det sociale Spørgsmål.

Baggrunden var den, at Danmarks gradvise overgang fra landbrugsland til industriland medførte en enorm tilstrømning af folk fra landet til København og de større byer, hvilket igen affødte så store sociale problemer, at de kunne synes uoverskuelige og uløselige.

Hovedstadens indbyggertal, som i 1800 var 102.000 mennesker, var i 1890 vokset til 360.000 og i året 1900 til 455.000 mennesker. Fra midten af århundredet sank arbejdernes realløn betydeligt, senere kom lange arbejdsløshedsperioder, boligforholdene var elendige, huslejen stor, børnenedødeligheden høj.

Først i 1891 indførtes en ny fattiglov med lidt mere humane synspunkter i socialhjælpen, idet man fra nu kunne bevare valgretten, selvom man modtog hjælp. De ældre blev flyttet fra fattigloven til en ny alderdomsunderstøttelseslov, men man skelnede stadig mellem værdigt og uværdigt trængende.

Det sociale spørgsmål var tidens alvorligste. Al-

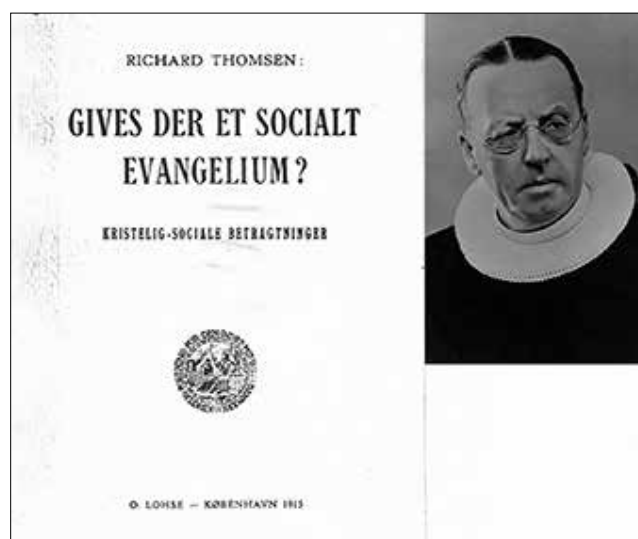
lerede i midten af 1800-tallet beskæftigede man sig med det i forskellige kredse, og fra 1871 fremførtes en række økonomiske og politiske krav i Louis Pios Socialistiske Blade, siden Socialisten. Den tidlige danske arbejderbevægelsen var ikke antireligiøs, agiterede ikke for udmeldelser af folkekirken, men angreb kirken som institution og præsterne.

Til gengæld fremførte man Jesus som den første socialist og roste urmenigheden som det første socialistiske brøderskab. Interessant ved den tidlige danske bevægelse er det også, at en hel gruppe af tidligere lægprædikanter fra vækkesbevægelserne gik over i arbejderbevægelsen, som de mente kunne opfylde kravene om almuens frihed og om menneskeværd. Det varede dog ikke mange år, før begge parter forstod, at de havde forskellige mål, som de hver for sig arbejdede hen imod, og "samarbejdet" ophørte.

Sagde kirken noget til det sociale problem?

Enkelte gejstlige fulgte med. Præsten Vilhelm Munck ved Vor Frelzers kirke, København, bragte i sin Om Fattigdommen i Kjøbenhavn (1868) nøje dokumentation for den forfærdelige nød, som han daglig havde for øje, og stillede adskillige fornuftige forslag til dens afhjælpning. Det vakte også berettiget opsigt, da tidens førende kirke- og kulturpersonlighed biskop H. L. Martensen, Sjællands stift, behandlede spørgsmålet i sin Den christelige Ethik (1871-1878). Han afviste både den revolutionære socialisme og den uuhæmmede liberalisme og gjorde sig til gengæld til talsmand for en etisk socialisme.

Lignende holdninger fremførte professor Harald Westergaard (1853-1936), statistiker og national-økonom, landets førende inden for forsikringsvidenskab, siden direktør for Bikuben. Under en studierejse til England blev han påvirket af den kristelige socialisme, gennemgik en regulær omvendelse og fremlagde efter hjemkomsten en

Portræt af Richard Thomsen, sognepræst ved Gladsaxe kirke 1923-1945 og et typisk eksempel på de bøger og artikler, han skrev.
(Portræt: gladsaxe.dk/byarkiv).

personlig bekendelse i bogen Fra Forargelse til Tro, et skrift, som vakte enorm opsigt.

For første gang bekendte en videnskabsmand af format sig her åbent som kristen og kritiserede tidens naive videnskabstro og kulturradikalisme. Han blev medlem af en lang række kristelige selskaber og foreninger, og han var, hvad dette angik, den betydeligste kristne lægmand herhjemme i begyndelsen af 1900-tallet.

Westergaard var overbevist om den fundamentale overensstemmelse mellem kristendom og socialisme, dog skulle kristendommen ikke have noget særligt socialt program, der skulle ikke føres en speciel kristen politik, men de kristne skulle som enkeltpersoner bidrage til løsningen af de alvorlige samfundsproblemer. Dermed kunne man også vise, at kristendommen var i stand til at fjerne klassehad og social nød.

Vigtigt for ham og hans meningsfæller var ved frivillige midler at få bygget en række kirker i København, hvor der efterhånden var sogne med

50.000-60.000 folkekirkemedlemmer. Præsterne kunne simpelthen ikke nå at betjene alle. Det lykkedes med årene at få opført mere end et hundrede kirker (Københavns Kirkefond).

I forlængelse af de holdninger, som Harald Westergaard og hans meningsfæller havde, forsøgte de at danne en kristelig-social bevægelse her i landet (1898). Efter flere indre opgør og ændringer endte man med Kristelig-socialt Forbund (1913), som ville arbejde for "at søge Kristendommens Krav om Retfærdighed klart erkendt og fuldt gennemført i Samfundet."

Her var Richard Thomsen med fra begyndelsen. Hans løbebane var ikke helt almindelig. Efter teologisk eksamen ved Københavns universitet blev han i 1905 personlig kapellan hos den daværende sognepræst ved Gladsaxe kirke, Adam Wilhelm Holm. Fra 1908 til 1911 var han præst i den danske koloni Dansk Vestindien. Hjemvendt arbejdede han nogle år i Københavns Kirkefond, og blev så 1913 kapellan ved Gethsemane kirken og i 1923 blev sognepræst i Gladsaxe.

Gethsemane kirken lå midt på Vesterbro, altså i et kvarter, hvor man netop for alvor mærkede de strenge tider, arbejdsløshed, bolignød, ringe understøttelse. I denne tid blev han hurtigt den førende kraft i Det kristelige Studentersetlement. Denne institution byggede på en idé, som var opstået blandt de kristelige socialister i London (1884) og som gik ud på, at man skulle skabe en forbindelse mellem akademikere og arbejdere, således, at det kunne medføre en større forståelse hos akademikerne for de sociale problemer. På frivillig basis udførte studenter og andre et socialt arbejde blandt de hårdest ramte i arbejderkvartererne. De tog sig af mange sociale problemer og søgte at udbrede kultur og kristendom gennem foredrag og sammenkomster.

Richard Thomsen sørgede for, at man erhvervede en ejendom, Saxogade 91, som blev basis for dette arbejde. Han boede der selv i alle disse år. Navnlig de livlige, bramfri debatmøder "for mænd",

som blev holdt i kirkens krypt blev kendte vidt omkring. Richard Thomsen fulgte dette op med utrættelige husbesøg og mange slags møder i kvarterernes baggårde.

Det kan ikke overraske, at Richard Thomsen naturligvis engagerede sig i Kristelig-socialt Forbund, hvor han snart blev en af de ledende. Også efter at han var flyttet fra det noget udmattende embede på Vesterbro og blevet sognepræst i Gladsaxe vedblev han at være redaktør af forbundets tidsskrift Maalet og Vejen, hvor han også fortsat skrev artikler, beretninger fra konferencer og anmeldelser.

Til det sidste var han optaget af både teoretiske, teologiske, overvejelser om dette arbejde, men også af praktiske arbejdsformer. Her hentede han, som i mange andre sammenhænge, inspiration fra det tilsvarende arbejde i England, som han selv besøgte flere gange. Noget af det sidste, som han ønskede at iværksætte var det helt overraskende nye at oprette en bogklub, igen efter engelsk forbillede. Men da han døde, gik man ikke videre med planen.

Hvilke tanker havde Richard Thomsen om dette kristelig sociale arbejde?

Det kan man få et indtryk af i hans bog Gives der et socialt Evangelium? Kristelig-sociale Betragtninger, 1915. Bittert konstaterer han i forordet, at Når Menighedens første Mænd, paa enkelte Undtagelser nær, tier, maa de i bageste Geled tale, selv om deres Tale er stammende og stundom utydelig. Vi kan nemlig ikke forsvare vedblivende at tie om et saa brændende Problem som vor Tros og Kirkes Stilling til Samfundsspørgsmaalene.

Vi skal indrette samfundet efter Kristi tanker, alle mennesker er brødre, og vi har alle pligt til at fjerne det, som hindrer evangeliet. Det er egentlig ikke for at vinde mennesker for kirken eller af medfølelse, eller af had til overklassen, nej, grunden er "at vi ikke kan tåle, at det menneskeliv, som Guds søn har fundet behag i at leve, skal lægges øde".

Især bolignøden og arbejdsløsheden skal de kristne kaste sig over. Det sociale problem er nemlig i sin inderste grund et moralsk, ja et religiøst problem. Man har skabt et samfund og en kultur på undertrykkelse og udbytning af medmennesker. Derfor skal de kristne bekæmpe "konkurrencens og kappestridens lov". Jesus sagde ikke: "Kappes med hverandre, men elsker hverandre". Kirken skal opdrage folkets sociale samvittighed, så der gennemføres retfærdige reformer, ikke sådan at der prædikes politik fra prædikestolene, men sådan at kirkens mænd belyser de sociale forhold ud fra evangeliet.

Sådanne tanker fra en præst fremkaldte nok en vis tilslutning, men også megen kritik både fra Indre Mission og fra bevægelsen Tidehverv, som påstod, at det var uluthersk og forfalskning af kristendommen. Men forbundet afviste kritikken med polemiske ord om den verdensfjerne dogmatik, som beherskede næsten hele præstestanden. Richard Thomsen afgik ved døden i 1945 og oplevede således ikke, at det kristelige-sociale forbund blev opløst i 1948.

Berømte sognepræster i Gladsaxe

Et rids op gennem historien viser, hvorledes mange af præsterne i Gladsaxe spillede en bemærkelsesværdig rolle i sogn og menighed. At Gladsaxe kirke fra senmiddelalderen til 1935 var Københavns universitets kirke gav den en vigtigt position. Der skulle noget særligt til for at blive præst i Gladsaxe. Flere af Gladsaxepræsterne skrev bøger, betænkninger, artikler, polemiske indlæg, redigerede fagtidsskrifter og ydede således væsentlige bidrag til rigets kirke- og kulturliv gennem århundrederne.

Denne artikel er en forkortet udgave af to foredrag, som jeg holdt i Gladsaxe menighed i foråret 2018. Gennem den her anførte litteratur kan man finde relevante citater og få uddybet beskrivelserne af personer og begivenheder.

Litteratur:

- Chr. Larsen (udg.): Biskop Balles Visitatsbøger 1799-1807, Kbh.1999.
 Bj. Kornerup (ud.): J.P. Mynsters Visitatsbøger 1835-1853, Kbh. 1937.
 Martin Schwarz Lausten: Københavns universitet 1479-1588 (Ellehøj og Grane /red.): Kbh. universitet I, Gads forlag Kbh. 1980,1-167.
 Martin Schwarz Lausten: Danmarks kirkehistorie, Gyldendals forlag 3. udg. Kbh. 2004.
 Martin Schwarz Lausten: De fromme og jøderne. Holdninger til jødedom og jøder i Danmark i pietismens tid (1700-1760). Akademisk forlag, Kbh.2000.
 Martin Schwarz Lausten: Folkekirken og jøderne. Forholdet mellem kristne og jøder i Danmark fra 1849 til beg. af det 20. årh., Forlaget Anis, Kbh.2007.
 Martin Schwarz Lausten: Kirkens historie i Danmark. Pavekirke. Kongekirke. Folkekirke, Eksistensen 3. udg. Kbh. 2018.
 H.F. Rørdam: Biskop Balles Indberetning om hans Visitats i Aaret 1785, i: Kirkehistoriske Samlinger 3.Række, IV, 1882-84, 756-782.

*Prædikestolen i Gladsaxe Kirke, hvorfra alle de omtalte præster har talt til menigheden.
 (Foto: Flemming Bruun).*

*Juleoptog på Søborg Hovedgade cirka 1942. Det var manufakturhandleren, der ejede forretningen "Ulla" på Søborg Hovedgade 85, der indtil begyndelsen af 1950'erne arrangerede juleoptøget.
(Foto: Gladsaxe billeder.dk).*

Året, hvor der kun blev 85 % jul i Søborg

- en røverhistorie om den søde juletid

Af Eva Molin, Gladsaxe Byarkiv, Lokalhistorisk afdeling

Julen har altid været en økonomisk udfordring for mange mennesker. Måske endda for de fleste. For de dårligst stillede var og er der årlige juleindsamlinger i politiske-, filantropiske- eller selskabelige foreninger og kirker. Indsamlinger, der skaffer penge eller mad til uddeling til dem, der har akut svært ved at få enderne til at mødes. Men også helt almindelige mennesker uden akutte økonomiske problemer kom tit i knibe i julen. De var ikke målgruppen for indsamlingerne, så denne store gruppe af mennesker havde brug for en anden form for hjælp.

Denne hjælp dukkede op omkring 1910 i form af julespareforeninger. Her afleverede hver husstand uge efter uge, elleve måneder om året et lille beløb af husholdningspengene til en indsamler. Indsamleren gav et sparemærke til sparere ns sparebog på beløbet og satte pengene i banken. Pengene blev udbetalt inden jul, og dermed blev

julen reddet for langt flere mennesker, end juleindsamlingerne kunne og skulle overkomme.

Det ugentlige opsparede beløb var så tilpas småt, at det ikke væltede budgettet, og de fleste arbejder- og funktionærfamilier med en bare nogenlunde stabil indkomst var medlem i en julespareforening. I Gladsaxe var langt størsteparten af befolkningen arbejdere, håndværkere eller funktionærer, og selvom vi ikke kan beregne præcis, hvor mange af kommunens husstande, der var medlem af en spareforening, kan vi faktisk holde antallet af sparere lokalt i Søborg op mod folketællingernes opgørelse over antal husstande og se, at knap en tredjedel af Søborgs husstande var medlem af en julespareforening i 1948.

Julespareforeninger

Den første forening, som så dagens lys i Gladsaxe, hed Spareforeningen Fremtiden. Den lå i

Dette originale diplom er doneret af Jens Christiansen selv.

Buddinge, men dækkede også Mørkhøj, Sten-gårdskvarteret og Gladsaxe. Hvornår Sparefor-eningen "Fremtiden" blev oprettet, vides ikke, men formentlig i januar 1913. Jens Christiansen var formand og første kasserer hed Koch. Da de-cember måned 1913 oprandt, kunne foreningen i hvert fald udbetale 1500 kroner til sine sparere, og allerede året efter lød beløbet på 2248 kroner og 65 øre. Det forvirrende er, at foreningen holdt 40 års stiftelsesfest i januar 1954, hvilket efter den skribents bedste mening er et år for sent.

Næste lokale julesparetiltag hed Spareuret. Spa-reuret var en del af Dansk Spireselskab, som var stiftet i 1912. Fra 1914 lå der en lokalafdeling på Buddinge Allé 48 = nuværende Selma Lagerlöfs Allé. Spareurene blev typisk givet som gave, og blev henover årene lavet i mange udgaver efter mode, smag og behag. Ideen var, at det kun gik, hvis det blev fodret med 1 krone hver anden dag. Uret var plomberet med ståltråd, sådan at det ikke skulle være for let at tømme uret i utide. En gang om måneden kom sparebudet forbi og tømte uret, som dermed optimalt set burde indeholde 15 kro-ner. Spareren fik en kvittering i sin sparebog, og ved juletid kunne sparerne hente deres penge. Vi taler om en tid, længe inden almindelige menne-sker fik lønkonto i banken. De fleste almindelige arbejdere og funktionærer var uge- eller måneds-lønnede. Arbejdsgiveren udleverede pengene i kontanter. De lå i en pose eller kuvert. Spareurene overlevede til hen omkring 1945 i Gladsaxe.

Søborg Julespareforening

Søborg Julespareforening blev stiftet 24. februar 1915. På det tidspunkt fandtes foruden Fremti-den og Spareuret også julespareforeninger i na-bobyerne, såsom Lyngby og Farum. Farums ju-lespareforening dækkede på det tidspunkt også Bagsværd, så der gik endnu et par år, førend der kom en julespareforening kun for Bagsværd og Omegn.

Julespareforeningerne blev drevet af frivillige,

men opkræverne/inkassatorerne/indsamlerne, som hver uge drog fra husstand til husstand efter endt arbejde, fik dog en symbolsk løn for deres flid. Julespareforeningen hensatte således de før-ste år 3 % af medlemmernes opsparede midler til aflønning af opkræverne og øvrig administration. Senere blev beløbet sat til 3 kroner fast pr. sparer. Søborg Julespareforenings første formand blev assistent Alex Larsen, mens maskinmester Brøn-num blev kasserer. Til opkræ-ver valgtes frøken Anna Larsen. Opkræverrollen skulle siden blive et bijob næsten udelukkende for herrer.

I 1915 kostede det 50 øre at blive medlem af Sø-borg Julespareforening, og mindstebeløbet pr uge var ligeledes sat til 50 øre. Det var det en-kelte medlem tilladt at sætte ekstra ind, hvis der var overskud til det. Medlemmet havde en jule-sparebog, som han – eller som oftest hun – fik et stempel i som kvittering for modtagelsen af belø-bet. Opkræverne drog efter den ugentlige runde hjem til kassereren med de opsamlede penge og et regnskab. Foreningens kasserer sørgede deref-ter for, at pengene blev sat i banken dagen efter. I

Spareuret skulle fodres med en enkrone hveranden dag, El-lers gik det i stå. Sparebudet kom forbi hver måned, tømte uret og satte beløbet ind på en konto.

Sparemærker fra Bagsværd og Omegns Spareforening. Spareforeningerne udleverede typisk sparemærker, når medlemmerne donerede penge. I Søborg Julespareforening, som vi har vedtægterne fra, kan man læse, at inkassatorerne var rundt hos medlemmerne hver eneste uge for at samle ind. I 1948 rådede foreningen over mærker á 5 kroner, 2 kroner, 1 krone og 50 øre. Der blev optaget såvel kvindelige som mandlige medlemmer fra konfirmationsalderen. Sparemærkerne er venligst doneret af Carl Aage Pedersen.

november måned blev det forkyndt, hvilken søndag i december (folk skulle jo have fri fra arbejde) og fra hvornår på dagen, sparerne kunne komme forbi Borgernes Hus og hente deres årsopsparing. Medlemmerne betalte ikke penge ind i december, kun årets øvrige 11 måneder. Efterhånden blev det fast kutyme, at folk fik deres penge 2. søndag i december.

Det første år var der ikke mange medlemmer ud over foreningens bestyrelse, og den samlede juleopsparing anno 1915 løb op i 80 kroner. 11 år senere i 1926 var der omkring 250 medlemmer, og de havde sammenlagt opsparet næsten 20.000 kroner, mens de cirka 200 medlemmer fra Bagsværd og Omegns Julespareforening havde fået udbetalt sammenlagt 16.000 kroner.

1949 – året hvor julen nær forsvandt

De mange julespareforeninger havde kronede år. Eftersom næsten halvdelen af kommunens husstande var medlem af en julespareforening i 1940'erne, var der mange mennesker og mange penge involveret.

I de fleste foreninger var det for længst indført, at hver opkræver efter endt rute, kørte direkte til banken og afleverede pengene dér. Sådan var det også i Søborg Julespareforening indtil cirka 1946, hvor de gamle, lokale banker besluttede at det simpelthen var for tidskrævende at hver inkassator/opkræver kom hver uge med måske 15 kroner. Bankerne opsagde ordningerne, og derefter var det igen kun kassereren, der kunne sætte penge ind. Hver opkræver afleverede derfor sin indsamling til kassereren, der derefter havde pligt til at sætte pengene ind på foreningens konto med udgangen af måneden. Formanden for den pågældende julespareforening holdt naturligvis øje med, at pengene blev sat ind løbende.

Da julen 1949 nærmede sig, kunne Bagsværd Julespareforening meddele sine medlemmer, at der ville blive udbetalt i alt godt 180.000 kroner i begyndelsen af december. Spareforeningen Fremtidens medlemmer fik også en god jul. Men i Søborg Julespareforening var der sket det forfærdelige, at kassereren havde stukket hele november måneds indsamling i egen lomme og var stukket af.

Vi kender ikke det præcise beløb, kassereren stak af med, men året forinden, altså i 1948, havde spareforeningen udbetalt 228.500 kroner til sine godt 2000 medlemmer. Der har med garanti væ-

ret opsparet mindst lige så meget i 1949, så med lidt hjælp fra en regnemaskine kan vi gætte på, at kassereren stak af med cirka 21.000 kroner, og selvom han blev fanget relativt hurtigt, havde han nået at formøble en stor del af pengene. Han havde 6-7.000 kroner på lommen, da politiet fik fat i ham i ugen inden jul.

For de mange julesparere fik det naturligvis betydning. For det første kunne de ikke få penge udbetalt 2. søndag i december, sådan som de havde forventet. For det andet vidste de slet ikke, hvor mange penge, der overhovedet var tilbage i kassen. Bestyrelsen var heldigvis hurtig til at melde ud, at folk nok skulle få 85 % af deres opsparing udleveret, selvom det blev en uge senere end forventet, og således meget tæt på juleaften. Da politiet udleverede de sidste penge, som kassereren havde haft på sig ved anholdelsen, blev de naturligvis også leveret tilbage til Søborgenserne, men det skete først i januar 1950, og sparere nåede dermed sammenlagt op på at få tilbagebetalt 89 % af deres opsparing.

At overleve en krise

Søborg Julespareforenings medlemstal dalede ikke uventet ganske dramatisk efter julen 1949. Da julen 1950 stod for døren, var der 1100 medlemmer tilbage, som havde sparet godt 91.000 kroner. Vi kender ikke det præcist opsparede beløb i 1949, men vi ved, at hver sparer i 1948 havde opsparet 114 kroner i gennemsnit. I 1950 var gennemsnittet 83 kroner pr. sparer. Det tog mange år, førend Søborg Julespareforening var oppe på samme niveau som før 1949, selvom der blev gjort mange tiltag for i fremtiden at sikre sparernes penge.

Ved generalforsamlingen i 1951 fortsatte E. Nielsen som formand, mens den nye kasserer blev C. Caspersen. Caspersen fik intet med indbetalingerne at gøre, idet foreningen havde fundet en bank, der var villig til at modtage penge fra hver enkelt opkræver – præcis som man også havde

Nr. 2483 Naam *Hr. Mogensen*

	Indbetalt Beløb					Kr.	Øre
Januar	2Kr.	2Kr.	2Kr.	2Kr.		8.	00
Februar	2Kr.	2Kr.	2Kr.			6.	00
Marts	4Kr.	2Kr.		4Kr.	2Kr.	12.	00
April	2Kr.	2Kr.	2Kr.	2Kr.		8.	00
Maj	2Kr.	2Kr.	2Kr.	2Kr.	2Kr.	10.	00
Juni	2Kr.		4Kr.	2Kr.		8.	00
						52.	00
Juli	2Kr.		4Kr.	2Kr.		8.	00
August	2Kr.	2Kr.	2Kr.	2Kr.	2Kr.	10.	00
Septbr.	2Kr.	2Kr.	2Kr.	2Kr.		8.	00
Oktbr.	2Kr.	2Kr.	2Kr.	2Kr.		8.	00
Novbr.	2Kr.	2Kr.	2Kr.	2Kr.	2Kr.	10.	
Summe Kr.						96.	00
Fradrag ... -						1.	50
Ialt						94.	50
Renter -							94
At Udbetale -						95.	44

102.44

Eksempel på sparebog fra Hr. Mogensen medlem nr. 2483. Hvor i landet vide ikke. Han har som regel indbetalt 2 kr. om ugen. Der er ingen forklaring på, at han får udbetalt 7 kr. mere end han har indbetalt. (Kilde: Den gamle by i Århus).

gjort før i tiden. Caspersen var i øvrigt noget så tillidsvækkende som overbetjent i sit liv uden for foreningen. Desuden blev der lavet regler om, hvor mange penge opkræverne maks. måtte ligge inde med, nemlig 1500 kroner. Disse penge var kaufionsforsikrede, desuden blev der gennemført en fuldstændig sikker kontrol med udbetalingen. Hvem var tyven? Alle i Søborg vidste det i 1949. Folkebladet for Gladsaxe Kommune valgte ikke

I dette lille hus på hjørnet af Mørkhøjvej og Juni Alle boede Axel og Antorine Hansen fra omkring 1925. De arbejdede begge på Mørkhøjgård, men Axel Hansen fungerede desuden som sekretær i Spareforeningen Fremtiden fra 1925 til 1951. (Foto: Nina Ejsing).

at udstille vedkommende ved navn, fordi han havde hustru og børn, som ikke var en del af skandalen. Jeres lokalarkivar har også fundet ud af det, og kan afsløre så meget som, at efternavnet var Nielsen.

Spareforeninger i kriser

I 1953 var Søborg Julespareforening stadig langt fra niveauet i 1948. Bestyrelsen ønskede nye, opdaterede vedtægter, hvor det blandt andet skulle være sådan, at kassereren ikke længere sad i bestyrelsen, men var valgt og lønnet af samme.

Det blev en hårrejsende generalforsamling, hvor skældsordene fløj om ørerne på medlemmer og bestyrelse. Folkebladets journalist beskrev diskussionen om kassererens nye rolle sådan: "Denne ændring var det, der gav anledning til en lang og usædvanlig diskussion, hvor tonen bestyrelsens medlemmer imellem i øvrigt var under lavmålet". Formandens beretning blev forkastet, og der måtte indkaldes til ekstraordinær generalforsamling i januar 1954.

Et andet opsigtsvækkende punkt til de i alt 16 vedtægtsændringer var i øvrigt et forslag fra be-

styrelsen om, at bestyrelsen fik ret til at dele foreningens overskud. På det tidspunkt var der 800 kroner i overskud på foreningens konto. Penge, der kom af, at hver sparer årligt overlod foreningen 3 kroner af sin opsparing til aflønning af opkrævere samt ikke mindst forrentningen af foreningens indestående.

Den ekstraordinære generalforsamling gik heldigvis fredeligt i forhold til den ordinære i december. Kun kasserer Caspersen forblev i bestyrelsen. Og nej, det kom ikke på tale at udelukke kassereren fra bestyrelsen. Til gengæld blev det vedtaget, at de i alt fem menige medlemmer af bestyrelsen fik 75 kroner om året for deres arbejde, mens formanden fik 250 kroner og kassereren 1500 kroner. Spareforeningen Fremtidens 984 medlemmer sparede i 1955 ca. 165.000 kroner sammen. Men Fremtiden var ikke en decideret julespareforening. Her kunne medlemmerne også få deres sparepenge udbetalt i årets løb, hvis de havde behov for dem. De fleste lod dem dog stå til jul, hvilket bestyrelsen var glad for, for det gav meget ekstraarbejde at lave særudbetalinger i årets løb. Alle spareforeningerne begyndte desuden i midten af 1950'erne at døje med ændrede skatteregler, som gjorde det lidet lukrativt at være opkræver. Faktisk havde opkræverne indtil 1955 overhovedet ikke skullet betale skat af de penge, de tjente i deres fritid som opkrævere for en spareforening. Langt de fleste opkrævere var i 1955 mænd. Men med de nye skatteregler, der blev indført i 1956/57, blev opkrævningen i stigende grad overladt til kvinder, som generelt betalte mindre i skat, fordi de var lavere lønnet end deres mænd, og som derfor fik mere ud af bijobbet som opkræver.

Spareforeningerne slutter sig sammen

I 1957 var der kun to julespareforeninger tilbage i Gladsaxe Kommune. Spareforeningen for Bagsværd og Omegn havde valgt at lukke et par år forinden. Første januar 1958 slog Spareforeningen Fremtiden og Søborg Julespareforening sig sam-

men til Gladsaxe Julespareforening.

De sammensluttede spareforeninger oplevede nu nogle år med stigende medlemstal og opsparinger. I 1962 havde de på daværende tidspunkt 3000 medlemmer opsparet over ½ million kroner. Omregnet svarede det dog "kun" til knap 170 kroner pr sparer i gennemsnit. Samtidig havde årene mellem 1955 og 1962 betydet en generel lønstigning for arbejdere, såvel som funktionærer og embedsmænd på omkring i alt 70 % og en (mandlig) arbejders månedlige indkomst lå nu på næsten 2000 kroner. Og man beregnede fortsat kun cirka en fjerdedel af sin indkomst til skat, så der var kommet langt flere penge mellem hænderne på almindelige mennesker. Kombineret med det faktum, at de fleste almindelige mennesker for længst havde fået sig en konto i enten en bank eller en sparekasse, og dermed kunne stå for egen opsparing, dalede behovet for spareforeninger nærmest lodret.

1962 blev da også det sidste år, julespareforeningen for Gladsaxe dukkede op i Folkebladet for Gladsaxe Kommune. Præcis hvornår den blev nedlagt, vides ikke. På landsplan har der eksisteret små julespareforeninger rundt omkring helt frem til hvidvasklovens indførelse i 2019. De sidste julespareforeninger drejede nøglen om i 2020.

Foreningens udgivelser

Gladsaxe Lokalhistoriske Forening har udgivet årbøger siden 1968. Oversigt findes på vores hjemmeside gladsaxelokalhistorie.dk, og her kan de ældre numre læses som pdf-filer.

Årbog 2010

Posten i Gladsaxe - om særstempler fra Bagsværd Postkontor.
Buddinge Trælasthanndel.
En gang FDF'er altid FDF'er.

Årbog 2016

Afrikanske masker og jernskulpturer.
GNT Automatic - et telefoneventyr.
Gladsaxe Oplysningsforbund 100 år.
Ungdomsskolen og Ungdomsparken.
På kanotur i søerne.

Årbog 2011

Fra lakplader til skoletasker - boghandel i Søborg i 88 år.
Posten i Gladsaxe 2 - om særstempler fra Buddinge og Søborg.
Uddrag af Gladsaxegårds historie.
Foreningen Norden i Gladsaxe.
Historien om initiativrige FDF'ere.

Årbog 2017

Fattiggården - det pinligste af alt pinligt.
Teknisk skole i Gladsaxe i 100 år.
Hovedbibliotekets vilde tilblivelse.
Haveforeningen Carl Nielsens Minde.

Årbog 2012

Farvel og tobak! Om 59 års cigaretproduktion .
Folk med generatorbiler havde ingen øjenbryn.
En spændende livstrilogi - skiltemaler m.m.
Gladsaxe Landsby inden Branddamsbyggeriet.
Vesterbros selvbyggere.

Årbog 2018

Bombemanden fra Gladsaxe.
Mørkhøj erhvervskvarter.
Reklameplakater anno 1957.
Automaterne havde åbent efter lukketid.
Thor Langes Allé.

Årbog 2013

Frisuren var Hovedsagen gennem 52 år.
Genforeningen i Bagsværd.
Sommerpakkepostbud i Søborg 1949-50.
Bagsværd Boldklub siden 1959.
Et tidsskildre af et sommerhus i Regattakvarteret.

Årbog 2019

Venskaber på tværs - internationalt samarbejde.
Søborgmagle-kvarteret gennem 100 år.
Søborgmagle Kirke - en selvbyggerkirke.
Klokkerne i Gladsaxe Kirke.

Årbog 2014

Gladsaxe under 1. verdenskrig.
Tax på Trolhøj.
Tvesind og frisind (Arne Hermann).
Buslinje 167 i 100 år.

Årbog 2020

Lyra Musik i 60 år
Den genfundne kirkeklokke
Fra fattighus til tidssvarende bolig
Familien Eskildsen på Buddinge Mark

Årbog 2015

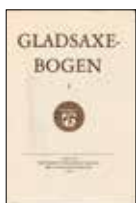
Menneskeliv i Smør- og Fedtmosen.
Søborg Kirke 100 år.
Lyngby Radio - Fra eventyr til saga blot.
Da Gladsaxe fik nyt rådhus.

Gladsaxehistorier - en artikelkavalkade
25 fortællinger om kommunens fortid skrevet af Eva Molin fra Gladsaxe Byarkivs lokalhistoriske afdeling. Udgivet i forbindelse med foreningens 70 års jubilæum.

Hermanns Hjørner - anekdoter fra Gladsaxe
75 fortællinger om Gladsaxe i fortid og nutid skrevet af Arne Hermann. Udgivet i forbindelse med foreningens 75 års jubilæum.

Gladsaxe-bogen I
Træk af Gladsaxe-Herlev Kommunes historie fra de ældste tider til 1909. Skrevet af C.L.B. Cramer. Udgivet 1949. 2. oplag 1979.

Gladsaxe-bogen II
Gladsaxe Kommunes historie fra 1900-1941. Skrevet af Mogens Lebech. Udgivet 1971.

Gladsaxe-bogen III
Beskrivelse af Gladsaxes udvikling fra landkommune til moderne bysamfund. Skrevet af Carl Erik Andresen, Ning de Coninck-Smith, Birgit Andersen, Edmund Hansen, Arne Hermann og Svend A. Jensen. Udgivet 1991.

Da vi var bønder - Gladsaxegårdenes historie
De fire landsbyers historie med gennemgang af de enkelte gårde. Skrevet af Lone Dam, Vibeke Filipsen og Eva Molin. Udgivet 1999. 2. oplag 2008.

Postkort enkelte og dobbelte

10 forskellige motiver fra bymiljøer i det gamle Gladsaxe, Mørkhøj, Bagsværd, Buddinge og Søborg.

Postkort A5

Sæt med 6 kort - Købmændsbutikker fra Gladsaxe, Buddinge, Mørkhøj, Bagsværd og Søborg. Begrænset oplag.

Plakat A2

Det gamle Gladsaxe ca. 1982

DVD 1 - Filmaften 17.oktober 2007

Det svenske Kongebesøg
Første borgmester
Den afklædte skatteborger
Arveprins Knuds Vej
Gladsaxe får borgmesterkæde
Boligvirke
Speedway i Gladsaxe
Skandinaviens første motorløb

DVD 2 -Filmaften 16. april 2008

Abningen af Gladsaxe Bad 3. juli 1958
Narssaq - ugen 25.8.-1.9. 1979
Politi og fritid 25. august 1979

DVD 3 - 10. november 2008

Gladsaxefilmen 1946
Søborgfilmen
Da sporvognen kom til Søborg

DVD 4 - 19. november 2009

Dagen i dag er historie i morgen
Sidste og første kommunalbestyrelses-
møde i 1978
Gladsaxe Festival 1977
Venskabsbørneby i Gladsaxe 1967

DVD 5 - Filmaften 23. november 2010

Islands præsident på besøg 1954
Høje Gladsaxe bygges 1961-1966
Boligvirke - Skoleparken bygges 1954
International skøjtegalia 1964
Juleoptoget 1994

DVD 6 - Filmaften 16. november 2011

Borgmestervalget 1962
Erhard Jacobsens Gladsaxe
Budgetdag 1987
Gladsaxe Kommune fylder 150 år

DVD 7 - 7. november 2012

Mødet mellem land og by - da Sorø be-
søgte Gladsaxe i 1961
Gladsaxe i dag, Gladsaxe i morgen 1961.
Søborg Hovedgade 1980

70 års jubilæums-dvd

Fortiden
Foreningens 70 års jubilæum
Søborggård
Jubilæumsbogen
Byarkivet
Arkivkælderen
Arne Hermanns alternative arkiv
Linje 16

DVD 8 - 2. maj 2013

Mindesmærket afsløres d. 5. maj 1947
50 året for Danmarks befrielse fejres i 1995
på Gladsaxe Rådhus.
Kransenedlæggelse på Gladsaxe Kirke-
gård.
Koncert og mindehøjtidelighed i Rådhus-
hallen

Årbøger til/med 2010 - kan købes for kr. 40,-/stk. (for medlemmer kr. 25,-) og fra 2011- kr. 100,-/stk.

Register til Årskrifter/Årbøger 1968-1995: kr. 40,- (for medlemmer kr. 25,-). Folketællingen 1787: kr. 40,- (for medlemmer kr. 25,-)

Da vi var bønder - Gladsaxegårdenes historie: kr. 175,00 (for medlemmer kr. 125,00).

Jubilæumsskrift 1941-2001: kr. 15,- (for medlemmer kr. 10,-).

Jubilæumssbøger fra 2011 og 2016: kr. 200,- (for medlemmer kr. 150,-).

Postkort: 1 sæt enkelte kr. 10,- , 1 sæt dobbelte kr. 15,- .

Foreningen er medlem af Dansk Lokalhistorisk Forening.

DVD 9 Filmaften November 2014
Historien om Juleoptogene fra 1966
Filmklip fra 1991-2001
Det sidste optog i 2001

Folketællingen 1787 - Gladsaxe Sogn
Tællingen gengivet som den så ud på
listerne fra 1787 og transskriberet af Inger
Hartby, så man kan læse teksten i maskin-
skrift.
Udgivet 1988.

DVD 10 Filmaften November 2014
Branden ved Søborghus Savværk 1921
60 år bag saksen 1940-2000
Gladsaxe Teater fylder 25 år
Gladsaxe under historiens vingesus

DVD 11 Filmaften 2015
PÅ'en igen 1962
Lille fly omkring 1962
Mors dag 1962
Wilmerdorff besøger Gladsaxe 1968
Bagværd Bycenter 2015
Afsløring af Robert Jacobsens Vandkunst 1979

Illustrationer

Mange af billederne er udlånt fra Gladsaxe Byarkiv, Lokalthistorisk afdeling. Forfatterne til artiklerne har medsendt illustrationer, oftest private fotos. Skulle der være enkelte illustrationer i denne bog, hvor den retmæssige copyright-indehaver ikke fremgår, og vi på denne måde har krænket ophavsretten, er det sket ufrivilligt og utilsigtet. Retmæssige krav i denne forbindelse vil blive honoreret, som havde vi indhentet tilladelse i forvejen.

Gladsaxe Lokalhistoriske Forening

Bestyrelsen

- Formand: Arne J. Fogt, Buddingevej 350 st.th., 2860 Søborg
Tlf.: 60 73 45 40 • arnefogt@hotmail.com
- Næstformand: Jens Mortensen, Vandkarsevej 18 A, 2880 Bagsværd
Tlf.: 24 61 05 89 • jmo@kabelmail.dk
- Sekretær: Flemming Bruun, Maglegårds Allé 29, 2860 Søborg
Tlf.: 39 69 91 01 • flemming.bruun@gmail.com
- Kasserer: Christian Hansen, Marienborg Allé 35, 2860 Søborg
Tlf. 28 83 43 42 • christian.hansen@oncable.dk
- Robert Baldorf, Søborg Torv 2, 1. 216, 2860 Søborg
Tlf.: 24 84 22 08 • robertbaldorf@youmail.dk
- Lejla Thorslund, Silene Allé 5, th., 2860 Søborg
Tlf. 41 82 34 30 • lejla.thorslund@webspeed.dk
- John Bøge, Marienborg Park 17, 2860 Søborg
Tlf. 6129 0980 • mp17john@gmail.com
- Suppleanter: Ivan Klitte, Kongshvilebakken 29, 2800 Kongens Lyngby
- Bjarne Dahlgaard, Kanonvej 43, 2860 Søborg

Indmeldelse

Indmeldelse i foreningen sker ved indbetaling af 125 kr. på foreningens bankkonto 1551-6483437

Gladsaxe Lokalhistoriske Forenings hjemmeside:
www.gladsaxelokalhistorie.dk